

The logo for TULLIS JOURNAL is a square with a white background on the left and a blue background on the right. The word "TULLIS" is written in a large, serif font across the top, and "JOURNAL" is written in a smaller, serif font below it. There are three white dots in the blue section: one above the 'L' in "TULLIS", one to the right of the 'S', and one below the 'L' in "JOURNAL".

TULLIS
JOURNAL

The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)

ISSN: 2536-4510

Uluslararası Hakemli Dergi

Yıl: 2020/ Aralık

Cilt:5/ Sayı: 2

International Refereed Journal

Year: 2020 / December

Volume: 5/ Number: 2

Editörler / Editors

Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih DİNÇER Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Hülya ARGUNŞAH Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ziya AVŞAR Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Chakib BENAFRİ Cezayir 2 Üniversitesi
Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Semra TUNÇ Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Tofiq ABDÜLHASANLI Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe DEMİR Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Fatih KANTER Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir ÇINAR Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk ÇOLAK Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Galip GÜNER Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Şahika KARACA Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Kadir Can DİLBER Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Kenan MERMER Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Şamil YEŞİLYURT Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSOY Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Onur AYKAÇ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kemal GÖZ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Okan Celal GÜNGÖR	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih KUŞDEMİR	Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mert ÖKSÜZ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZDEMİR	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kenan ÖZÇELİK	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Yusuf ATASEVEN	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Hakemler / Referees

Prof. Dr. İdris Nebi UYSAL	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr. Salahaddin BEKKİ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç Dr. Mehmet Halil ERZEN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Ramazan SÜER	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan YALAP	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Kamil Ali GIYNAŞ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Kenan MERMER	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Serkan ÇAKMAK	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKIN	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Derya ÖZCAN	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Okan Celal GÜNGÖR	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cavit GÜZEL	Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih DİNÇER	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSOY	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kenan ÖZÇELİK	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat EFE	Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif GÖZİTOK	Erzurum Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Onur AYKAÇ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Orhan Fatih ÖZDEMİR	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Mustafa DUMAN	Uşak Üniversitesi
Dr. Mücahit AKKUŞ	Çorum Hitit Üniversitesi
Dr. Yusuf ATASEVEN	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dergimizin Tarandığı İndeksler ve Veri Tabanları

MLA, DRJI, SCIENTIFIC INDEXING SERVICES, ACADEMIC KEYS, RESEARCHBIB, COSMOS IMPACT FACTOR, SYSTEMATIC IMPACT FACTOR, İSAM, ADVANCE SCIENCE INDEX, ROOT INDEXING, ASOS INDEX, GOOGLE SCHOLAR, JOURNAL FACTOR, EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL INDEX, CITEFACTOR, SCIENTIFIC WORLD INDEX, BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE (BASE), INDEX COPERNICUS, ROAD, CROSSREF, OPENAIRE, KAYNAKÇA.INFO, WORLCCAT, SOBİAD

The Journal of Turkic Language And Literature Surveys (TULLIS), yılda iki defa yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergi TÜBİTAK ULAKBİM Dergi Park Sistemi bünyesinde hizmet vermektedir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

The Journal of Turkic Language And Literature Surveys (TULLIS) is international refereed journal which is publishing biannual. The journal services in the TUBITAK ULAKBIM Academic Turkish Journal Park System. Responsibility of the publishing studies is concern writers.

ISSN: 2536-4510

İletişim / Correspondance

tullisjournal@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/tullis>

<https://www.facebook.com/Tullis-Journal-880249812102808/?fref=ts>

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

AKSOY, HÜSEYİN – DUMAN, MUSTAFA

BİR VAROLUŞ SERÜVENİ: GEÇİŞ DÖNEMLERİNDE

SARIKEÇİLİ YÖRÜK KADINININ ROLÜ

AN ADVENTURE OF EXISTENCE: SARIKEÇİLİ WOMEN'S ROLES

IN RITES OF PASSAGE 120-135

DEMİRBAŞ, DİCLE

YOUTUBE'DAKİ “ALAMANYA” AĞITLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN ASSESSMENT OF THE GERMANY LAMENTS ON YOUTUBE 136-179

EROĞLU, SÜLEYMAN

BİR İHTİLÂC-NÂME NÜSHASI -SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ AYASOFYA
BÖLÜMÜ 2705-

A COPY İHTİLÂC-NÂME -SÜLEYMANİYE LIBRARY DEPARTMENT OF
AYASOFYA 2705- 180-198

GÜNGÖR, ÖZLEM

İSMÂİL HAKKI BURSEVÎ VE ESERLERİNE DAİR BİR BİBLİYOGRAFYA
DENEMESİ

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ AND A BIBLIOGRAPHY ESSAY
ON HIS WORKS 199-232

SONKAYA, ZEYNEP ZELİHA

SOSYAL BİLİMLER VE FEN BİLİMLERİ ALANLARINDAKİ AKADEMİK
MAKALELERDE KULLANILAN BİLİM DİLİNİN İNCELENMESİ

THE EXAMINATION OF SCIENTIFIC LANGUAGE IN ACADEMIC
MANUSCRIPTS ON THE FIELDS OF SOCIAL AND
PHYSICAL SCIENCES 233-241

Kitap Tanıtımları/ Book Reviews

BİDAV, SENA

ŞANLI, Mahir (2019). Evren, Yaratılış ve Köken Mitleri. İstanbul: Ötüken
Neşriyat. 204 s. 242-245

ERDOĞAN, SONGÜL

ARSLAN, Meryem (2020). Muhammed bin Mustafa El-Gûrânî Kitâb-ı
Tercüme-i Tezkire-i Dâvûd Fi ‘İlmi’-t-Ṭıbb (Metin-Tematik Dizin-Sözlük),
Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 1148 s..... 246-249

USTA, EBUL VEFA

ENGİNÜN, İnci (2019). Ahmet Hamdi Tanpınar. İstanbul: Dergâh Yayınları.
292 s..... 250-255

Araştırma Notu

ÖZÇELİK, KENAN

METNE OLMAYANI SÖYLETME: ŞEYH GÂLİB PADİŞAH İÇİN
“PEYGAMBER-İ RÛM” DEDİRTİR Mİ? 256-259

BİR VAROLUŞ SERÜVENİ: GEÇİŞ DÖNEMLERİNDE SARIKEÇİLİ YÖRÜK KADINININ ROLÜ

Hüseyin AKSOY*

Mustafa DUMAN**

Özet

Bu çalışmada, Sarıkeçili Yörükleri arasında icra edilen geçiş dönemine bağlı uygulamalarda kadının rolü konu olarak belirlenmiştir. Çalışmada yer verilen bilgiler 2010 ile 2012 yılları arasında farklı zaman dilimlerinde, 150 çadırda farklı güzergahlarda göçen Sarıkeçili Yörüklerinden derlenmiştir. Göç esnasında onların belirlediği görev dağılımında aktif olarak görev alarak Yörüklerin yaşam tarzları ve kadının gelenek içerisindeki rolü yakından gözlemlenmiştir. Katılımcı gözlem ve mülakat yöntemlerinden faydalanarak elde edilen bilgiler ışığında başlıca üç geçiş dönemi olan “doğum”, “evlenme” ve “ölüm”e bağlı ritüellerde kadının rolü belirlenmiştir. Bunun için özgün bir yöntem oluşturulmuştur. Çalışmada yer alan veriler ve değerlendirmeler kadın folkloru ve Yörük kültürü hakkındaki çalışmalar bütününe katkı sağlayacak mahiyettedir.

Anahtar Kelimeler: Sarıkeçili Yörükleri, Geçiş Dönemleri, Kadın Folkloru.

AN ADVENTURE OF EXISTENCE: SARIKEÇİLİ WOMEN’S ROLES IN RITES OF PASSAGE

Abstract

In this paper, we will examine rites of passage among the nomadic women of the Sarıkeçili Yoruks who live in southern Turkey and still migrate between certain locations. For this, we participated in their migration and took part in certain duties in the migration process in order to closely observe their life style and women’s roles in everyday life. By utilizing participant observation and interview methods, we analyze women’s roles in “marriage”, “birth”, and “death.” Since the paper involves both nomadic culture in Turkey and the current situation of women in this culture, this research is beneficial to researchers who study women’s folklore and nomadic culture.

Keywords: Sarıkeçili Nomads, rites of passage, women’s folklore.

Giriş

Sarıkeçili Yörükleri, Türkiye’nin güneyinde Akdeniz ve Toros dağları arasında halen konargöçer bir şekilde yaşamlarını sürdüren bir Türk topluluğudur. Yörükler, Orta Asya’dan Anadolu’ya göç ettikleri 11. yüzyıldan bu yana geleneksel yaşam tarzlarını devam ettirmektedirler. (Sümer 1980: X; Bakır 1995: 32-35). Bu nedenle, bugün, hâlâ göçebe olan Sarıkeçili Yörüklerinin geleneksel yaşayış tarzlarında, genel olarak göçebe Türk hayatına dair izleri gözlemlemek mümkündür.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, akshuseyin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1002-1302

** Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Bilimi Anabilim Dalı, m.duman66@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9689-4034

Gönderim Tarihi: 12 Aralık 2020

Kabul Tarihi: 21 Aralık 2020

Yörüklerin geleneksel yaşam tarzlarını korumalarında ve kültürel birikimlerini aktarmada kadınların rolü oldukça önemlidir. Yörük kadını, Yörük kültürünün temeli olan göç sürecinde merkezi bir görev üstlenmiş ve bu yönüyle geleneğin birincil aktarıcısı olmuştur. Bu açıdan, kadının Yörük kültürünün korunmasındaki rolünün müstakil olarak ele alınması gereken bir konu olduğu kanaatindeyiz.¹ Bu nedenle çalışmamızın konusunu, Sarıkeçili Yörük kadınlarının hayatın önemli geçiş dönemlerindeki konumu, rolü ve işlevi olarak belirledik. Geçiş dönemleri, bir toplumun kültürüne ait en karakteristik uygulamaları barındırdığından araştırmamızı geçiş dönemleri örnekleriyle sınırlandırdık. Ayrıca, halen konargöçer bir yaşam sürdürmeleri ve bu yönüyle de toplumsal değişim/dönüşümden en az etkilenen topluluklardan biri olmaları nedeniyle çalışmamızın kapsamını Sarıkeçili Yörükleri olarak belirledik.

Çalışmamızda yer verdiğimiz bilgileri derlemek için, 2010 ile 2012 yılları arasında farklı zaman dilimlerinde 150 çadırla farklı güzergahlarda göçen Sarıkeçili Yörüklerinin göçlerine katıldık (Aksoy 2012). Göç esnasında onların belirlediği görev dağılımında aktif olarak görev aldık. Böylece, yaşam tarzlarını ve kadının gelenek içerisindeki rolünü yakından gözlemlene şansı yakaladık. Katılımcı gözlem ve mülakat yöntemlerinden faydalanarak başlıca üç geçiş dönemi olan “doğum”, “evlenme” ve “ölüm”e bağlı pratiklerde kadının rolünü belirledik. Bunun için her bir geçiş dönemini yapısal birimlerine ayırdık. Buna göre, yapısal birimlerine ayırdığımız **doğum** geçiş döneminde 12, **evlenme** geçiş döneminde 14 ve **ölüm** geçiş döneminde 13 önemli uygulama (yapısal birim) tespit ettik. Her bir geçiş döneminde yer alan bu yapısal birimlerde en baskın role sahip cinsiyeti, bu yapısal birimin baskın karakteri olarak değerlendirdik. Böylelikle kadının doğumdan ölüme kadar geçen sürede hayatın hangi alanlarında ve aşamalarında baskın karaktere dönüştüğünü sayısal veriler ışığında inceledik.

Çalışmada takip ettiğimiz yöntemi biraz daha açıklamak uygun olacaktır; çünkü bir ritüele bağlı uygulamada kadının mı yoksa erkeğin mi daha baskın olduğunu tespit etme noktasında tutarlı parametrelerimizin olması gerekmektedir. Bu nedenle, geçiş dönemleri içerisindeki uygulamalarda icracı konumunda olan cinsiyeti, “baskın cinsiyet” olarak belirleme yolunu tercih ettik. Çünkü bu kişi, uygulamanın ortaya çıkmasında kilit bir role sahiptir. Söz gelimi doğumla ilgili uygulamalardan biri olan “ad verme”de kadın da önemli bir role sahiptir. Ancak bu uygulamaya ritüelistik boyut kazandıran unsur, erkeğin çocuğun kulağına ezan okuması ve adını üç kez fısıldamasıdır. Benzer şekilde, söz gelimi; evlenme ile ilgili uygulamalardan biri olan “kız isteme”de kadının da rolü vardır. Ancak bu uygulamaya da ritüelistik boyut kazandıran kalıp sözlerin icracısı ve nihai olarak “kız isteme” işlemini gerçekleştiren kişi erkektir. Bazı uygulamalarda ise uygulamanın icracısı muğlaktır ya da uygulama ortak bir şekilde icra edilmektedir. Örneğin; düğün yemeği hazırlığında alışveriş ve hayvan kesimini

¹ Yörük kadını toplumsal cinsiyet bağlamında ele almadığımız için bu husustaki çalışmalara özel olarak değinmeyeceğiz. Yörüklerde kadının konumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Ak, 2017.

erkekler yaparken yemeğin hazırlanmasında kadın etkindir. Bu nedenle, bu tarz uygulamalarda cinsiyetleri eşit baskınlıkta değerlendirmeyi uygun gördük. Makale içerisinde, uygulamaların baskın karakterinin cinsiyetlere göre dağılımını, uygulama başlığının yanında italik olarak belirttik.

Makale içerisinde takip ettiğimiz terminolojiye de kısaca değinmek faydalı olacaktır. Makalede, genel olarak Yörükler tarafından kullanılan ifadelerle sadık kalmaya çalıştık. Bu ifadelerden bazıları “cinsiyetçi” ya da toplumsal cinsiyet eşitliğine uygun olmayan bir hüviyete sahip olarak değerlendirilebilir. Yine de, söz gelimi; “kız isteme/ alma”, “bakire”, “kadın-kız”, “oğlan” gibi kavramları elimizden geldiğince, topluluğun kullandığı biçimde kullanmayı tercih ettik.

Sarıkeçili Yörüklerinde Geçiş Dönemleri

İnsan hayatını etkileyen, yönlendiren ve içinde geleneksel, törensel ve insanı ve toplumu korumaya dayalı pratikleri barındıran yaşamsal dönemlere geçiş dönemi denilmektedir. Kendi içerisinde alt birimleri bulunan üç önemli geçiş dönemi doğum, evlenme ve ölümdür. Bu üç önemli geçiş dönemi etrafında pek çok inanç ve inanca dayalı uygulamanın kümelenmesi, söz konusu geçiş dönemlerinin kültürel arka planını oluşturmaktadır. Geçiş dönemlerinin temel işlevi ise kişinin hayatın akışı içerisinde yeni durumunu belirlemek, kişiyi kutsamak ve aynı zamanda dış tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek 1977: 131; bk. Eröz, 1991; Dulkadir, 1997; Boratav, 1999; Gelekçi, 2005; Artun, 2008; Okuşluk, 2011).

Sarıkeçili Yörüklerinin geçiş dönemi uygulamaları bir taraftan genel manada Türk kültüründeki diğer uygulamalarla ortaklık arz ederken diğer taraftan göçer hayata uygun, bu haliyle özgün bir hüviyete sahiptir. Bunda Yörüklerin sürdürdüğü yaşam tarzı ve bu tarza bağlı olarak şekillenen toplumsal roller etkilidir. Bu noktada, Sarıkeçililerin doğum, evlenme ve ölüm geçiş dönemlerindeki uygulamaları hakkında bilgi vererek, kadının bu uygulamalardaki rolü hakkındaki tartışmalarımızı derinleştirebiliriz.

Doğum

Geçiş dönemlerinden ilki olan doğum; hayatın başlangıcı, soyun devamı ve aile olabilmeye üzerindeki etkisinden dolayı toplum tarafından en önemli eşiklerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin sağlıklı atlatılabilmesi ve dünyaya yeni gelen çocuğu hayatta tutup büyütebilme, doğumu yapan anneyi yaşayacağı sağlık sorunlarından ve nazardan koruyabilme adına doğumun öncesinde ve sonrasında birçok geleneksel uygulamada bulunmaktadır.

Bu uygulamalarda, kadının birincil düzeyde etkin olduğu görülmektedir. Kadının bu etkinliğinin sebeplerini ileriki kısımlarda değerlendirmeden önce burada öncelikle Yörük kadınının doğum geçiş dönemindeki uygulamalarını, sahadan derlediğimiz veriler ışığında (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29,

K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45) kısaca açıklamamız uygun olacaktır:

1- Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma – Kadın: Doğum öncesi bir aşamayı kapsayan bu dönemde aktif durumda bulunanlar kadınlardır. Hamilelik ile ilgili bir problemle karşılaşıldığında tedavi için “*ebe garı*”lara² başvurulur. Bu kişiler, doğum konusunda kendisini geliştirmiş ve çoğunlukla da “el almış” olarak adlandırılan ocaklı kişilerdir. Genellikle bu kişiler “yedi türlü baharat” dedikleri bir bitki karışımı yaparak bunu kadının göbeğine sararlar.

2- Cinsiyet Tahmini ve Tayini – Kadın: Bu uygulama çoğunlukla kadınlar tarafından icra edilir. Erkekler bu hususta bilgiye sahip olsalar da, çocuğun cinsiyetinin tahmini genellikle kadınlar arasında daha yaygındır. Hamile kadınlar, doğumdan önce çocuğun cinsiyetini öğrenmek isterler. Görülen bir rüya, hamile kadının karnının şekli, ağırlığı veya kadının aşerdiği yiyeceklerden çocuğun cinsiyeti tahmin edilebilmektedir.

3- Nazardan Koruma – Kadın: Özellikle doğum sırasında ve sonrasında 40 günde hamile kadın ve çocuk mümkün olduğunca kimseye gösterilmez. Bunun sebebi “Göz götürmez, hemen nazar değer.” şeklindeki inançlarından. Bu davranış da çocuğu nazardan ve bulaşabilecek hastalıklardan koruma adına yapılmaktadır.

4-Doğum ve Göbek Kesme – Kadın: Doğumda aktif görev alan baskın karakterler kadınlardır. Bebeğin göbek bağı ebe kadın tarafından bir bıçakla kesilir. Daha sonra bu bıçak yıkanır bebeğin kundaklandığı/ belendiği ipe kırkı çıkana kadar bağlanır. Bu süre içerisinde kundağa bağlanan bıçak başka bir işte kullanılmaz. Bu bıçağın bebeğin silahı olduğuna, bebeği nazardan ve şeytan çarpmasından koruduğuna inanılır. Kırk günün sonunda bıçak tekrar yıkandıktan sonra kullanılabilir.

5- Kırk Basmasından Kaçınma – Kadın: Doğum yapan bir kadının kırkı çıkmadan, başka bir kırkı çıkmamış kadınla karşılaşması durumunda, doğumu önce yapan kadının çocuğu aydaş hastalığına yakalanmakta, daha sonra doğan çocukta herhangi bir rahatsızlık görülmemektedir. Korunma veya tedavi yöntemi ise büyüklük bir işlemdir. Aydaş olan çocuk, yeni doğmuş bir köpek yavrusunun - 10/ 15 günlük olması tercih sebebidir- üzerinde *eli yenli, orçumlu* bir kadın tarafından yıkanır. Burada, çocuk yıkanırken çocuktan akan suların köpek yavrusunun üzerine dökülmesi gerekmektedir. Bu yapıldığı takdirde, çocuğun kırk basmasından kurtulacağına inanılır.

6- Bebeği Tuzlama – Kadın: Doğumdan sonra bebek yıkanmadan tuzlanır. Bu tuz, bir gün sonra yıkanır ve çocuğun kırkına başlanır.

---

² Ebe garı: Kocakarı, nine, bilgiçlik taslayan (Der. S. 2009: 1652).

7- Bebeği Yıkama – Kadın: Doğumdan sonra çocuk, annesi tarafından 40 gün boyunca her gün yıkanır. İlk yıkamada tuzlu su kullanan anne, ardından sabunla da çocuğunu yıkayabilir.

8- Ad Koyma – Erkek: Ad vermede aile, söz hakkını çocuğun anne/ babasına bırakır. Anne/ baba bir isim belirlemediyse bu hak erkeğin babasına verilir. Baba, ezan okuduktan sonra çocuğun kulağına yeni ismini 3 defa söyleyerek ona ad verir.

9- Kundak ve Belek – Kadın: Yörüklerde, ev işlerindeki rolü gereği kadının bebeğini yanında bulundurması gerekmektedir. Buna çözüm olarak kadınlar, çocuklarını sırtlarında taşırlar. Bunun için bebek, kadın tarafından özel bir yöntemle kundaklanır. Kundak, bebeğin iskeletinin daha sağlam olması amacıyla da yapılır.

10- Saçı Saçma ve Kırklama - Kadın: Doğumdan 40 gün sonra kırklama işlemi, kadının ve çocuğun tüm kirli eşyalarının yıkanmasıyla son bulur. Kırkinci gün (mekânın uygun olmadığı durumlarda kırk birinci gün de olabilir) evdeki her birey yıkanır ve temiz eşyalar giyer. Kırklamanın yapıldığı ibrikteki su; evdeki eşyaların üzerine, çadırın üzerine, evdeki bireylerin üzerine, hayvanların üzerine ve yakın komşuların çadırlarının üzerine serpilir.

11- Diş Hediği – Kadın: Çocuğun dişi çıkınca buğdaydan börtme yapılır ve komşulara ikram edilir. Diş börtmesi/ diş bulguru denilen bu uygulamada, kadın tarafından kaynatılan buğdaylardan 7-8 tanesi iğne yardımıyla ipe dizilir ve çadırın girişinde bir yere asılır. Bu uygulama, büyüklük bir işlem olup çocuğun dişlerinin sağlıklı ve sağlam bir şekilde çıkması için yapılmaktadır.

12- Sünnet – Erkek: Sünneti düğünlülük yapmak isteyen aileler, genellikle çocuklarını 3-7 yaşları arasında sünnet ettirirler. Sünnet düğünü yapmak için bu yaşları seçmelerinin nedeni, çocuğun düğünü hatırlamasını istemeleridir. Sünnet düğünü ve sünnetin cerrahi işlemi aşamalarında erkek baskın olarak rol alır.

DOĞUM	
1- Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma	♀
2- Cinsiyet Tahmini ve Tayini	♀
3- Nazardan Koruma	♀
4-Doğum ve Göbek Kesme	♀
5- Kırk Basmasından Kaçınma	♀
6- Bebeği Tuzlama	♀
7- Bebeği Yıkama	♀

8- Ad Koyma	♂
9- Kundak ve Belek	♀
10- Saçı Saçma ve Kırklama	♀
11- Diş Hediği	♂
	♀ %82

Doğum geçiş döneminde kadının rolü, bu on iki uygulama özelinde %82 oranındadır. Bu haliyle kadının, erkeğe kıyasla bu uygulamalarda daha baskın bir şekilde rol aldığı görülmektedir. Bu durumun gerekçeleri hakkında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür; doğumu kadının yapması ve ebeinin de kadın olması, doğum ile ilişkili uygulamalarda kadının daha baskın olması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu durum, Türk kültüründe (ve diğer pek çok kültürde) var olan mahremiyet kavramıyla açıklanabilir. Bu geçiş döneminde erkeğin baskın olduğu uygulamalar ad verme ve sünnettir. Türk kültüründe ad verme geleneği, sadece Yörükler arasında değil, tüm diğer topluluklarda erkek tarafından icra edilmiştir. Günümüzde bu durumun istisnaları olsa da gelenek, bu rolü erkeğe yüklemiştir. Sünnet ise, geleneksel uygulamanın tabiatına uygun olarak hem cerrahi işlem açısından hem de tören düzenleme açısından erkek baskın bir şekilde icra edilmektedir. Cinsiyetler arası bu dağılım, farklı disiplinlerin verileri ışığında da tekrar değerlendirilebilir.

Evlenme

Bir diğer geçiş dönemi olan evlenme, erkek ve kadının aile kurmak için nikâhla birleşmesi olarak tanımlanabilir. Öncesi ve sonrasındaki işlemler göz önünde bulundurulunca evlenme, bünyesinde pek çok geleneksel uygulama barındıran, kadının ve erkeğin birlikte sosyalleşmesini sağlayan ve toplum tarafından aile kurumunun temeli olarak görülen önemli bir süreçtir.

Kültürel değişimlerin daha hızlı ve karmaşık görüldüğü büyük kentlerde kadın ve erkeğin doğrudan tanışıp anlaşarak yaptıkları evlilikler giderek yaygınlaşırken, kent kültüründen uzak yerlerde hâlâ “görücülük, görücü usulü ile evlenme” söz konusudur. Görücülüğün temelini; evlenecek erkeğin aile üyeleriyle akraba ve komşulardan seçilen birkaç kadının önceden belirlenen ya da tanıdıklarca önerilen kızın evini ziyarete gidip hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Bu yöntem ile evliliklerde; evlenecek kadın ve erkekten daha çok ailelerin girişimi, isteği ve beğenisi rol oynamaktadır (Örnek 1977: 185-186). Yakınlık derecesi değişiklik göstermekle beraber tüm Sarıkeçili Yörükleri akrabadır ve birbirlerini tanımaktadırlar. Dolayısıyla Yörüklerin görücü usulünü uygulaması, yalnızca kız isteme pratiğini yerine getirme adına yapılmaktadır. Görücü usulüyle yapılan evliliğin yanında, Anadolu'nun en yaygın evlenme

biçimlerinden bir diğeri olan kız kaçırma yoluyla evlenme de Yörükler arasında görülmektedir (Bates 1974: 277; İnan 1995: 166; Balaman 2002).

Evlenme dönemindeki geleneksel uygulamalarda genellikle kadının baskın ya da daha görünür olduğu gibi bir bakış açısının söz konusu olduğu yadsınamaz. Ancak Sarıkeçili Yörüklerinde evlenme sürecindeki geleneksel uygulamalarda erkeklerin daha etkin görev aldıkları görülmektedir. Bu tespitimizi daha açık bir şekilde ortaya koymak adına Sarıkeçili Yörüklerinin evlilikle ilgili uygulamalarını, sahadan derlediğimiz veriler ışığında (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.7, K.8, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.41, K.42, K.44, K.45) kısaca açıklamamız uygun olacaktır:

1- Eş Seçimi – Kadın/ Erkek: Kız istemede erkeğin annesi genellikle belirleyicidir ve babadan daha önemli rol oynar. Aile reisi her ne kadar son söz söyleyen taraf olsa da “çadıra gelecek” olan gelin, belirli bir süre zarfında kaynanasıyla yaşayacağından annenin fikri daha önemli hale gelir ve açık bir şekilde dile getirilmese de asıl kararı, oğlanın annesi verir.

2- Dünürcü Gönderme – Erkek: Sarıkeçililerde kız istenmeden önce erkek tarafı, hem kız tarafına niyetini belli etmek hem de ağız araması yapmak için bir aracı gönderir. Genellikle aracı kişi erkeğin dayısı/ amcası olur. Aracı kişi “Hayırlı bir iş için kapınızı çalsak nasıl olur?”, “Bir gün evinize bir çayınızı, kahvenizi içmeye geleceğiz.” (K.4) türünden istek ve sorularla kız tarafının niyetini öğrenir. Dünürcü gönderme, Anadolu’nun farklı yerlerinde kadın baskın bir uygulamayken, Yörüklerin yaşadıkları coğrafyanın koşulları nedeniyle genellikle erkek baskın bir uygulama halindedir. Ancak yine de kadın dünürçülerin varlığından söz etmek de mümkündür.

3- Kız İsteme - Erkek: Obada bir oğlan bir kızını sevdiğinde, bunu ilk olarak annesine veyahut bir arkadaşına söyler. Geçmişte erkek evlenmek istediğini annesine, babasına direkt olarak söyleyemezken günümüzde bu durum değişmiş ve erkeğin tercihi öncelikli hale gelmiştir. Anne/ babanın rızası alındıktan sonra sözü geçen, sözü dinlenen bir erkek bulunarak kız istenir. Kız evinde “Allah’ın emrine geldik.” denilince ziyaret sebebi anlaşılır. Kızı, yaşça büyük ve aile hiyerarşisinde yüksek konumda yer alan erkek ister.

4- Başlık Parası – Erkek: Yörüklerde başlık parası geleneği geçmişte “kızın ağırlığı” adıyla anılmaktayken, günümüzde bu gelenek mevcut değildir. Bunun yerine kızlarının hakkını koruma adına kız istenirken, kızlarına takılmak üzere istedikleri ziynet miktarını şart koşarlar. Deveye sahip olan aile sayısı yok denecek kadar azaldığından deve istenilmemektedir. Geçmişte istekler arasında, en az bir deve de bulunmuş (K.17).

5- Söz ve Nişan – Erkek: Yörüklerde nişanlı kalma süresini, kız babası belirler. Genellikle bu süre çok uzatılmaz; 3-4 ay sonra düğün yapacak şekilde aileler kendini ayarlar. Nişanda yüzükten başka oğlan tarafı isterse ve imkânları varsa bir

bilezik ya da bir kolye de takılabilmektedir. Bu, erkek tarafının maddi durumuna ve isteğine bağlıdır.

6- Okuntu / Davetiye Dağıtma – Erkek: Yörükler günümüzde düğün davetiyesi olarak kart bastırmaktadır. Geçmişte bu kartların yerine sabun, havlu ya da mendille davetiye yapılırmış. Bir hediye ile yapılan geçmişteki bu davetiyelere *oku*; okuyu dağıtan kişilere ise “elçi” denilmektedir. Elçiler verdikleri okuların yanında düğünün tarihini ve yerini sözlü olarak çadırlara iletirler. Düğün davetiyeleri basıldıktan sonra oğlanın babası, erkek kardeşlerinden biri ya da her bölgeden ayrı ayrı vakti olan/ müsait olan akrabalarından birileri okuları (davetiyeleri) dağıtarak düğünü haber verir.

7- Nikah/ İmam Nikahı – Erkek: Düğünden 2-3 gün önce gelinle damadın hem imam nikâhı hem de resmi nikâhı kıyılır. İmam nikâhı, kına gecesinde de kıyılabilir. Nikahı imam kıyar.

8- Düğün Yemeği Hazırlama – Kadın/ Erkek: Yörüklerde düğün yemeği olarak adet, “kısır davar” kesmektir. Etinin fazla çıkması istendiğinden ve düğün sahibinin üretimdeki mallarını eksiltmek istenmemesinden dolayı kısır davar kesilir. Ailenin durumuna, gelecek insan sayısına göre 8-10, bazen 15 davar kesilebilmektedir. Yemek hazırlama süreci erkek ve kadınlar tarafından ortak bir şekilde icra edilir.

9- Kına Yakma – Kadın: Kına gecesine erkeğin annesi, kız kardeşleri, komşu çadırların kadınları ve kızın kız kardeşleri ile annesi katılır. Kına gecesi, gelen kadınların gelini evliliğin havasına soktuğu, düğün için süsledikleri ve rahatça eğlendikleri özel bir süreçtir.

10- Takı Takma – Kadın/ Erkek: Düğüne davet edilen yakın akrabalar ve komşulardan kadın ve erkekler karışık olarak takı takabilmektedirler.

11- Kuşak Bağlama – Erkek: Gelinin beline, bakire olduğunun işareti olarak kırmızı bir kuşak bağlanır. Eğer bir kadın daha önce evlilik yaşadıysa (ayrılmış ya da kocası ölmüş olabilir) tekrar evlendiğinde bu kuşak bağlanmaz; yüzü beyaz/ kırmızı örtüyle örtülmez. Kuşak, kızın babası ya da en büyük abisi tarafından bağlanmaktadır. Kuşağı bağlayan kişi, uğurluk parası olarak geline para verir.

12- Gelin Alma – Erkek: Geçmişte gelinler, baba evinden ata bindirilerek alınırken günümüzde bu uygulama sona ermiş ve gelin, baba evinden, hususi olarak kiralanan arabalarla alınmaya başlanmıştır.

13- Çadır Kurma – Kadın/ Erkek: Özellikle göç sırasında gınaşırı bir şekilde kurulup sökülün çadır, göçün gerçekleşebilmesi için en önemli araçtır. Bu sebeple kadınlar ve erkekler birlikte hızlı bir şekilde çadırı kurmaktadır.

14- El Öpme – Kadın/ Erkek: Gerdek gecesi sabahında, yeni gelin kayınbabasının elini öper. Yörüklerde el öpen geline bir keçi vermek, görenek haline gelmiştir. Gerdekten sonra, gelin oğlanın baba evinde “konuşmalık” alana

kadar konuşmaz. Konuşmalık olarak oğlanın babası bir davar ya da bir miktar para verir.

EVLENME	
1-Eş Seçimi	♀ ♂
2- Dünürücü Gönderme	♂
3- Kız İsteme	♂
4- Başlık Parası	♂
5- Söz ve Nişan	♂
6- Okuntu / Davetiye Dağıtma	♂
7- Nikah/ İmam Nikahı	♂
8- Düğün Yemeği Hazırlama	♀ ♂
9- Kına Yakma	♀
10- Takı Takma	♀ ♂
11- Kuşak Bağlama	♂
12- Gelin Alma	♂
13- Çadır Kurma	♀ ♂
14- El Öpme	♀ ♂
	♀ %30

Evlenme geçiş döneminde kadının rolü, bu on dört uygulama özelinde takriben %30 oranındadır. Bu haliyle erkeğin, kadına kıyasla bu uygulamalarda daha baskın bir şekilde rol aldığı görülmektedir. Bu durumun gerekçeleri hakkında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür; evlenme geçiş dönemindeki uygulamaların pek çoğu düğün (tören) ile ilişkilidir. Toplumun tamamının katıldığı bir faaliyet olması nedeniyle törende, ev içi aktif olan kadının erkeğe nispetle geri planda kalması söz konusudur. Ayrıca evlilikle ilgili uygulamaların temelinde, toplum açısından kabul edilecek bir birleşmenin olması fikri yatmaktadır. Bu fikir etrafında gerçekleşen uygulamalarda ataerkil bir yapıya sahip olan Sarıkeçililerde erkeğin daha baskın bir şekilde rol alması söz konusudur.

Ölüm

Ölüm çevresinde kümelenen ve ölü ile toplum üyelerini kuşatan inanmalar, ölü'nün öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, ölenin geri dönüşünü önlemek ve ölenin yakınlarının bozulan ruh hallerini sağaltmak adına üç ana grupta

kümelenebilir (Örnek 1977: 207). Ölüm korkusuyla tedirgin olan insanlar, alışlagelmişin dışındaki birtakım olay ve davranışları, meteorolojik olayları, hayvanların hareket ve seslerini, düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişimleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi sayar (Örnek 1979: 15).

Sarıkeçili Yörüklerinin ölüme dayalı uygulamalarında, kadının belirli rolleri bulunmasına rağmen erkekler daha baskındır. Bu durumun nedeni, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, ölüme ilgili uygulamaların “çadır dışı” olmasıdır. Bu tespitimizi daha açık bir şekilde ortaya koymak adına Sarıkeçili Yörüklerinin ölüm ilgili uygulamalarını, sahadan derlediğimiz veriler ışığında (K.1, K.2, K.4, K.5, K.11, K.12, K.14, K.15, K.17, K.18, K.19, K.20, K.21, K.23, K.24, K.25, K.26, K.27, K.28, K.29, K.30, K.31, K.32, K.33, K.34, K.35, K.36, K.37, K.38, K.40, K.44, K.45) kısaca açıklamamız uygun olacaktır:

1- Ölümden Kaçınma - Kadın/ Erkek: Yörüklerde bir devenin bozulmaya başlaması, kötü bir olaya işarettir. Bu, ya develerden birinin öleceğine ya da o evden bir cenaze çıkacağına yorumlanır. Durduk yere köpeklerin uluması da iyi karşılanmaz; kara haber işareti olarak yorumlanır. Bu olaylarla karşılaşan Yörükler, hemen bir kurban kesip kan akıtma yoluna giderler. Bu şekilde akıtılan kanın, aileden birinin ölümünü engelleyeceği düşünülür.

2- Ölecek Kişiyi Kutsamak/ Uğurlamak (Ölümden Öncesi Kuran Okunma ve Kişiyi Rahatlatma) – Kadın/ Erkek: Öleceği anlaşılan kişilerin yanında akraba ya da komşulardan biri bekler. Cami hocası çağırılıp dua/ Kuran okutulduğu görülmekle birlikte ölüm olayı gerçekleşene kadar genellikle camilerden hoca çağırılmaz.

3- Ölümü Duyurma – Erkek: Ölüm hadisesinin duyurulması işi, akrabalar tarafından yapılır. Yakın mevkiye konmuş olan akrabaların katılımıyla cenaze namazı kılınır ve ölü gömülür.

4- Ağıt Yakma – Kadın: Ölü gömüldükten sonra, Yörüklerin mezar başında yaptıkları bir ritüele rastlanmamıştır. Sadece dualar okunur, Kuran okutulur, kadınlardan ağıt yakanlar olur.

5- Ruhu Bedenden Ayırma (Yakasını Yırtma, Çenesini Bağlama, Gözünü Yumma) – Kadın / Erkek: Yörüklerin “Hocalardan öğrendik.” dedikleri bir diğer uygulama ise şöyledir: Ölümü gerçekleştiren kişinin yakası yırtılır, ayak başparmakları bitleştirilip bağlanır, çenesinin açık kalmaması için bir bez yardımıyla çene, ölünün kafasına bağlanır.

6- Bedeni Yıkama ve Kefenleme – Kadın/ Erkek: Ölünün beden temizliği yapıldıktan sonra, kadın cenazesini kadınlar, erkeğin cenazesini erkekler yıkamaktadır. Ölünün yıkanması karşılığında yıkayan kişilere bir miktar para verilmektedir. Erkeklerin kefeni “izar”, “kamis” ve “lifafe” olmak üzere üç parçadan, kadınlarınki ise buna ek olarak başörtüsü ve göğsü kapatan parçalarla birlikte 5 parçadan oluşur.

7- Cenaze Namazı – Erkek: Ölü yıkanıp kefenlendikten sonra tabuta konulur ve camide hoca eşliğinde erkekler tarafından namazı kılınır.

8- Tabutta Ölüyü Taşıma – Erkek: Ölü yıkanıp kefenlendikten ve cenaze namazı kılındıktan sonra tabutla mezara götürülür. Tabutun taşınması sevap sayılır. Gömme esnasında cenazeye gelenler sırayla mezara toprak atarlar. Mezar kapandıktan sonra -isteğe göre- gelenler mezara 3 tas su döker.

9- Ölü Gömme – Erkek: Ölüler mezarlığa getirildiğinde erkekler tarafından gömülür.

10- “Talkın” Verme – Erkek: Ölü gömüldükten sonra imam mezarın başında “talkın” verilir. Bu aşamaya kadar, ölen kişinin öldüğünün farkında olmadığına, talkın çağırılırken imamın ismini söylemesi üzerine başını “sapıtma taşına” çarparak öldüğünü fark ettiğine inanılır.

11- Taziye – Kadın/ Erkek: Ölü gömüldükten sonra, ölünün ruhunu rahatlatmak ve aileyi yaşadığı travmadan kurtarmak adına yemek vermek, mezar ziyaretinde bulunmak, sadaka vermek gibi uygulamalar da bulunmaktadır. Bu uygulamaları kadın ve erkek ortak olarak icra etmektedir.

12- Yas Tutma – Kadın /Erkek: Acılı ve yaşlı olan ölü evinde ilk günler yemek pişirilmez, kazan kaynamaz. Bu noktada ilk günler evin yemeği komşular tarafından sağlanır. Komşuların verdikleri bu yemekler bir yandan toplumsal dayanışmanın güzel bir örneğini gösterirken, diğer yandan ölümün ölü evindeki yiyecek ve içecekleri bozduğu inancına dayanmaktadır. Sarıkeçililer, bu yemeğe *acı yemeği* demektedirler. Bu durum, yas tutmanın bir yansımasıdır. Yas tutan kişiler, yemek hazırlamamanın yanı sıra, gündelik hayata dair bazı rutinleri uygulamadan da kaçınırlar.

13- 7, 40, 52. Gün ve 1. Yılda Yemek Verme – Kadın/ Erkek: Ölü yemeği olarak adlandırılan ve ölünün arkasından -sevabının ölüye yazılacağı düşüncesiyle- 7, 40 ve 52. günlerde yemek dağıtılmaktadır. Ölünün “yılı” dolunca da yemek verilir. “Burada ne verirsen, ölü orada onu yer.” sözünden hareketle, dağıtılan yemekler ölüyü rahatlatmak adına yapılmaktadır.

ÖLÜM	
1- Ölümünden Kaçınma	♀ ♂
2- Ölecek Kişiyi Kutsamak/ Uğurlamak (Ölümünden Öncesi Kuran Okunma ve Kişiyi Rahatlatma)	♀ ♂
3- Ölümü Duyurma	♂
4- Ağıt Yakma	♀
5- Ruhu Bedenden Ayırma (Yakasını Yırtma, Çenesini Bağlama, Gözünü Yumma)	♀ ♂

6- Bedeni Yıkama ve Kefenleme	♀ ♂
7- Cenaze Namazı	♂
8- Tabutta Ölüyü Taşıma	♂
9- Ölü Gömme	♂
10- "Talkın" Verme	♂
11- Taziye	♀ ♂
12- Yas Tutma	♀ ♂
13- 7, 40, 52. Gün ve 1. Yılında Yemek Verme	♀ ♂
	♀ %35

Ölüm geçiş döneminde kadının rolü, bu on üç uygulama özelinde % 35 oranındadır. Bu haliyle erkeğin, kadına kıyasla bu uygulamalarda daha baskın bir şekilde rol aldığı görülmektedir. Bu durumun gerekçeleri hakkında şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: erkek baskın uygulamalar; "Ölümü Duyurma", "Cenaze Namazı", "Tabutta Ölüyü Taşıma", "Ölü Gömme" ve "Talkın Verme"dir. Cenaze namazı dışındaki bu uygulamaların tamamında fiziki gücün bir gereklilik olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer geçiş dönemlerine benzer şekilde çadır dışı uygulamalarda erkeğin baskın olması durumu ölüm geçiş döneminde de görülmektedir. Bu geçiş dönemindeki diğer uygulamalarda ise kadın ve erkek eşit derecede bir etkiye sahiptirler. Kadının baskın uygulayıcı olduğu tek eşik ise "Ağıt Yakma"dır.

Sonuç

Sarıkeçili Yörüklerinin geçiş dönemlerinde kadının rolünü ele aldığımız çalışmamız, Sarıkeçili Yörüklerinin geçiş dönemlerindeki uygulamaları araştırmacıların dikkatine sunmanın yanında bazı önemli sonuçlara ulaşmıştır. Bunlardan ilki, erkeklerin genellikle dışa dönük ve din ile ilişkili uygulamaları icra ederken kadınların inanca (geleneksel inanç) dayalı pratiklerde söz sahibi olmasıdır. Erkekler, çekirdek aile fertlerinden başka kişilerin, toplumsal dinamiğin farklı kesimlerinden kişilerin de yer aldığı geniş katılımlı dışa dönük ve din ile ilişkili uygulamaları icra eder. Kadınlar ise geleneksel inançlara dayalı pratiklerde söz sahibidir. Evlenme ve ölüm ile ilgili örneklerde bunların izlerini görmekteyiz.

Kadının rolü bu üç geçiş dönemindeki eşikler özelinde değerlendirildiğinde; (1) Doğum geçiş döneminde kadının doğrudan merkezde yer alması beklenir. Kadının yetişkin birey olarak geçirdiği önemli eşiklerden biri olan ve kadının annelik kurumuna adım attığı bu eşik ile ilgili aşamalarda toplumsal yapının diğer deneyim sahibi anne bireyleri tarafından belirli uygulamalar ile geçişin kuralları sağlanır. Bu nedenle beklenenle paralel olarak bu geçiş dönemindeki

uygulamalarda kadın baskındır. (2) Düğünün tertip edilmesi, eğlencenin düzenlenmesi, toy yemeklerinin hazırlanması gibi pek çok işte kadının baskın bir durumda olmasını da aynı bağlamda değerlendirmek gerekmektedir. Buna rağmen evlenme geçiş döneminde uygulamanın baskın rolünün erkeklerde olması, beklenmedik bir sonuçtur. Bunun temel nedeni ise ataerkil toplum yapısında, toplum yapısını değiştirecek yeni birleşmelerde erkeğin söz sahibi olmasıdır. (3) Son olarak ölüm geçiş döneminde daha çok dış dünyayla ilişkilerin kurulması sebebiyle erkeğin baskın rolde olduğu görülmektedir. İcracısının kadınlar olduğu ağıt yakma eylemi dışında Yörüklerin ölüm ritüelinde kadınların baskın bir rolü bulunmamaktadır. Şüphesiz, sadece ölüm geçiş döneminde değil, diğer geçiş dönemlerindeki uygulamaların icrasının değişmesinde dinin de önemli etkisi vardır. Bu etki, müstakil bir çalışmayla ele alınmaya muhtaçtır. Ayrıca, sosyal ve siyasi değişimlerin gelenekte var olan rol dağılımlarına etkisi de ele alınması gereken konular arasında yer almaktadır.

Kaynakça

- AK, Mehmet (2017). “Yörüklerde Kadın”, The Journal of Academic Social Science Studies. Number: 58, p. 307-336, Summer II
- AKSOY, Erdal (2005). *Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Oğuz-Türkmen-Yörük Kavramsal Çerçevesi ve Sosyal Yapıları. Son Konar-Göçerlerin (Sarıkeçili Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- AKSOY, Erdal (2008). *Konar-Göçer Yörük Alt-Kültüründe Kadın Kimliği. Osmanlıdan Cumhuriyete Yörükler ve Türkmenler*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- AKSOY, Hüseyin (2012). *Göçebelikten Yerleşikliğe Geçiş Sürecinde Sosyo-Kültürel Bağlamda Sarıkeçili Yörükleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ARTUN, Erman (2008). *Türk Halkbilimi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BAKIR, İbrahim (1995). *Batı Toroslarda Göçerlerin Yerleşme ve Mekân Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Mimarlık Bölümü, Konya.
- BALAMAN, Ali Rıza (2002). *Evlilik Akrabalık Türleri (Sosyal antropolojik yaklaşımla)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BATES, Daniel G. (1974). *Normative and Alternative Systems of Marriage Among the Yörük of Southeastern Turkey*, Anthropological Quarterly Kidnapping and Elopement as Alternative Systems of Marriage (Special Issue), 47(3), 270-287. www.jstor.org/stable/3316980 (14 Mart 2011)

- BAZIN, Marcel (1994). *Orta Toros Yörüklerinden Sarıkeçili Aşireti*. Çeviren: Hamdi Kara. A. Ü. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 3, 323-351.
- BEŞİRLİ, Hayati (2005). *Sarıkeçili Yörüklerinde Çadır. Son Konar-Göçerlerin (Sarıkeçili Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları
- BORATAV, Pertev Naili (1999). *100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Derleme Sözlüğü* (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- DULKADİR, Hilmi (1997). *İçel'de Son Yörükler Sarıkeçililer*. Mersin: İçel Valiliği Yayını.
- ERÖZ, Mehmet (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
- GELEKÇİ, Cahit (2005). *Konar-Göçer Sarıkeçili Yörükleri. Son Konar-Göçerlerin (Sarıkeçili Yörüklerinin) Sosyo-Kültürel Yapısı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- İNAN, Abdulkadir (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1977). *Türk Halk Bilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1979). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: DTCF Basımevi.
- SÜMER, Faruk (1980). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri- Boy Teşkilatı, Destanları*. İstanbul: Ana Yayınları.
- ŞENESEN, Refiye Okuşluk (2011). *Çukurova Bölgesi Girit Göçmenleri Halk Kültürü Araştırması*. Adana: Karahan Kitabevi.
- TUZTAŞ-HORZUMLU, Ayşe Hilal, (2014), *Konup Göçmek, Yerleşmek ve Yaşamak: Sarıkeçililerde Mekân ve Anlatı*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Kaynak Kişi Listesi

Kaynak kişiler kaydın yapıldığı tarihe göre dizilmiş ve haklarındaki bilgiler şu sıralamayla verilmiştir: Adı, Soyadı (varsa lakabı), Doğum yılı, Medeni Hâli, Eğitimi, Derlemenin Yapıldığı Yer ve Tarih.

K.1: Âdem Candan, 1989, Bekâr, Ortaokul mezunu, Mersin/ Aydıncık Ocak-Şubat 2011

K.2: Ali Bacak, 1983, Evli, Okuryazar değil, Konya/ Seydişehir-Mersin/ Bozyazı, Eylül 2010-Nisan 2011

- K.3: Ayşe Gök, 1981, Evli, Okumayı yazma biliyor, Mersin/ Aydınçık, Kocaalan mevkii, Ağustos 2011.
- K.4: Cemal Candan (Başaran), 1945, Evli, Okumayı yazması var, Mersin/ Aydınçık Ocak-Şubat 2011
- K.5: Emine Candan, 1974, Evli, Okuma yazması var, Aydınçık/ Bodurkalesi mevkii, Nisan 2012.
- K.6: Emine Gök, 1966, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Hadim, Ağustos 2011.
- K.7: Emine Karadayı, 1971, Evli, İlkokul, Mersin/ Aydınçık, Ocak 2011.
- K.8: Emine Öksüzoğlu, 1960, Evli, Okuma yazması yok, Mersin/ Gülnar-Aydınçık, Mart 2012.
- K.11: Fadime Candan, 1950, Okumayı yazması var, Mersin/ Aydınçık, Ocak-Şubat 2011
- K.12: Hacı Ali Gök, 1980, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Gülnar, Çukurasma, Ağustos 2011-Nisan 2012.
- K.14: Halil İbrahim Yagal, 1964, Evli, İlköğretim, Konya/ Bozkır, Mayıs 2012
- K.15: Halil Öksüzoğlu (Kılıcı), 1959, Evli, İlkokul, Mersin/ Gülnar, Mart 2012.
- K.17: Hasan Bacak, 1976, Bekâr, Okuma yazması yok, Eylül 2010-Ocak/ Nisan 2011.
- K.18: Hatice Gök, 1963, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Kurucagöl mevkii, Mayıs 2012.
- K.19: İbrahim Bacak (Durali), 1970, Evli, Okuma yazması var, Konya/ Seydişehir, Eylül 2010.
- K.20: İbrahim Gök (Köpekçi), 1972, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Aydınçık Kocaalan mevkii, Ağustos 2011.
- K.21: İsmail Bacak (Boz), 1976, Bekâr, Okuma yazması var, Mersin/ Gülnar, Ağustos 2011.
- K.22: Kenan Gök, 1980, Evli, İlkokul, Konya/ Kurucagöl mevkii, Mayıs 2012
- K.23: Kerim Karadayı, 1967, Evli, İlkokul, Mersin/ Aydınçık, Ocak 2011.
- K.24: Mahmut Uçar (Hoca), 1988, Evli, İlkokul mezunu, Mersin/ Gülnar-Karaman/ Ermenek, Nisan-Mayıs 2011
- K.25: Mehmet Bacak, 1985, Evli, Lise terk, Konya/ Seydişehir, Eylül 2010
- K.26: Mehmet Gök, 1953, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Aydınçık/ Kapız mevkii, Ağustos 2011-Nisan 2012.
- K.27: Mehmet Gök, 1984, Bekâr, İlkokul, Konya/ Kurucagöl mevkii, Mayıs 2012

- K.28: Meryem Gök, 1959, Evli, Okuma yazması yok, Aydınçık/ Kapız mevki, Ağustos 2011-Nisan 2012.
- K.29: Mesut Bacak, 1994, Bekâr, İlkokul mezunu, Konya/ Seydişehir, Eylül 2010
- K.30: Mesut Gök, 1989, Evli, İlköğretim, Mersin/ Enişdibi mevki, Nisan 2012.
- K.31: Musa Candan, 1981, Bekâr, İlkokul mezunu, Mersin/ Aydınçık, Ocak-Şubat 2011
- K.32: Musa Gök (Kosovalı), 1980, İlkokul mezunu, Taşkent/ Gökçepınar mevki, Mayıs 2011
- K.33: Musa Gök (Top), 1983, Evli, İlkokul mezunu, Silifke nüfusuna kayıtlı, Mersin/ Gülnar, Söğüt Yaylası, Mayıs 2011
- K.34: Musa Gök, 1989, Bekâr, Ortaokul, Mersin/ Aydınçık, Ağustos 2011-Nisan 2012.
- K.35: Mustafa Gök (Döşlü/ Onbaşı), 1952, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Hadim, Ağustos 2011
- K.36: Nedim Candan, 1970, Evli, Okuma yazması var, Aydınçık/ Bodurkalesi mevki, Nisan 2012.
- K.37: Ramazan Candan, 1980, Evli, Okuma yazma biliyor, Mersin/ Gülnar Çukurasma Köyü, Ocak-Şubat 2011.
- K.38: Ramazan Gök, 1953, Evli, Okuma yazması yok, Konya/ Kurucagöl mevki, Mayıs 2012.
- K.40: Salim Gök (Deli Fişek), 1984, Bekâr, İlkokul mezunu, Mersin/ Aydınçık-Konya/ Hadim, Ağustos 2011-Nisan 2012.
- K.41: Songül Meryem Uçar, 1989, Evli, İlkokul mezunu, Mersin/ Gülnar-Karaman/ Ermenek, Nisan-Mayıs 2011.
- K.42: Sultan Gök, 1977, Evli, Okuma yazması var, Mersin/ Aydınçık-Konya/ Hadim, Ağustos 2011-Nisan 2012.
- K.44: Veli Gök (Dana), 1977, Evli, Okuma yazması yok, Mersin/ Aydınçık, Nisan 2012.
- K.45: Yusuf Karalı, 1983, Bekâr, Okuma yazması var, Mersin/ Gülnar, Nisan 2011.

YOUTUBE'DAKİ “ALAMANYA” AĞITLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Dicle DEMİRBAŞ**

Özet

İnsanlar hayatları boyunca yaşadıkları heyecanları, sevinçleri, acıları sözlere dökmüştür. Ağıtlar da insanların acılarını ifade ettikleri araçların başında gelmiştir. Ağıtların sadece ölüm olayı karşısında söylendiği düşünülse de zamanla pek çok konu üzerine söylendiği görülmüştür. Bu konuların başında da göçe bağlı olarak ortaya çıkan gurbet olgusu gelmektedir. İnsanların başta iklim koşulları, savaş, kıtlık gibi durumlar karşısında gerçekleştirdiği göç, son zamanlarda ekonomi ve eğitim başta olmak üzere pek çok etken yüzünden gerçekleşmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ekonomi odaklı girişimler, 1960'lı yıllarda Batı Avrupa ülkelerine işgücü göçünü başlatmış ve Türkiye'den, başlarda ağırlıklı olarak erkek olmak üzere, kadın erkek pek çok kişinin başta Almanya olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkesine göç etmesine sebep olmuştur. İlk zamanlar bir araba, bir tarla veya bir ev alabilmek gayesiyle geçici olarak düşünülen göç, zamanla Türk işçilerin ailelerini de yanlarına almasıyla kalıcı olmuştur. Dolayısıyla başta misafir işçi olarak görülen Türkler, kalıcı olmalarıyla birlikte Almancı/Alamancı olarak ifade edilmişlerdir. Başta sadece Almanya'da yaşayan Türkler için kullanılan tabir, zamanla tüm Avrupa ülkelerindeki Türkler için kullanılmaya başlamıştır.

Arkasında sevdiklerini bırakan, dilini dahi bilmedikleri bir ortama giren, farklı kültürler gören Türk işçisi bu duruma alışmakta zorlanmış ve yaşadıkları zorlukları ve hüznü sözlere dökmüştür. Ülkesinden uzakta kalan Türk işçisinin ve sılıda kalan sevdiklerinin yaşadıklarını anlatan türküler/ağıtlar ve şiirler başlarda plaklara, kasetlere ve CD'lere kaydedilerek piyasaya sürülmüş, teknolojinin gelişmesi ve internetin hayatın vazgeçilmezleri arasında yer almasıyla sosyal paylaşım ve video paylaşım sitelerinde paylaşılarak geniş kitlelere ulaştırılmıştır. Video paylaşım sitelerinin başında gelen YouTube da bu görevi en iyi şekilde yerine getiren platformlardan olmuştur.

Bu çalışmada, gerek Alamancı olarak ifade ettiğimiz Avrupa ülkelerinde yaşayan Türklerin gerekse sılıda kalan sevdiklerinin söylediği ve YouTube'da paylaştığı ağıtlar incelenmiştir. Ağıtlar, şekil, konu ve izlenme oranları, videolardaki bazı hususiyetler, altlarına yapılan yorumlar gibi pek çok yönden değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağıt, Almanya, elektronik ortam, gurbet, YouTube.

AN ASSESSMENT OF THE GERMANY LAMENTS ON YOUTUBE

Abstract

People put into words the excitement, joy and pain they have experienced throughout their lives. Laments has also been one of the primary means by which people express their pain. Although the laments are thought to be said only in the death event, it has been seen that it has been said on many subjects over time. The event of expatriate that arising due to migration comes first among these subjects. Migration of people intially realized against climatic conditions, war, famine has been happening recently due to many factors, especially economy and education. Economy oriented initiatives that started especially after the Second World War, started labor migration to Western Eutopean countries in the 1960s and it has caused many people, mainly men, men and

* Bu çalışma, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında devam etmekte olan “Almanya Ağıtları” başlıklı doktora tezi çerçevesinde üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, dicledemirbas@hotmail.com ORCID: 0000-0001-7292-258X

Gönderim Tarihi: 16 Kasım 2020

Kabul Tarihi: 27 Kasım 2020

women to migrate to many European countries, especially Germany from Turkey. Migration, which is primarily considered as temporary in order to buy a car, a field or a house, over time it became permanent with the Turkish workers taking their families with them. Therefore, Turkish people, who are seen as guest workers in the first, by the fact that permanent they have been stated as *Almancı / Alamancı*. The term used first only for Turkish people living in Germany, it started to be used for Turkish people in all European countries with time.

Turkish worker who leaves his/her loved ones behind, enters an environment where don't even know the language and sees different cultures, had trouble adjusting to this situation and put their live difficulties and sadness into words. Folk songs / laments and poems describing the experiences of Turkish workers who are away from their homeland and their loved ones staying in the country, released primarily recorded on records, tapes and CDs, with the development of technology and the fact that the internet is among the indispensable parts of life, it has been shared on social sharing and video sharing websites and delivered to the masses. YouTube, which is one of the leading video sharing sites, has also been one of the platforms that best performs this task.

In this study, laments were examined that said of Turkish people living in European countries which we refer to as *Almancı*, and their loved ones in the back and laments shared on YouTube. Laments have been evaluated in many ways, such as, figure, subject and viewing rates, some features in the videos, comments made under them.

Key Words: Lament, Alamanya, electronic environment, expatriate, YouTube

Ø. Giriş

Halk kültürü ürünlerinin özelde de halk edebiyatı ürünlerinin devamlılığının sağlanması, gelişen koşullara ayak uydurulmasına bağlıdır. Folklor mahsülleri ve hadiseleri, işlevleri vasıtasıyla yeni oluşumlara uyum sağlamak ve hayatîyetlerini sürdürebilmektedir. Fonksiyonunu yitiren veya yeni oluşumlara uyum sağlayamayan mahsul ve hadiseler ise tarih içindeki yerlerini almaktadır (Günay, 1996, s. 10). Kültürel unsurların devamlılığının sağlanabilmesi için, değişen şartlara paralel olarak birincil sözlü kültür ortamından¹ yazılı kültür ortamına, yazılı kültür ortamından da ikincil sözlü kültür ortamına² geçilmiştir.

Teknolojinin hayatımızın her alanında etkili olması, kullanımını da zorunlu hale getirmiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte hem kültürel unsurlar kayıt altına alınarak muhafaza edilmiş hem de kültürel unsurların geniş kitlelere ulaşmasının önü açılmıştır.

Konuya âşık edebiyatı özelinde bakacak olursak, Türkiye’de elektronik kültür ortamının başlangıcı 1900’lü yılların başında gramofonla olmuştur. Gramofonu takip eden en mühim yeniliklerden birisi ise radyo olmuştur. 1940’lardan itibaren Muzaffer Sarısözen’in, çoğunlukla âşıkları “Yurttan Sesler” adlı radyo programında ağırlaması, pek çok âşığın ülke çapında tanınmasını sağlamıştır

¹ Yazı ve matbaa kavramlarının varlığını bile bilmeyen, iletişimin yalnız konuşma dilinden oluştuğu kültürler *Birincil Sözlü Kültür* olarak nitelendirilir (Ong, 2010: 23).

² Günümüz ileri teknolojisiyle yaşantımıza giren telefon, radyo, televizyon ve diğer elektronik araçların “sözlü” nitelikleri, üretimi ve işlevi önce yazı ve metinden çıkıp sonra konuşma diline dönüştüğü için *İkincil Sözlü Kültür* olarak nitelendirilir (Ong, 2010: 23-24).

(Çobanoğlu, 2000, s. 153). Radyoyu izleyen bir diğer teknolojik yenilik 1960'larda kullanımı yaygınlaşan ve söz, ezgi ve müziğin kaydedilerek dondurulması olarak ifade edilen plaklar olmuştur. Bu yeniliği ise 1970'lerden sonra kasetler takip etmiştir. Yine bu dönemde televizyonlarda da yayınlar yaygınlaşmış, âşıklar bu programlarda boy göstermeye başlamışlardır (Çobanoğlu, 2000, s. 153). Bu gelişmelerle birlikte yerel seviyedeki sanatçıların ve ürünlerinin artık ulusal seviyeye eriştikleri hatta dünyanın dört bir yanına ulaştıkları söylenebilir.

Özkul Çobanoğlu, elektronik kültür ortamına geçişte 1960'lı yıllarda Batı Avrupa ülkelerine başlayan işçi göçünün önemli görev üstlendiğini belirtmektedir (2000, s. 154). İşgücü göçüyle birlikte Batı Avrupa ülkelerinde çalışmaya başlayan insanlar ekonomik olarak Türkiye'den daha müreffeh bir seviyeye erişmişlerdir. Bu durum da memleketlerine daha fazla yatırım yapmalarına, daha fazla döviz ve değerli eşya getirmelerine imkân sağlamıştır. Gurbetçilerin kanunî ve kaçak yollardan getirdikleri transistörlü radyo, pikap ve kasetçalarlar elektronik kültür ortamının yurt içinde yaygınlaşmasını sağlamış, böylece âşık tarzı mahsüllerin elektronik kültür ortamında üretilmesinin yolu açılmıştır (Çobanoğlu, 2000, s. 154-155).

Günümüze gelindiğinde ise internetin yaygın olarak kullanılması yeni teknolojik gelişmeleri beraberinde getirmiştir. İnsanlar tarafından sosyal paylaşım ve video paylaşım siteleri aktif olarak kullanılmakta, türkü, ağıt, halk hikâyesi gibi pek çok halk kültürü ürünü amatör ve profesyonel kişilerce bu sitelerde paylaşılmakta, dünyanın dört bir yanındaki kullanıcılara ulaştırılabilmektedir. Yine plak ve kasetlerin artık neredeyse kullanılmaması bu ürünlere erişimi zorlaştırırken ağırlıklı olarak müzik şirketleri tarafından plak ve kasetlerin video paylaşım sitelerinde paylaşılması hem ulaşılabilirlik adına hem de geniş kitlelerin haberdar olması adına olumlu gelişmeler olarak görülmektedir.

Bu çalışmada, YouTube'daki Alamanya ağıtları incelenecek ve ağıtların elektronik kültür ortamındaki varlığına dikkat çekilecektir. İncelemeye geçmeden önce, konu ağıt, işgücü göçü ve Alamanya ile de ilgili olduğu için bu kavramlar hakkında bilgiler verilecek ardından da YouTube'daki Alamanya ağıtları çeşitli yönlerden incelenmeye çalışılacaktır.

1. Ağıt Hakkında

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren duygularını çeşitli şekillerde ifade etmiştir. Sözler kimi zaman ninni, kimi zaman türkü, kimi zaman da ağıt olarak dökülmüştür dillerden. Türklerin geçmişten günümüze yaşadığı göçler, savaşlar, kıtlıklar ve hayatın olağan akışında gerçekleşen ayrılıklar ve ölümler göz önüne alındığında insanların acılarını ifade etmek için ağıtlara başvurduğunu ve bu yüzden de Türk kültüründe ağıtların önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Ağıtın ortaya çıkışı konusunda net bilgiler olmasa da insanoğlunun büyük bir acı karışığında, olağan konuşmalarının etkili olmadığı durumlarda seslerini

yükselterek o duyguyu daha anlaşılır kılmaya çalıştıkları söylenebilir (Çakmak, 2016, s. 38).

Ağıt denilince aklımıza hemen ölüm gelir. Pek çok araştırmacı da ağıtın ölüm şiiri olduğu konusunda hemfikirdir. İlhan Başgöz, “*Ölü getirilirken yahut ölü kalktıktan sonra edilen ağıtlar, etrafındakilerin hafızasında yaşıyor.*” (1986, s. 245) derken ağıtı ölüm şiiri olarak kabul ettiğini göstermiş olur. Nevzat Gözaydın da “*Uzun hava olarak kabul edilen ve usulsüz türküler içinde yer alan ağıt, genellikle bir kişinin zamansız sayılan ölümünden sonra yakınları veya bir ağıtçı kadın tarafından söylenen türkü türüdür.*” (1989, s. 30) şeklinde bir tanım yapmıştır. Bu araştırmacılar dışında Yaşar Kemal (1992), Fuzuli Bayat (2011), Ensar Aslan (2010) gibi pek çok araştırmacı da ağıtı ölüm şiiri olarak tanımlamışlardır.

Ağıtlar ağırlıklı olarak ölüm olayının ardından söylene de aslında pek çok durum karşısında duyguların ağıt şeklinde ifade edildiği görülür. Erman Artun ağıtın acı bir olayın özellikle de ölüm olayının ardından söylenen halk türküleri olduğunu belirtir ve şöyle devam eder: “*Önceleri yalnızca ölümlerin ardından söylenen ağıtlar, zamanla çeşitli konularda söylenmeye başlanmış; dünyanın faniliği, ömrün kısalığı, ihanet, kıskançlık, sadakatsizlik, feleğe sitem de ağıt konusu olmuştur.*” (2012, s. 60).

Şükrü Elçin’in ağıt tanımı ise şu şekildedir: “*İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme üzüntü, telaş, korku ve heyecan ânındaki feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, şikâyetlerini düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere Batı Türkçesinde umumiyetle ‘ağıt’ adı verilir.*” (1990, s. 1).

Salahaddin Bekki ağıtın daha çok ölüm karşısında duyulan çaresizliğin, üzüntünün sonucu olarak ortaya çıktığını belirtse de “*Gurbete çıkma, umutsuzluk, çaresizlik, kimsesizlik, sıla özlemi, hapishaneye düşme, ihanete uğrama, savaş, sel, depresyon, yangın ve yoksulluk gibi insanı sarsan ve derinden etkileyen her olay karşısında ağıt yakılabileceği gibi, baba evinden uzaklaşırken gelinin ruhunda ortaya çıkan karmaşık duyguları ifade etmek için söylenen kına türküleri de ağıt içinde düşünülebilir.*” (2004, s. 100) şeklinde bir tanım yaparak ağıtın pek çok konuda ve durum karşısında söylenebildiğini detaylı şekilde dile getirir. Tanımlarını verdiğimiz araştırmacılar dışında Esma Şimşek (1993), Muhan Bali (1997), İsmail Görkem (2001), Pertev Naili Boratav (1997), Aysel Özen (2011), Doğan Kaya (2007) ile Fatma Ahsen Turan ve Ezgi Bolçay (2010) gibi araştırmacılar da ağıtların sadece ölüm üzerine değil daha pek çok farklı konu ve durum üzerine söylendiğini ifade etmişlerdir.

Ağıt, halk edebiyatındaki pek çok türle yakın ilişki içindedir. Bunların başında da türkü gelmektedir. Zaten pek çok araştırmacı ağıtı türkünün bir türü olarak tanımlamaktadır. Fuzuli Bayat, Anadolu’daki pek çok halk türküsünün ortaya çıkışında ağıt yakma geleneğinin etkili olduğunu savunur (2011, s. 263). İsmail

Görkem de söz ve müzik bakımından kuvvetli ve güzel olan ağıtların zamanla türkü haline geldiğini belirtir (2001, s. 29). Erdoğan Altınkaynak, ağıtların işlendiği takdirde türkü olduğunu, türkünün ise ağıtı da içine alan ve müzik eşliğinde söylenen şiirlerden oluştuğunu belirtir (1997, s. 95). Nihan Tahtaişleyen ise ayrılık durumundan ötürü çekilen acılar sonucu söylenen kına, düğün ve gurbet türkülerinden bir kısmının hem türkü hem de ağıt olma özelliğine sahip olduğunu ifade eder (2013, s. 66).

Tanımlardan da görüldüğü gibi ağıt sadece ölüm olayı üzerine değil insanları derinden etkileyen pek çok olay üzerine söylenebilmektedir. Bu çalışmada, 1961’de Batı Avrupa’ya başlayan işgücü göçü ile bağlantılı olarak ortaya çıkan gurbette olma, sıla özlemi, ayrılık ve ölüm üzerine söylenen ağıtlar incelenecektir. Bu noktada konuyu daha iyi anlayabilmek için gurbet ve işgücü göçü süreci ile ilgili bilgi vermek yerinde olacaktır.

2. İşgücü Göçü, Almanya ve Müzik

İnsanın gurbet macerası çeşitli sebeplerle gerçekleştirdiği göçler ile başlamaktadır. “*Gurbet, sıladan gayri, uzak diyarların adıdır. Kişinin doğup büyüdüğü çevreden uzaklaşarak yeni bir yerde yaşamaya mecbur oluşu, gurbet macerasının başlangıcıdır.*” (Bekki, 2004, s. 99). Göç, bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesidir (IOM, 2013, s. 35). Göç olayının temelinde aslında insanların geçimlerini sağlamak için daha uygun yerlere gitmesi ve oraya yerleşmesi vardır (Irmak, 2018, s. 13). Başlarda savaş, kıtlık ve iklim koşulları sebebiyle gerçekleşen göçler günümüzde, siyasi, iktisadi, dini, kültürel, psikolojik ve eğitim gibi pek çok etken yüzünden gerçekleşmektedir (Irmak, 2018, s. 14).

Cumhuriyet döneminde Türkiye’de göç denildiğinde, 1950’li yıllarla birlikte kırdan kente başlayan ve 1960’lı yıllarda Batı Avrupa’ya yönelen göçler akla gelmektedir. Bu doğrultuda iç göç ve dış göç şeklinde iki kavram ortaya çıkmıştır. 1950’li yıllarda başlayan iç göçler, kırdan kente ve oradan da yurtdışına yönelmiştir. Köyden kente göçün plansız ve sanayileşmeyle paralel gerçekleştirilememesi, kentlerdeki işsiz sayısını hızla arttırmış ve bu durum özellikle Almanya’dan gelen işgücü talebinin büyük bir umutla kabulü ile neticelenmiştir (Avşar ve Türkmen, 2013, s. 70).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ikiye bölünen Almanya’nın Batı kısmında yoğun bir istihdam süreci başlamış ve ilk olarak İtalya’nın güneyinden, daha sonraları ise sırayla İspanya, Yunanistan ve Türkiye gibi Akdeniz ülkelerinden vasıflı ve vasıfsız işçi talepleri olmuştur (Abadan Unat, 2017, s. 82). Bu süreçte sadece Almanya değil Fransa, Hollanda, Belçika ve İsveç gibi pek çok Batı Avrupa ülkesi de gelişen sanayileriyle birlikte baş gösteren işçi sorununa, ithal edilen işçilerle çözüm bulmaya çalışmıştır. Türkiye ilk kez 30 Ekim 1961’de Almanya ile olmak üzere 5 Mayıs 1964’te Avusturya, 16 Temmuz 1964’te Belçika, 19 Ağustos 1964’te Hollanda, 8 Nisan 1965’te Fransa ve 10 Mart 1967’de İsveç ile

imzaladığı anlaşmalarla bu ülkelere işçi göndermeye başlamıştır (Aydın, 2014). Bu dönemin tüm anlaşmaları, işçinin bir yıllığına yurtdışına gitmesi ve birinci yılın sonunda memleketine dönmesi varsayımına dayanan dönüşümlülük ilkesine dayanıyordu. Fakat bu ilke, uygulama zemini bulamamıştır (Abadan Unat, 2017, s. 86).

15 Temmuz 1961’de açılan Alman İrtibat Bürosu aracılığıyla ilk olarak 3 Kasım 1961’de, 68 işçi Köln’deki Ford fabrikasında çalışmak üzere Sirkeci’den yola çıkmıştır (Irmak, 2018, s. 39). 1961 yılında 1430’u erkek 46’sı kadın olmak üzere toplam 1476 kişi Almanya’ya gönderilmiştir. İşçi göçünün yoğun olarak yaşandığı 1961-1978 yılları arasında da 516.821’i erkek ve 138.923’ü kadın olmak üzere toplam 655.744 kişiyle Almanya’nın en çok işçi gönderilen ülke olduğu görülür. Almanya’yı sırasıyla toplamda 56.002’lik sayıyla Fransa, 38.495 ile Avusturya, 25.123 ile Hollanda takip etmektedir (İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü, 1980). 1968-2016 yılları arasında (48 yıl) yurt dışına yapılan göndermeler incelendiğinde ise en fazla işçi gönderilen ülkenin Suudi Arabistan (555.404 kişi) olduğu, onu 338.585 kişiyle Almanya’nın izlediği görülür (İŞKUR, 2016, s. 156-157). Dolayısıyla 48 yıllık zaman zarfında da Avrupa ülkelerinden en yoğun şekilde işçi gönderilen ülkenin Almanya olduğu görülür. Günümüzde Avrupa ülkelerindeki Türk nüfusuna baktığımızda da 2.000.000 kişiyle Almanya başta gelmektedir. Almanya’yı 700.000 kişiyle Fransa, 500.000 kişiyle Hollanda, 400.000 kişiyle İngiltere izlemektedir. 5. sıradaki ABD’nin ardından, 250.000 kişiyle Avusturya ve 240.000 ile Belçika gelmektedir (URL-1).

Türk işçiler ilk yıllarda bu göçün geçici olacağını, bir traktör, bir tarla veya ev parası kazanıp döneceklerini düşünmüşler, gittikleri ülkelerde de “misafir işçi (gastarbeiter)” olarak adlandırılmışlardır. Fakat zamanla durumun böyle olmadığı anlaşılmıştır. Ortadoğu’daki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan petrol kriziyle 1973’e kadar devam eden geçici işçi alımı kademe kademe durdurulmuştur. Bu süreçte Almanya’ya gelen Türklerin sayısında bir azalma olacağı beklense de Türk işçilerin çocuklarını ve eşlerini Almanya’ya getirmesi, ayrıca göç veren yurt Türkiye’deki siyasi ve ekonomik huzursuzluk, geçici statüdeki Almanyalı Türk göçmenlerin çalıştıkları ülkeye uzun süreli yerleşmelerinin ilk adımı olmuştur (Korkmaz, 2012, s. 12).

Avrupa’daki Türk işçilerin ailelerini yanlarına almalarıyla birlikte “Alamancı/Almancı aile” kavramı ortaya çıkmıştır. 1960’lı yıllarda Almanya’ya giden aileler için kullanılan “Almancı” ifadesi, daha sonraki yıllarda Fransa’ya, Hollanda’ya, Belçika’ya, İsveç’e, Avusturya’ya hatta İngiltere’ye giden işçiler ve aileleri için de kullanılır olmuştur (Irmak, 2018, s. 55). Bu kullanımın aslında Türklerin en yoğun bulunduğu yerin Almanya olmasından kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. Biz de bu genel kullanımdan yola çıkarak çalışmamızda incelediğimiz ağıtlara, tüm Avrupa ülkelerindeki Türkleri ve ağıtlarını kapsayacak şekilde “Alamanya Ağıtları” adını verdik.

Alamancılar, yabancıları oldukları ülkelerde çeşitli sıkıntılar çekmişler, uyum sorunları yaşamışlardır. İşgücü göçüyle birlikte Türk işçilerin durumu pek çok edebî türe ve sinema filmlerine konu olmuştur. Sevdiğinden, memleketinden uzak kalan insanın durumunu anlatan ve onu avutan en iyi şey belki de müzik olmuştur. Özellikle, âşık tarzı edebiyat geleneğinin yaygın olduğu Orta ve Doğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinden giden işçiler, Avrupa ülkelerinde yaşadıkları sosyo-kültürel sıkıntıları âşık tarzı şiir repertuarına yeni temalar olarak eklemişlerdir (Çobanoğlu, 2000, s. 154).

Alamancıların filme ve özellikle okumaya uzak insanlar olduklarını belirten Melih Yılmaz, onlar için müziğin özellikle türkünün önemini şu şekilde açıklar: “Sabahın köründe yaşadığı barakalardan, suyu akamaz evlerden işe gidip anası ağlayınca kadar çalışıp evine dönen işçimiz, ‘Dün akşam kaldığım yerden Yaşar Kemal’in İnce Memet’ini okumaya devam edeyim bari!’ ya da ‘Bu akşam Günter’in sinemasında Belgin Doruk ve Zeki Müren’in filmi oynayacakmış, kalk hanım sinemaya gidelim!’ diyemezdi haliyle. Üstelik okuma yazma bile bilmiyordu çoğu...Köyünden, yaşadığı coğrafyadan ayrılmak zorunda kalmış insanların yarasına merhem olacak tek şey türkülerdi.” (Yılmaz, 2015).

Alamancılar “acı vatan” olarak nitelendirdikleri Almanya’ya giderken ümitleriyle birlikte ezgilerini de götürmüşlerdir. Aslında Türk müziği Avrupa’ya ilk olarak bavullarla gitmiştir de denilebilir. Alamancıların çektikleri gurbet sancısı, yanlarında götürdükleri sazlara yansımış, vatan hasreti, aile özlemi gibi konularda yazılmış türküler okunmuştur. Zamanla türkülere dil sorunu, iş yerindeki sorunlar ve milli kimlik duygusu da yansımıştır (Yücel, 2019).

Martin Greve, Türklerin müzik yaşamında kendi kasetini çıkarma düşüncesinin önemli olduğunu belirtmektedir. Ona göre kaset, hem Türkiye ile bağlantı kurmanın hem de Almanya içi iletişimin aracıdır (Greve, 2006, s. 96). Almanya’daki Türk müzik yaşamının en dikkat çekici özelliğinin yığınla müzik kasetinin çıkması olduğunu belirten Greve, çıkan kasetlerin çoğunun Anadolu halk müziği türünde olduğunu ve çoğunlukla yerel ölçekte tanınan sanatçılara ait olduğunu belirtir. Yine özellikle 1990’larda pop müziğin yaygın olmasına rağmen Türkler arasında önemsiz olduğunu, Almanya’da çıkarılmış arabesk ve Türk-Osmanlı sanat müziği kasetlerinin ise birkaç taneden ibaret olduğunu ifade etmektedir. (Greve, 2006, s. 150-151)

Avrupa’daki Türkler için duygularını, yaşadıkları sıkıntıları ifade ettikleri türküler önemli bir yer tutmaktadır. Bu türküler teknolojiye bağlı olarak başta plak olarak, sonra kaset ve CD olarak çıkarılmış, son olarak da video paylaşım sitelerinde paylaşılarak dünyanın dört bir yanındaki insanların erişimine açılmıştır.

3. Almanya Ağtaları

Türk sözlü kültür ürünleri, Almanya’ya işçilerle birlikte göç etmiştir. Almanya’nın müzikal ve teknolojik anlamda ileri olması ve tanıdığı pek çok yeni

imkân, geleneksel icracılara elektronik âşıklık dönemini açmış ve Almanya'ya ait temalar kolayca ulus ötesi alanda yaygınlaşmıştır (Korkmaz, 2017, s. 440). Âşık tarzı edebiyat geleneğinde gurbet konusu eskilerden beri işlenen bir konudur ve bu tarz ürünlerde aileden ayrılma, memleket özlemi, geri dönmenin zorluğu gibi konular işlenir. Almanya'ya göç ile birlikte bu konulara ilave olarak yabancılarla evlilikler gibi Türk bürokrasisi, kültür karmaşası, işçi sorunları ve uyum problemlerine dair yeni temalar ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 2017, s. 440-441).

Göçün ilk yıllarında göçmen sanat ve edebiyatı müzik kültürü üzerine kurulmuştur. Türkiye'deki hayat şartları ve siyasal ortama göre Almanya, sözlü-elektronik kültür ortamı yaratıcılığına daha uygundur. İnsanların özellikle müzik âletlerine ulaşmaları kolaylaşmış, üretilen kayıt ve yapım işleri hızla organize olmuştur (Korkmaz, 2017, s. 445). Kayıt altına alınan müzikler önce plaklar vasıtasıyla daha sonra teknolojik yeniliklere paralel olarak kaset ve CD'ler vasıtasıyla dinleyicisiyle buluşmuştur. Günümüze gelindiğinde ise bu tip elektronik gelişmelerin yerini internet kullanımıyla ortaya çıkan sosyal paylaşım ve video paylaşım sitelerinin aldığı görülmektedir. Bu tür siteler dünyanın dört bir tarafındaki kişilere ulaşmanın, sesini duyurmanın en kolay ve en hızlı yollarından olmuştur.

Geçmiş dönemde ve günümüzde geleneğin ustalarıyla çalışmış olan şirketler, telif hakları sorununu çözdükten sonra geleneksel içerikleri, oluşturdukları sayfalarda yayınlamaya başlamışlardır. Hazırlanan video klipler ise düşük maliyetli görüntülerden, eski video kayıtlarından, albüm kapaklarından, film-dizi afişlerinden, sanatçıların gündelik hayat fotoğraflarından oluşturulan slayt klip tarzındadır (Fidan, 2017, s. 313).

Video paylaşım sitelerinin başında YouTube gelmektedir. Kendisini, *“Misyonumuz, herkese sesini duyurma ve dünyayı tanıma şansı vermektir. Herkesin kendi tarzını yansıtabilmesi gerektiğine; dinlediğimizde, paylaştığımızda ve hikâyelerimizle birbirimize bağlandığımızda dünyanın daha güzel bir yer olacağına inanıyoruz.”* (URL-2) şeklinde ifade eden YouTube, 14 Şubat 2005'te Jawed Karim, Steve Chen ve Chad Hurley tarafından Kaliforniya'da kurulmuş ve daha pek çok video paylaşım sitesinin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Almanya ağıtları için YouTube'da “Almanya/Almanya” anahtar kelimesiyle yaptığımız aramalar sonucu toplamda 68 türküye/şiire ulaştık. Bu türkülerden 16 tanesini gerek sözlerindeki acı ve hüznün sebebiyle gerekse yaratıcılarının ağıt olarak isimlendirmeleri sebebiyle Almanya ağıtı olarak incelemeyi uygun gördük. İncelediğimiz ağıtlardan 13 tanesi erkek (*Çekiç Ali, Metin Türköz, Murat Çobanoğlu, Nusret Sümmanoğlu, Kamil Abaloğlu, Mahmut Erdal, Fayat Alagöz, Taner Olgun, Mahmut Taşkaya*) 3 tanesi ise kadın (*Yüksel Özkasap ve ismi bilinmeyen ağıt yakıcısı*) icracılar tarafından seslendirilmiştir. Bu icracıların (özellikle erkeklerin) da genelde âşık olduğu veya kendilerini âşık olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Ağıtın kadın yaratıcılığının ürünü olduğu ve

ağırlıklı olarak kadınlar tarafından söylendiği bilinmektedir (Bekki, 2016, s. 909; Elçin, 1990, s. 4; Şimşek, 1993, s. 13). Fakat YouTube'daki Almanya ağıtlarına bakıldığında, ağıtlarla birlikte diğer türkü ve şiirlerin çok büyük bölümün erkekler tarafından söylendiği dikkat çeker. Bunda, âşıklık geleneğinin erkekler arasında yaygın olmasının ve gönderilen işçilerin çoğunun erkek olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Yabancı diyarlarda sosyal aktiviteleri olmayan Türk işçiler yaşadıkları sıkıntıları, sılıya ve sevdiklerine olan özlemlerini en iyi bildikleri şeyle –türkülerle- ifade ederek hem boş zamanlarını değerlendirmişler hem de birbirlerinin duygularına tercüman olmuşlardır.

İncelenen 16 ağıttan 13 tanesinin (Çekiç Ali'nin “Zeyneb’e Ağıt”, Metin Türköz'ün “Döndü Kızın Ağıdı”, “Alman Hastanesi”, “İzin Ver Meister Köye Gideyim”, “Zalim Gardiyan” ve “Benim Döndü'm Almanya'ya Gidiyor”, Nusret Sümmanoğlu'nun “Almanya'ya Ağıt”, Mahmut Erdal'ın “Çürütmüş Ömrümü Zalim Almanya”, Taner Olgun'un “Almanyalarda”, Mahmut Taşkaya'nın “Erkeğimi Alan Almanya”, Yüksel Özkasap'ın “Verem Oldum Hasta Düştüm Köln'de”, Murat Çobanoğlu'nun “Almanya” ve yakıcısı bilinmeyen “Ana Acısı Başkadır” adlı ağıtlar) geleneğe uygun şekilde dörtlüklerle kurulduğu görülür.³ Bu ağıtlardan *Zeyneb'e Ağıt*, *Alman Hastanesi*, *İzin Ver Meister Köye Gideyim*, *Almanya'ya Ağıt*, *Çürütmüş Ömrümü Zalim Almanya*, *Erkeğimi Alan Almanya* ve *Ana Acısı Başkadır* başlıklı ağıtlar, bağlantıları olmayan dörtlüklerle kurulmuştur.

Döndü Kızın Ağıdı, *Zalim Gardiyan*, *Benim Döndü'm Almanya'ya Gidiyor* ve *Verem Oldum Hasta Düştüm Köln'de* başlıklı ağıtlar, birinci dörtlüğün son dizesinin bağlantı olarak tekrar edildiği ağıtlar olarak karşımıza çıkar. Murat Çobanoğlu'nun *Almanya* adlı ağıtı, bağlantısı dize sonunda bir dize olan dörtlükle kurulmuştur. Taner Olgun'un *Almanyalarda* adlı ağıtı ise bağlantısı bent aralarında dört dize olan dörtlüklerle kurulmuştur. İncelenen ağıtlar içerisinde Kamil Abaloğlu'nun söylediği *Almanya'dan Çıktım* adlı ağıt, bağlantısı bent arasında iki dize olan üçlükle kurulmuş bir ağıt olarak karşımıza çıkar.

Belli düzende kurulmuş ağıtlar dışında belli bir kararlılıkta olmayan ağıtlar da vardır. Fayat Alagöz'ün söylediği *Zalim Almanya* adlı ağıtın ilk bendi dört dizeden oluşurken ikinci bendi altı dizeden oluşmaktadır. Daha önce dörtlüklerle kurulu ağıtlar arasında verdiğimiz Murat Çobanoğlu'nun *Almanya* adlı ağıtının *Oğulun Babaya ve Babanın Oğula* ismiyle yayınlanan farklı versiyonunun birinci kısmında ilk iki bent dört dizeli, üçüncü bent beş dizeli, dördüncü ve beşinci bent dört dizeli, altıncı bent ise beş dizeli olarak kurulmuştur. Ağıtın ikinci kısmında yani babanın oğula cevabında ise ilk iki bent beş dizeli, üçüncü bent dört dizeli, dördüncü bent beş dizeli, beşinci bent ise altı dizeli olarak kurulmuştur.

³ YouTube'daki ağıtlar incelenirken icra esas alınmış ve ağıtlar söylendiği gibi aktarılmıştır. Burada amaç, hem ağıtların doğallığını muhafaza etmek hem de icra sırasındaki bazı hususiyetleri gösterebilmektir. Anlaşılmayan yerler noktalarla belirtilmiştir.

Farklı şekilde oluşturulan bir ağıt da gazel olduğu ifade edilen ve Yüksel Özkasap tarafından seslendirilen *Almanya'da Ölenler* başlıklı ağıttır. İlk üç bendi dörtlülüklerden kurulan ağıtın dördüncü bendi üç dizeden kurulmuştur.

Ağıtların bent sayısı 2 ile 13 arasında değişmektedir. 2 bentten oluşan 3 ağıt (*Zeyneb'e Ağıt*, *Alman Hastanesi* ve *Zalim Almanya*), 3 bentten oluşan 3 ağıt (*Zalim Gardiyan*, *İzin Ver Meister Köye Gideyim* ve *Almanya'dan Çıktım*), 4 bentten oluşan 6 ağıt (*Döndü Kızın Ağdı*, *Benim Döndü'm Almanya'ya Gidiyor*, *Almanya*, *Almanyalarda*, *Erkeğimi Alan Almanya* ve *Almanya'da Ölenler*), 5 bentten oluşan 4 ağıt (*Almanya'ya Ağıt*, *Çürütmüş Ömrümü Zalim Almanya*, *Verem Oldum Hasta Düşüm Köln'de* ve Murat Çobanoğlu'nun Almanya üzerine söylemiş olduğu ağıtın ikinci versiyonu olan *Oğulun Babaya ve Babanın Oğula* başlıklı ağıtının ikinci kısmı) vardır. Murat Çobanoğlu'nun *Oğulun Babaya ve Babanın Oğula* başlıklı ağıtının birinci kısmı ise 6 bentten oluşmaktadır. 13 bentten oluşan 1 ağıt (*Ana Acısı Başkadır*) bulunmaktadır.

Almanya ağıtları ölçü açısından incelendiğinde büyük bir bölümünde -13 ağıt-10, 11, 12, 13, 14'lü hecelerin bir arada kullanıldığı görülür. Sadece *Alman Hastanesi*, *İzin Ver Meister Köye Gideyim* ve *Almanyalarda* adlı ağıtlar 11'li hecelerle kurulmuştur. Ağıtlarda genel olarak yarım, tam ve zengin kafiyeler ile redifler kullanılmıştır. *Almanya*, *Almanya'ya Ağıt*, *Çürütmüş Ömrümü Zalim Almanya*, *Erkeğimi Alan Almanya* ve *İzin Ver Meister Köye Gideyim* adlı ağıtlarda ise kafiye ve rediflere ilave olarak döner ayaklar görülür.

Bazı ağıtlarda kafiye düzeni tutarsız olsa da ağıtların ağırlıklı olarak *aaab/abcb/abab/aaba, cccb, dddb...* şeklinde kafiyelendikleri görülür.

Ağıtların hitap ettiği kesim Türklerdir ve dil olarak da Türkçenin tercih edildiği, arada bazı özel kelimeler dışında Almancanın kullanılmadığı görülür:

*İzin ver **meister**⁴ köye gideyim*
Ah çekip de arham sıra ağlar var
Bakarım bakarım sılam görünmez
Aramızda yıkılası dağlar var (URL-3)

Benim Döndü'm Almanya'ya gidiyor
***Arbeitsamt**'a⁵ işçi diye yazılmış*
Dizlerim tutmuyor yüzüm gülmüyor
Benim Döndü'm Almanya'ya gidiyor (URL-4)

⁴ Şef, usta.

⁵ Federal İstihdam Dairesi.

Alamanya ağıtları konu olarak incelendiğinde ise ölüm, ayrılık ve Alamanya üzerine oldukları görülür. 16 ağıt içerisinde 5 tanesi ölüm, 8 tanesi ayrılık, 3 tanesi ise Alamanya üzerine söylenmiştir.

a- Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar

Ölüm üzerine söylenen ağıtlardan ilki Nusret Sümmanioğlu (1945-2003)'nun söylediği *Almanya'ya Ağıt* (URL-5)'tir. YouTube'a 6 Aralık 2013 tarihinde "Çaglayanlı Ali" adlı kullanıcı tarafından yüklenen video, 10 Ekim 2020 tarihine kadar 26.917 kez görüntülenmiş. Klipte, âşığın bir canlı yayın sırasında ekrandan alınmış görüntüsü (fotoğrafi) kullanılmış. Âşık, ağıtı bağlama eşliğinde seslendirmektedir. Âşık ağıta başlamadan önce ön söz olarak nitelendirebileceğimiz "*Gurbet çilesi çekmek çok zordur. Almanya'daki işçilerimizden ölenlere ağıt.*" şeklinde bir açıklama yapar. Burada aslında ağıtı ne için söylediğini açıklayarak dinleyiciyi ağıta hazırlamaktadır.

Ağıt, Almanya'dan Türkiye'ye izne gelen iki arkadaşın Bulgaristan topraklarında geçirdiği kaza sonucu ölmeleri üzerine söylenmiş ismarlama bir ağıttır⁶. Yılın sadece belli bir döneminde sılaya gitme imkânı bulan ve bu heyecanla yola çıkan Almancılar çoğu zaman sılalarına varamadan, geçirdikleri trafik kazası sonucu hayatlarını kaybederler. Trafik kazası sonucu ölenler üzerine yakılan ağıtların Alamanya ağıtları içerisinde ayrı bir yere sahip olduğunu da belirtmek gerekir.

Sümmanioğlu ağıtın hikâyesini bir programda şöyle anlatır:

"1972. Mütahit Çeş Dursun isminde bir arkadaş... diye söylenir. O hadiseyi o anlatmıştı bana. İşte bizim köylüler 8 yılda Almanya'daydılar. Sayın değerli hemşerimiz Çobanoğlu dedi ki hani babam gel diyor o gelememiş. Geliyormuş ama gelememiş. Bu hadise de gelememiş. Niye gelememiş çünkü ecel onları Bulgaristan topraklarında yakalamış da onun için. Bunlar memlekete gelmek istiyorlar karanlık gece düşüp Bulgaristan'da bir virajda askeriye ... karşılarna çıkar. Arabadan kurtarıyorum derken ceryan direğine çarparlar. Her ikisi de yanar kül olur. Bu hadiseyi mütahit Dursun Bey anlatmıştı. İşte nesi var şunun şusu var bunun busu var. Sizler ozansınız bunlara bir ağıt yapar mısınız demişti. Ben de bu türküyü onun için söylemiştim. Bu türkü değil de bu bir ağıttır. Bütün ekranı başında bizleri izleyen değerli hemşerilerimize, Gümüşhanelilere, Bayburtlulara hasılı tüm Türkiye'ye şu türküyü burada söyleyelim."
(URL-6)

Ağıt, ölen kişilerin ağzından söylenmektedir ve ağıt içerisinde olaydan bahsedilmektedir:

⁶ Özkul Çobanoğlu bu konuyla bağlantılı olarak "Özel Ağıt-Destan"lara dikkat çeker ve elektronik kültür ortamında, meydana getirilen ağıt-destanların âşık tarafından kasete kaydedilerek sipariş verene teslim edildiğini belirtir (2000: 157).

*Döndük Almanya'dan silaya doğru
Dağlara sis çöktü boran ağladı
Neşeli neşeli çıhtıh asvalta²
Acı korna çaldı fren ağladı²*

*Rüya gördük gorhu çöktü yürege
Bir soğukluk geldi gola bilege
Arabadan kaçıp çarptık direge²
Motor kederlendi fren ağladı²(URL-5)*

Bir diğer ağıt ise Kamil Abaloğlu (1952-...)’nun söylediği *Almanya’dan Çıktım* (URL-7) adlı ağıttır. Ağıt, 11 Aralık 2018’de “İrem Müzik” tarafından yüklenmiş ve 10 Ekim 2020’ye kadar 22.184 kez görüntülenmiş. Ağıtın klibinde âşığın “Şehit Asker” adlı, bu ağıtının da yer aldığı albümünün⁷ kapak fotoğrafı kullanılmış. Âşık ağıtı bağlama eşliğinde seslendirmiş.

Bu ağıt da Almanya’dan Türkiye’ye gelirken yaşanan trafik kazasının ardından gerçekleşen ölüm üzerine söylenmiş. Ağıtta, dört gözle sıldaki sevdiklerine kavuşmayı bekleyip kavuşamamayı görürüz. Ağıtın yine ölen kişinin ağzından söylendiği dikkat çekmektedir:

*Almanya'dan çıhtım (da) gelirim deyi
Hiç ahlıma gelmedi (de) ölürüm deyi
Ufacıh yavruları da görürüm deyi²
Yata yata (da) her yanlarım çürüdü
[Yata yata (da) yerde yanım çürüdü]
Bahar geldi yağan garlar eridi² (URL-7)*

Ağıtta ayrıca, ölen kişinin kaza yaptıktan sonra hemen kendisine ulaşamadığına, bu yüzden de kendisini merak edip aramayan kardeşlerine sitemde bulunduğu şahit oluruz:

*Gundura aldım da yüzü solmadı
Gardaşlarım aramıya gelmedi
Galdım yollarda da (anam) kimse görmedi
[Galdım gurbet elde de (anam) kimse görmedi]
Yata yata (da) her yanlarım çürüdü²*

⁷ Albüm 1993’de Jet Plak Kaset’ten çıkmıştır ve içerisinde toplam 12 türkü bulunmaktadır.

Bahar geldi yağan garlar eridi² (URL-7)

Metin Türköz (1937-...) tarafından seslendirilen *Döndü Kızın Ağıtı* (URL-8) da ölüm üzerine söylendiği anlaşılan bir ağıttır. 17 Ocak 2016'da "Cevdet Yıldırım" adlı kullanıcı tarafından yüklenen video 9 Ekim 2020 tarihine kadar 1574 kez görüntülenmiş. Türkofon'dan çıktığı anlaşılan albüm kapağı videoda görsel olarak kullanılmış. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıtın başında ve dörtlükler arasında kadın ağlama efekti verilmiş. Bu, ağıtın hem duygu yoğunluğunu arttırmış hem de ağıtı -Özkul Çobanoğlu (2000, s. 248)'nun ifadesiyle- radyofonik oyuna dönüştürmüştür.

Metin Türköz, işgücü göçüyle Almanya'ya gitmiş ve Almanya'dayken âşıklığa meyletmiştir (Korkmaz, 2018, s. 81). Uzun yıllar Almanya'da kalan âşık, türkülerinde/ağıtlarında Almanya'da çekilen sıkıntıları, sıla özlemine vb. konuları sıklıkla dile getirmiştir. Döndü Kızın Ağıtı da kişiye özel bir ağıt gibi görünse de aslında genel olarak Alamancıların durumunu açık şekilde anlatmaktadır. Başlarda bir ev, bir tarla veya bir traktör parası kazanabilmek için giden Türk işçiler, zamanla Almanya'da kalıcı olmuşlar ve kiminin sılaya sadece cenazeleri gelebilmiştir. Metin Türköz de bu ağıtıyla kardeşinin istek yapmasıyla gittiği Almanya'dan ancak cenazesinin geldiğini, yedi tane çocuğunun bu yüzden öksüz kaldığını anlatmaktadır. Yine ölen bir kişinin ağzından söylendiği anlaşılan ağıtta Almanya'ya sitem ve beddua ile eşini ve çocuklarını arkada bırakmaktan dolayı duyulan pişmanlığı görürüz. Fakat bunca kötü şeye rağmen kadere boyun eğme ve teslimiyet de söz konusudur:

Bileydim de Döndü seni almazdım

Kör olası da Almanya'ya gelmezdim

Yedi dane yavrumu da ösüz goymazdım

Gader böyle imiş de kime ne deyim² (URL-8)

YouTube'da yayınlanan videolar kadar, altına yapılan yorumlar da üzerinde durulması gereken konular arasındadır. Bu ağıtın altına yapılan yorumları incelediğimizde 2 yorum dikkatimizi çekmiştir. İki yorumda da kullanıcıların, bu ağıtın dedelerine yazıldığını belirttiğini görürüz:

"Eyüp YILMAZ: Rahmetli Dedem Eyüp Yılmaz'ın 1967'de Almanya'da vefatı üzerine yazılmış Ağıt, (Yozgat/Şefahtli/Alifakılı Köyü)⁸" (URL-8)

"Cihangir Yılmaz: Yazdığı bu ağıt benim büyükbabamın yaşantısını anlatmaktadır rahmetli dedem genç yaşta Almanyada vefat etmiştir acaba kendisini tanyormuydu bize anlatmak söylemek istediği bişeyler yaşanmışlar varmıdır?" (URL-8)

⁸ Yorumlar YouTube'a yazıldığı şekliyle, imlâları korunarak aynen aktarılmıştır.

Yorumlardaki bilgilerin doğruluğu konusunda kesin bilgiler olmasa da insanların bu ağıtta kendilerini, yakınlarını gördükleri muhakkaktır.

YouTube'a yüklenen ağıtlardan biri de söyleyeni bilinmeyen *Ana Acısı Başkadır* (URL-9) adlı ağıttır. İncelediğimiz diğer ağıtların aksine stüdyo ortamında söylenip kaydedilmemiş, doğal bir ortamda, enstrümentsiz, amatör olarak kayıt altına alınıp paylaşılmıştır. 27 Ocak 2019'da "Worldof İndia" tarafından yayınlanan ağıt 10 Ekim 2020'ye kadar 933.125 kez görüntülenmiş. Videoda görsel olarak bir anne fotoğrafı kullanılmış. Ağıtı söyleyen kişi bir kadındır ve ağıtı yoğun duygularla söylediği, arada ağladığı görülür.

Bu ağıt, Almanya'da olan bir evladın Türkiye'de ölen annesinin arkasından yaktığı bir ağıttır. Ağıtta, gâvur olarak ifade edilen Almanların izin vermemesinden dolayı annesini son kez göremeyen evladın hüznünü ve acısını görürüz:

Anam öleli de gülmüyo yüzüm

Ağlıya ağlıya gan doldu gözüm

Sen küsme anam da garip gızına²

Gelemedim gâvurlar vermedi izin² (URL-9)

Bu ağıt videosunun altına da kullanıcılar tarafından yorumlar yapılmıştır. Belki de en dikkat çeken, video ile ilgili yazılan olumsuz yorumlar olmuştur. Diğer ağıt videolarında rastlamadığımız, ağıtın paylaşılmasına yönelik eleştirileri görürüz. Belli ki bunda, ağıtın doğal ortamda kayıt altına alınmasının etkisi olmuştur:

"Muhammed Ali Dilek: Millet acı yaşamak arkasından dua etmek yerine kayıt alıp buraya atıyor" (URL-9)

"N. Emin X: Tamam da niye kaydedip youtube'ya yüklüyorsun?!" (URL-9)

Yine videonun altına yapılan "*Rabia Yurtalan: Göndermiyorlar annam*" (URL-9) şeklindeki yorumdan da daha pek çok kişinin benzer zorlukları yaşadığını anlıyoruz.

Ölümlle bağlantılı olan son ağıt ise Yüksel Özkasap (1952-...)'ın *Almanya'da Ölenler*⁹ (URL-10) adlı gazelidir. Bir ezgisiz (şiir) bir ezgili, bir ezgisiz (şiir) bir ezgili şekilde seslendirilen bu gazel şekil ve ezgi bakımından farklılık arz etse de içeriğinden dolayı ağıt olarak almayı uygun gördük. 19 Mayıs 2011'de "Ali Zeki Bayram" adlı kullanıcı tarafından yüklenen ve altına kullanıcı tarafından "*Gurbette ölenlerin durumunu dillendiren Yüksel Özkasap hanımefendiye teşekkür ediyorum. Ali Zeki Bayram*" şeklinde not düşülen video, 21 Ekim 2020'ye kadar 25.377 kez görüntülenmiş. Videoda görsel olarak tabutla çekilmiş

⁹ Bu gazel, Yavuz Burç Plak'tan çıkan *Almanya'da Ölenler/Ben mi İcat Ettim Seveni Sevileni* adlı 45'likte yer almaktadır.

siyah-beyaz fotoğraflar kullanılmış. Kanun, keman ve def eşliğinde icra edilen ağıtta ara ara çan sesi duyulur. Videonun sonunda, videoyu yükleyen kişinin tanıdığı olduğunu düşündüğümüz bir mezar fotoğrafı konmuş ve “*Cümle geçmişlerimize Allah cc rahmet eylesin*” şeklinde bir yazı yazılmış.

Ağıtta Almanya’ya siteme ve bedduaya, Tanrı’ya yakarışa ve beklentiye şahit oluruz. Alamancıların en büyük isteklerinden biri memleketlerinde ölmek ya da Almanya’da ölseler dahi memleketlerinde toprağa verilmektir. Özkasap da Alamancıların bu derdini, isteğini söylediği ağıtta dile getirmiştir:

Almanya derler de olmaz olaydı
Cenazemiz de Türk toprağını bulaydı
Mü’min kardeşlerimiz namazımız kılaydı
Aç şu İstanbul’a yolumuz Ya Rab!

} Şiir

Almanya’da kalanlar ah

Acı ey yüce Allah’ım yâr ey ey

Kara toprağına Türkiye’min

Gömdür ölümü Allah’ım yâr ey ey [medet ey aman aman] (URL-10)

b- Ayrılık/Özlem Üzerine Söylenen Ağıtlar

Almanya ağıtlarının ağırlık noktasını belki de ayrılık ve özlem konusu oluşturmaktadır. İşgücü göçünün başladığı ilk yıllarda işçilerin yanlarında ailelerini götürmemelerinden kaynaklı ayrılık acısı ağıtlara yansımıştır. Ayrılık ve özlem üzerine söylenen ağıtlarda hem gurbettekilerin hem de sılada kalan sevdiklerinin hüznüne şahit oluruz. Ağıtların kimisi sevgiliye (eşe), kimisi anne-babaya, kimisi de evlada söylenmektedir.

Âşık edebiyatının 20. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden olan Murat Çobanoğlu (1940-2005), *Almanya* (URL-11) adlı ağıtıyla/mektubuyla sıladaki evladın Almanya’da çalışan babasına seslenişini aktarır. 3 Temmuz 2011’de “Halk Ozanları” adlı kullanıcı tarafından yüklenen video, 10 Ekim 2020 tarihine kadar 134.250 kez görüntülenmiş. Özel kayıt olduğu belirtilen videoda Çobanoğlu’nun “Almanya” adıyla Gül Kasetçilik’ten çıktığı anlaşılan albümünün¹⁰ kapak fotoğrafı kullanılmış. Âşık bu eseri bağlama eşliğinde seslendirmiş.

¹⁰ Çobanoğlu’nun bu ağıtının/mektubunun bir başka versiyonu, babanın da cevabının yer aldığı bir 45’lik olarak yayınlanmış. Yavuz Plak’tan çıkan 45’likte *Babanın Oğula Mektubu* ve *Oğulun Babaya Mektubu* şeklinde iki eserin yer aldığı görülür.

Mektup olarak ifade edilen fakat bizim ağıt¹¹ olarak aldığımız bu eserin iki versiyonu vardır. “Almanya (URL-11)” adıyla yayınlanan videoda sadece evladın babaya seslenişi görülürken ikinci versiyonu olan ve YouTube’a “**Oğulun Babaya ve Babanın Oğula** (URL-12)” adıyla yüklenen ağıtta hem evladın babaya seslenişi hem de babanın evlada cevabı görülür. Bu video 2 Mayıs 2008’de “Garip Özbey” adlı kullanıcı tarafından yüklenmiş ve 10 Ekim 2020’ye kadar 2.405.272 kez görüntülenmiş. Videoda Murat Çobanoğlu’nun fotoğrafları kullanılmış.

Ağıtın başında babası Almanya’da olan bir çocuğun Murat Çobanoğlu’ndan, gelmesi için babasına mektup yazmasını istemesi canlandırılmaktadır. Ön söz olarak nitelendirebilceğimiz girişte ağıtın söyleniş (mektubun yazılış) amacı dinleyiciye verilmiş olur:

“Murat Amca,

Babam Almanya’ya gideli 11 yıl oldu. Askerlik çağım geldi daha dönmedi. N’olursun, babama bir mektup yaz da tez gelsin, bizi görsün. Anam, gardaşlarım her gün gözyaşı döker. Sabrımız tükendi artık. N’olursun Murat Amca babama yaz da tez gelsin.” (URL-12)

Ön sözdeki bu bilgilerden yola çıkarak bu ağıtın ısmarlama bir ağıt olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Ağıtın ikinci kısmında babanın, evladının seslenişine cevabı vardır. İkinci kısımda da ağıta geçmeden önce, ön söz olarak nitelendirebileceğimiz ve kısaca ağıt hakkında bilgi veren, babanın oğluna seslenişine vardır:

“Mektubunu aldım oğlum. Ağladım. Benim kolum, kanadım, aslanım oğlum. Ben Almanya’ya keyfimdten getmedim. Yavrurum, sizler için getdim, ömrümü tükettim. Bekle yolumu geleceğim. Anam, gardaşların sana emanet. Kendi elimle askere göndereceğim seni oğul. Bekle yavrurum, geleceğim. Geleceğim oğlum.” (URL-12).

Ağıtta, geçici süre için gidip uzun süre Almanya’da kalan babaya sesleniş ve sitem vardır. Evladın ağzından “Almanya sen babamı götürdün / Hallerimiz yaman oldu dön baba” (URL-11) şeklinde Almanya’ya hitap edilir ve evladı babasından ayırdığı için bir bakıma sitemde bulunulur. Ağıtta, babanın evinden ayrı kaldığı zaman zarfında çekilen sıkıntılar anlatılır ve babanın bir an önce dönmesi için yalvarılır:

---

¹¹ Çobanoğlu, bu eserin ikinci versiyonunda -babanın oğula cevabında- son bentte “Garşlı Çobanoğlu bir destan goşmuş” der. Buradaki “destan” kelimesi ağıt terimini karşılar niteliktedir. Yani ağıt ve destan birbirinin yerine kullanılabilir. Özkul Çobanoğlu’nun ifadesiyle âşıklar, elektronik kültür ortamında, destanın bir alt türü kabul ettikleri “ağıt” terimini “destana” tercih etme eğilimindedirler (2000: 240). Murat Çobanoğlu da bu konudaki görüşünü şu şekilde ifade etmektedir: “Şimdi destan yazanlar, bastırıp satmazlar. Artık kasetler var. Kasetlerin çoğusu destan türüdür ya methiyedir ya da ağıt. Biz ona methiye türü veya destan türü deriz.” (Çobanoğlu’dan akt. Çobanoğlu, 2000: 240)

*Baba bilir misin bize ne oldu
Bir sene demiştin on bir yıl doldu
Ayten Mehmet Gül ve Gülten saraldı soldu
Evlerimiz viran oldu dön baba
[N'olur dön baba vay zalım baba] (URL-11)*

Baba da bu anlatılanlar karşısında, keyfinden gitmediğine ve döneceğine dair söylemlerde bulunur:

*Mektubun içimde açmıştır yara
Gelirim dağları ben yara yara
Kendi elimle yolcu edim askere
Bekle yollarımı gelirim oğul²
Sensin benim ganadım hem golum oğul [vay canım oğul] (URL-12)*

Ağıt altına yapılan yorumlarda da çoğu Almancının ve sıladaki sevdiklerinin benzer durumları yaşadıklarına şahit oluruz:

“Hayraney: Bu türküyle almanyanın birinci ve ikinci kusaklari çok aglamis..neler cekmis dedelerimiz, anne babalarımız..Üçüncü kusak olarak cekilen cileleri unutmayalım ve büyüklerimize hayirli evlat olalım...” (URL-12)

“İtufu mızrak: ben bu hikâyeyi 22 yıl yaşadım bütün babaların mekanı cennet olsun” (URL-12)

“Cansel Atak: bizde babamızı bu turkıyle çok bekledikde donmedi bana ondan kalan tek şey soğuk bi mezar taşı oda avutmuyor artık beni...” (URL-12)

“Hasan Nizamogullari: Etme agam,, bindokuzyüzyetmişyedi yilinda ben de babama böyle bir mektup yazmıstım.. Zavalli babam ucaga atladi geldi.. Babamiza doyamadık.. Boynu kopsun bu almanyanın.. Türkiyede ac mi kalacaktık.. Bizim kaderimiz ters yazılmış herhalde..... Süper sazına ve sözüne halal olsun.. Allahim bu günümüzede şükür.. Babasizlik çok zor oluyor..” (URL-12)

“hamit burcak: allah rahmet etsin işte gürbetlik bizler böyle büyüdü hep hasretlik beni bile hasta etti ve ömrümden ömür götürdü” (URL-12)

Bir başka kullanıcı da yorumunda Almanya'daki gençliğin durumuna değinir ve türkülerin asıl kültürümüz olduğunu belirterek şimdiki gençliğe dinletmenin önemli olduğuna vurgu yapar:

“aydın şimşek: asıl kültürümüz asıl türkülerimiz bunlar fakat öyle bir gençlik yetişdiki bu türküler i onlara öğretemedik. Bu analarımız babalarımız gurbet ellerde ömürleri geçmiş,bu türküdeki sözler yaşanmış hayatın içinden olanlardır.fakat bizler çocuklarımıza bunları aşılayamadık çünkü hasanın torunu

bugun malisef türkçesinin yabancıları hansın kültürünü almış.bu ozanlarımızı onlara dinleterek benliklerini kazandırmalıyız.ruhunuz şah olsun sevgili ozanlarımız..” (URL-12)

Almanya’ya giden erkekler geride sadece çocuklarını değil eşlerini de bırakırlar. Mahmut Taşkaya (1939-2016) da *Erkeğimi Alan Almanya* (URL-13) adlı uzun havasıyla sılada kalan kadınların duygularına tercüman olur. 28 Ocak 2015’te “MuzikPlay” adlı kullanıcı tarafından yüklenen video 10 Ekim 2020’ye kadar 1.503 kez görüntülenmiş. Bu uzun havanın 1970’de ODEON Müzik Yapımcılık’tan çıkan “Torun Eşe” adlı albümde yer aldığı belirtilmiş ve videoda, albüm kapak fotoğrafı olduğu anlaşılan bir fotoğraf kullanılmış.

Bağlama eşliğinde seslendirilen uzun hava “Çoluğunu çocuğunu, ailesini burda bırakıp Almanya’ya giden bir işçi oranın yaşayışı, zevki, âlemi hoşuna gider. Buradaki çoluğunu çocuğunu, ailesini unuttur. Ailesi bir bahar, iki bahar gocası gelmez. Gocasına şöyle seslenir.” (URL-13) şeklindeki, ön söz olarak ifade edebileceğimiz bir giriş ile başlar. Burada, ağıtın söylenmesine sebep olan durum dinleyiciye aktarılmış olur.

Ağıtta, sılada kalan bir kadının Almanya’daki eşine teşbihlerle süslenmiş seslenişini, tez zamanda dönmesi için bulunduğu çağrıyı görürüz:

Yiğidim erkeğim efendim deyim

Saçlarım ağardı dökülmeden gel hele

Buludum yağmurum başka ne deyim

Güzelliğim çöküp yıkılmadan gel hele [gel hele³]² (URL-13)

İşgücü göçü ile birlikte sadece erkekler değil kadınlar da hiç bilmedikleri diyarlara göç etmişlerdir. 1966’da başgösteren ekonomik bunalımdan sonra birçok yabancı işveren, daha düşük ücretlerle çalışan ve sendikacılık faaliyetlerine ilgisiz davranan kadınları istihdam etmeyi uygun görmüştür (Abadan Unat, 2017, s. 177). Özellikle göçün yoğun olarak yaşandığı 1961-1978 yılları arasında Almanya’ya göç edenlerin 516.821’inin erkek, 138.923’ünün kadın olması (İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü, 1980) bile işgücü göçünde kadınların ağırlığını göstermesi bakımından önemlidir.

Kadınların Almanya’ya gitmesiyle birlikte özellikle geride bıraktıkları sevdikleri ve eşleri tarafından kendilerine ağıtlar yakılmıştır. Bunlardan ilki Çekiç Ali (1932-1973)’nin seslendirdiği *Zeyneb’e Ağıt*¹² (URL-14)’tır. 28 Nisan 2015’te “Kalan Müzik” tarafından yüklenen video 9 Ekim 2020’ye kadar 466.479 kez görüntülenmiş. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıtın videosunda görsel olarak Çekiç Ali’nin fotoğrafları ve bir kaset fotoğrafı kullanılmış.

¹² Bu ağıt, 1999’da Kalan Müzik’ten çıkan “Kızılırmak” adlı albümde yer almaktadır.

Almanya'ya giden Zeynep adlı bir kadının ardından söylenen ağıtta, kadının hüznü anlatılır:

[Aman] Şad olup gülmüyo galbi yaslıdır

Garlı dağlar gibi başı pusludur [oy oy]

[Aman] Ela gözleri nemli kiprik ıslıdır [oy oy ıslıdır]²

Düşmüş Alman'a yolu Zeyneb'in [Zeyneb'in oy]² (URL-14)

Ağıt altına yapılan yorumlarda pek çok kişinin bu ağıtı benimsediği, ağıtla ilgili hikâyeler anlattıkları görülür. Hikâyelerin ortak noktası ise Zeynep'in yaşadığı yerin Kırşehir'e bağlı Toklumen köyü olarak gösterilmesidir:

“Zeynep Aybek: Benim babamın halası idi Zeynep aybek kırşehirin toklumen kasabasında 102 yasında vefat etti benim ismim onun ismidir. Bu beyit ona yazılmıştır. Tsklwr.” (URL-14)

“Nevi Şahsına Münhasır” adlı kullanıcı da Zeynep Aybek'in yorumuna cevap olarak ağıtın hikâyesini şu şekilde anlatır:

“olay 1971 de yaşanmış. Yoksulluk zamanlarında zeynep para kazanmak için henüz daha yürümeye bile başlamayan çocuğunu ve kocasını bırakıp almanya'ya işçi olarak gider. Çok sevdiği ailesinden ayrılmıştır. Çocuklar evde perişan olur. Eşi çocuklara bakamaz. Aradan aylar geçer zeynep dönmez. Eşi ağıtlar yakar. Sonradan duyulur ki zeynep almanyada kansere yakalanır, gurbet elde ölür. Bu onun ağıdı.”¹³ (URL-14)

Ağıtla ilgili farklı bir hikâye de *“Mustafa# Mızdı”* adlı kullanıcı tarafından anlatılır:

“Cogu kişi bilmez bunun hikâyesini olaydaki Zeynep babamın teyzesi olur bizzat. 1900 kusurlu yıllarda Kırşehir in toklumen köyünde fezayil kizi zeynep ve çekiç Ali kapı komşularıdır. Zeynep gerçekten çok güzel ela gözlü bir kadın çekiçali ise komşuları fakat çok yoksul bir kisi. Zeynebi istiyor fakat ailesi rıza gelmiyor fakir olduğu için. Düşmüş almanac olu Zeynehim derken o sırada Zeynep evlenip Almanya'ya gidiyor ve çekiç ali bunu söylüyor. Ben büyükannemden böyle duydum hatırlarım Zeynebin bacısı.” (URL-14)

Bu hikâyede ağıtın Çekiç Ali tarafından yakıldığı belirtilse de Çekiç Ali hakkında bilgi veren kaynaklar, onun sözleri kendisine ait hiçbir türküsü bulunmadığını, ağıtlarının ise yaşanmış trajik olaylar üzerine söylenmiş anonim söz ve ezgiler ile Toklumenli Âşık Said ve Âşık Seyfullah'ın şiirleri üzerine söylenmiş ağıtlardan ibaret olduğunu belirtmektedir (URL-15).

¹³ Bu hikâyeye uygun bir türkü de Ali Ercan (Zeynehim Almanya'nın Yolunu Tuttun) tarafından seslendirilir. Mektup olarak ifade edilen eserde tek fark Zeynep'in Almanya'da öldüğüne dair bilgi olmamasıdır. Türkü için bk. <https://www.youtube.com/watch?v=hUjD57P7dSE>

Ağıt altına yapılan yorumlardan birinde de gurbete sitem vardır:

“*Asil Kan: Alaman acı vatan kimini rezil etti kimini vezir . Gurbeti icat edenin gözü kör olsun*” (URL-14)

Bu ağıt İsmail Altunsaray, Bahri Altaş ve Neşet Abalıoğlu gibi sanatçılar tarafından da seslendirilmiştir.

Bir başka ağıt Metin Türköz tarafından seslendirilen ***Benim Döndü'm Almanya'ya Gidiyor*** (URL-4) başlıklı ağıttır. 27 Şubat 2019'da “Kayserili Âşık Metin Türköz” kullanıcı adıyla paylaşılan video 9 Ekim 2020'ye kadar 121 kez görüntülenmiş. Yavuz Burç Plak'tan çıkan bir 45'likte yer aldığı anlaşılan ağıtın videosunda görsel olarak albümün kapak fotoğrafı kullanılmış. Ağıt, bağlama eşliğinde seslendirilmiş.

Ağıtta, Almanya'ya giden sevgilinin ardından duyulan hüznün vardır. Âşık, sevgilisinin gitmesiyle yaşadığı zor durumu anlatır ve sevgilisine dönmesi için çağrıda bulunur. Çağrıda bulunurken de “*Döndü'm eğer de Almanya'dan dönmezsen / Ben sana gardaşım sen bana baci*” (URL-4) şeklinde tehditvari konuşur.

Şimdiye kadar incelediğimiz ağıtlarda genelde sılada kalanların özlemlerini görürüz. Sadece sıladakiler değil Almanya'ya gidenler de büyük bir özlem çekmekte ve duygularını ifade etmektedir.

Metin Türköz'ün seslendirdiği ***İzin Ver Meister Köye Gideyim*** (URL-3) adlı ağıt hasretlik ve özlem içeren bir ağıttır. 11 Nisan 2019'da “Kayserili Âşık Metin Türköz” kullanıcı adıyla yüklenen video 9 Ekim 2020'ye kadar 110 kez görüntülenmiş. Yavuz Burç Plak'tan çıkan 45'lik içerisinde bulunan ağıtın videosunda bu 45'liğin kapak fotoğrafı görsel olarak kullanılmış.

Tambur ve kabak kemane eşliğinde seslendirilen ağıt, “*Of of... Hasretlik bağrımı yakıyor, dayanamıyorum hasretliğin acısına. Of of...*” şeklinde bir girişle başlar. Sevgilisini güzellik unsurlarıyla anlatan âşık, sevgilisine ve sılasına olan özlemini dile getirir:

İzin ver meister köye gideyim

Ah çekip de arham sıra ağlar var²

Bakarım bakarım sılam görünmez

Aramızda yıkılası dağlar var²

Garşıdan garşıya yanar bir ışıh

Bunu söylüyenin dilleri âşih²

Bir buğday benizlim zülfü dolaşıh

Gitme diye beni yolda eyler var² (URL-3)

Ayrılık ve özlem üzerine söylenen bir başka ağıt Mahmut Erdal (1938-2010) tarafından seslendirilen *Çürütmüş Ömrümü Zalim Almanya* (URL-16) başlıklı ağıttır. 11 Nisan 2010'da "Halk Ozanları" adlı kullanıcı tarafından yüklenen video 10 Ekim 2020'ye kadar 29.768 kez görüntülenmiş. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıtın videosunda görsel olarak Mahmut Erdal-5 adıyla yayınlandığı anlaşılan albümün kapak fotoğrafı kullanılmış.

Ağıtta, geçim zorluğundan dolayı Almanya'ya giden kişinin Almanya'ya ve Almanya'ya gitmelerine sebep olanlara sitemini ve beddualarını görürüz. Özellikle silada boynu bükük kalan yavrular, onun hüznünü ve sitemini en üst seviyeye çıkarmaktadır:

İl gâvuru vurur taş gibi sözler

Dermanın mı yokmuş sararmış yüzler

Yavrum boynunu eğmiş yolumu gözler

Bırakmaz yakamı zalim Almanya [Almanya yıkılasın Almanya]

...

Düşünür mü gayıtsızca yatanlar

Kör olsunlar seni böyle atanlar [atanlar]

Elde sürünecek vatan satanlar

Çürütmüş ömrümü zalim Almanya [Almanya yok olasin Almanya] (URL-16)

Bu ağıtın altına yapılan yorumlara bakıldığında "Hellimood Moodmaster" adlı yabancı kullanıcı adıyla yapılan Almanca yorum dikkat çekmektedir: "wann war das? eine so schöne Stimme und eine ernste Melodie. Gibt es für diesses Lied eine Übersetzung auf Deutsch-wenna ja, wo? Mahmut Erdal (1938, Divriği-7 Temmuz 2010, İstanbul)." ¹⁴ "Halk Ozanları" adlı kullanıcı da bu yoruma "Diesses Lied wurde Mitte der siebziger Jahre aufgenommen. Es spiegelt die Situation der türkischen Gastarbeiter im "grausamen Deutschlan", auch der Titel diesses Liedes, wieder." ¹⁵ şeklinde yanıt verir (URL-16). Bu yorumlardan, ağıtın 1970'lerde yakıldığını öğrenirken bu tarz türkü ve ağıtların yabancıların ilgisini çektiğini de anlıyoruz.

¹⁴ "Ne zamandı? Çok güzel bir ses ve ciddi bir melodi. Bu şarkının Almanca çevirisi var mı? Varsa nerede?"

¹⁵ "Bu şarkı 70'li yılların ortalarında kaydedildi. Bu şarkının adı olan "Zalim Almanya"daki Türk misafir işçilerin durumunu yansıtıyor.

Sıla özlemiyle bağlantılı söylenen ağıtlardan biri de Taner Olgun (1976-2020)'un seslendirdiği *Almanyalarda*¹⁶ (URL-17) adlı ağıttır. 19 Mart 2019'da Taner Olgun'un resmî YouTube hesabından paylaşılan video 10 Ekim 2020'ye kadar 13.111 kez görüntülenmiş. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıtın videosunda Taner Olgun fotoğrafları ile Almanya ve Almanya'da yaşayan Türkler olduğunu düşündüğümüz kişilerin fotoğrafları kullanılmış.

Ağıtta, daha fazla para kazanmak için gidilen Almanya'nın yarattığı hüznün ve sılıya dönememekten kaynaklı çaresizlik anlatılmış:

Çağırısam bağırsam duyulmaz sesim²
Sılıya gitmeye yetmez nefesim
Bütün eşi dostu geldi göresim²
Ağlayıp dururum Almanyalarda⁵

Dilimiz de işit dilimiz başka²
İhtiyaç mı vardı saraya köşke²
Köyümde [Sılamda] kalıp da gelmesem keşke²
Ağlayıp dururum Almanyalarda² (Url-17)

Ağıt altına yapılan yorumlara baktığımızda da ağıtla bağlantılı olarak gurbete sitemi ve sılıasına dönemeyenlerin hikâyesini görürüz:

“Hasan Oz: Geldik'te ne olduk gurbet ellerde Ağlar olduk buralarda...□”

“Nurhan Aydemir: İçim sızladı yine, adın bata almanya □”

“Muammer Erdoğan: Off off yine iki kere üzüldüm hem ustaya hem arkadaşımın mekanları cennet olsun. Usta ikinizde aynı yasta gittiniz can arkadaşım almanyada kanser oldu tlfonda dedi köyüme gitsemde dut yesem derdi 1 hafta sonra geldi geldi ama cansız bedeni geldi ustume dağları devrdiler sanki bu turkıyu her dinlediğimde onu hatırlarım. Köyüne gelmeye yetmedi nefesi. □” (URL-17)

Yüksel Özkasap'ın seslendirdiği *Verem Oldum Hasta Düştüm Köln'de*¹⁷ (URL-18) adlı ağıt da sıladan ayrı kalma ve özlem konusudur. 21 Şubat 2019'da “Malatyalı Yüksel Özkasap” tarafından yüklenen video 24 Ekim 2020'ye kadar 563 kez görüntülenmiş. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıtın videosunda görsel olarak plak kapak fotoğrafı kullanılmış.

¹⁶ Ağıt, Ozi Produksiyon'dan çıkan “Kara Gözlüm” adlı albümde yer almaktadır.

¹⁷Bu ağıt, Yavuz Burç Plak'tan çıkan ve içinde “Kuş Uçar Kafes Kalır” adlı türkünün de bulunduğu bir 45'likte yer alır.

Ağıtın başında tren sesi duyulur. İşçi gönderiminin başladığı ilk zamanlar işçilerin Sirkeci'den hareket edip Münih'e varan trenleri kullandıkları düşünüldüğünde, bu tren sesinin, Türk işçileri Almanya'ya götüren trenleri simgelemek için kullanıldığı düşünülebilir.

Bir ezgili, bir ezgisiz bir ezgili, bir ezgisiz bir ezgili şekilde icra edilen ağıtta, yoksulluk sonucu gidilen yabancı diyarlarda yalnız kalma, silya özlem ve tüm bunların sonucu Alamanyalarda hastalanma konusu işlenir. Muhattap olarak ise anne alınır:

Yoksulluk beni de yurdumdan attı
Hastaneler de ciğerimi kanattı anam
Anamdan yârimden sılamdan attı
Verem oldum da hasta düştüm Kölün'de² (URL-18)

c- Alamanya İçin Söylenen Ağıtlar

Bu başlık altında direkt Almanya'ya ve Almanya'nın hastanelerine, hapisanelerine söylenen ağıtlar alınmıştır.

Bu ağıtlardan ilki Metin Türköz'ün seslendirdiği *Alman Hastanesi*¹⁸ (URL-19) adlı ağıttır. 21 Şubat 2019'da "Kayserili Âşık Metin Türköz" tarafından yüklenen video, 9 Ekim 2020'ye kadar 133 kez görüntülenmiş. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıtın videosunda, ağıtın yer aldığı 45'liğin kapak fotoğrafı görsel olarak kullanılmış.

Ağıtta, gurbette ölmenin zorluğuna ve acısına vurgu yapılırken Alman hastanesine ve zalim olarak ifade edilen doktorlara sitemlerde bulunulur:

Kaldım hastanede bir kemik deri
Gurbette ölenin yoğumuş yeri
Sızlıyor vücudum gan ter içinde²
Alman hastanesi öldürdün beni² (URL-19)

Uzun hava olarak nitelendirilen ve yine Metin Türköz tarafından seslendirilen *Alman Hapishanesi-Zalim Gardiyan*¹⁹ (URL-20) adlı ağıt da Alman hapisaneleri üzerinedir. 27 Şubat 2019'da "Kayserili Âşık Metin Türköz" tarafından seslendirilen ağıt, 9 Ekim 2020'ye kadar 135 kez görüntülenmiş. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıt hitap içeren, ön söz olarak ifade edebileceğimiz bir girişle başlar. Âşık ön sözde önce kendini tanıtır daha sonra söyleyeceği ağıtın konusu ile ilgili dinleyiciyi bilgilendirir:

¹⁸ Bu ağıt, Yavuz Burç Plak'tan çıkan ve içinde "Hacı Bekir Lokumu" adlı türkünün de bulunduğu bir 45'likte yer almaktadır.

¹⁹ Bu ağıt, Yavuz Burç Plak'tan çıkan ve içinde "Dolaştım Sarıkız Hep Senin İçin" adlı türkünün de bulunduğu bir 45'likte yer almaktadır.

“Sevgili kardeşlerim,

Bendeniz Âşık Metin Türköz. 1960’da Almanya’ya geldim. Köln meyhanelerini, kahvehanelerini, fabrikalarını dile getirdim. Şimdi Almanya hapishanesindeki mezalimi anlatacağım.” (URL-20)

Alman hapishanelerindeki durumun anlatıldığı ağıtta, hallerine acıması için gardiyanlara bir sesleniş vardır. Zorunluluktan gelinen Almanya’da kendilerine biraz daha anlayış gösterilmesi beklenmektedir. Fakat duruma bakıldığında gardiyanların zalim, polislerin ise merhametsiz oldukları vurgulanmaktadır:

Kimi on beş sene kimi muebbet

Alman polisinde de yohtur merhamet [oy oy oy oy]

Bekleliyom sizden artıh merhamet

Acı şu halime zalım gardiyan

[Aman acı şu halime de zalım gardiyan] (URL-20)

Fayat Alagöz tarafından seslendirilen **Zalim Almanya**²⁰ (URL-21) adlı ağıtta ise sevdiği Almanya’ya giden âşığın Almanya’ya seslenişini, sitemini ve bedduasını görürüz:

[Amanın] Almanya seni de delik delik delerim²

Kalbur alır da nerden gelen toprağın elerim [aman³]

[Amanın] Eger yârime gelirim gelmez ise de gene valla

Bugün taş üstünde taşın kalmasın derim zalım Almanya [Almanya²]

Ah neden sevdiğimi de elimden aldın

Gettin Almanya Almanya [Almanya² oy] (URL-21)

6 Mayıs 2009’da “Abdullah bayhan” adlı kullanıcı tarafından yüklenen video, 10 Ekim 2020’ye kadar 14.618 kez görüntülenmiş. Bağlama eşliğinde seslendirilen ağıttın videosunda doğadan çeşitli fotoğraflar kullanılmış.

4. Sonuç

Çalışmada, Batı Avrupa ülkelerine gerçekleşen işgücü göçüyle bağlantılı olarak ortaya çıkan gurbet olgusunun ağıtlara yansımaları incelenmiştir. Video paylaşım sitesi YouTube’da bulunan Almanya ağıtları ile sınırlandırılan çalışma ile ağıtların –özelde Almanya ağıtlarının- elektronik kültür ortamlarındaki varlığına dikkat çekilmeye çalışılmıştır. YouTube’den ulaşılan 16 ağıttın incelendiği çalışmada kadın yaratıcılığının ürünü kabul edilen ağıtların erkekler tarafından da söylendiği görülmüştür. Bunda, âşık edebiyatının erkekler arasında yaygın

²⁰ Bu ağıt, Arif Güner Müzik’ten çıkan “Meleğim” adlı albümde yer almaktadır.

olmasının ve işgücü göçüyle gidenlerin büyük bir bölümünün erkek olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Ağıtların –Ana Acısı Başkadır hariç- enstrümanlar eşliğinde stüdyo ortamında seslendirildiği ve büyük bir bölümünün yayınlanan albümlerde yer aldığı görülmüştür. Buna bağlı olarak da videolarda görsel olarak albüm kapak fotoğrafları kullanılmıştır. Albümlerin daha eski tarihlerde yayınlanmış olduğu tahmin edilmesine rağmen videoların hemen hepsinin yüklenme tarihlerinin yakın olduğu dikkat çekmektedir.

Ağıtların büyük bölümünün şekil olarak halk edebiyatı geleneğine uygun olduğu görülsede ölçü, kafiye ve dize sayılarındaki kararsızlıklar şeklin içerik için feda edildiğini göstermektedir. Özellikle ölüm gibi acı bir olay ve ölümlerle eş değer görülen ayrılık üzerine söylenen ağıtlarda duygunun baskın gelmesi ve içeriğin ön planda olması gayet normal görünmektedir.

Ağıtlar genel olarak kadından erkeğe, erkekten kadına, evlattan babaya ve babadan evlada söylenmiştir. Konu bakımından ağıtlar üç başlık altında değerlendirilmiştir. Sayı bakımından en fazla ağıtın ise ayrılık ve özlem üzerine olduğu görülmüştür. İşçi olarak gönderilen kişilerin çoğunun o zamana kadar memleketlerinden dahi dışarı çıkmadıkları düşünüldüğünde sılaya ve sevdiklerine olan özlemlerini dile getirmeleri olağandır. Bu noktada sadece gurbete çıkanlar değil sılada kalan sevdikleri de bu ayrılığa alışamayıp ağıtlar söylemişler, dön çağrılarında bulunmuşlardır.

Sonuç olarak, Alamancıların ve sıladaki sevdiklerinin duygularını yansıtan ağıtlar YouTube gibi dünyanın dört bir tarafından insanın ulaşabildiği bir platformda yayınlanarak hem geniş kitlelere ulaştırılmış hem de unutulmasının önüne geçilmiştir. Ağıtların, içinde yer aldıkları albümleri yayınlayan müzik şirketleri tarafından yayınlanması olumlu bir gelişmedir, en azından ağıtların isimleri konusunda bir yanlışlık olması söz konusu değildir. Fakat bazı ağıtların kişilerce yüklenmesi ve ağıtların isimlerini farklı verme olasılığının bulunması elektronik kültür ortamının sorunlarından biri olarak görülebilir. Yine ağıtların ilk yayın tarihlerinin verilmemesi bir eksiklik olarak görülmekte, hangi yıllar arasında hangi konular üzerine yoğunlaştığını anlamamızı zorlaştırmaktadır.

Yazılı Kaynaklar

- ABADAN Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç / Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- ALTINKAYNAK, E. (1997). *Pınarbaşı-Sarız-Tomarza Avşar ağıtları* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- ARTUN, E. (2012). *Anonim Türk halk edebiyatı nazmı*. Adana: Karahan.
- ASLAN, E. (2010). *Türk halk edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi.

- AVŞAR, M. ve Türkmen, İ. (2013, Mayıs). *Neşet Ertaş türkülerinde göç ve gurbet olguları*. S. Bekki (Ed.), Uluslararası bozkırın tezenesi Neşet Ertaş sempozyumu bildiriler (C.1, 67-87) içinde. Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi.
- AYDIN, F. (2014). *Uluslararası işgücü anlaşmaları*. Ankara: Kayıhan Ajans.
- BALİ, M. (1997). *Ağıtlar*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- BAŞGÖZ, İ. (1986). *Ağıtlar üzerine*. Folklor yazıları içinde (s. 245-247) . İstanbul: Adam.
- BAYAT, F. (2011). *Türk folklorunda ağıt*. E. Gürsoy Naskali (Yay. haz.), Ağıt kitabı içinde (s. 257-270). İstanbul: Kitabevi.
- BEKKİ, S. (2004). *Baş yastıkta göz yolda / Sivas türküleri*. İstanbul: Kitabevi.
- BEKKİ, S. (2016). *Kadın yaratıcılığının ürünü olarak anonim halk edebiyatı türleri*. Özkul Çobanoğlu vd. (Ed.), IV. Kazan uluslararası halk kültürü sempozyumu bildiriler (904-911) içinde. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- BORATAV, P. N. (1997). *Türk ağıtlarının işlevleri, konuları ve biçimleri*. P. N. Boratav ve R. Dor (Yay. Haz.), Anadolu ağıtları içinde (s. 13-25). İstanbul: İletişim.
- ÇAKMAK, S. (2016). Van ilinde ağıt yakan kadınlar ve ağıtların sosyal/psikolojik yönleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. 9(17), 217-232.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ.
- ELÇİN, Ş. (1990). *Türkiye Türkçesinde ağıtlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- FİDAN, S. (2017). *Âşıklık geleneği ve medya endüstrisi – Geleneksel müziğin medyadaki serüveni-*. Ankara: Grafiker.
- GÖRKEM, İ. (2001). *Türk edebiyatında ağıtlar / Çukurova ağıtları (Metin-İnceleme)*. Ankara: Akçağ.
- GREVE, M. (2006). *Almanya'da 'Hayali Türkiye'nin müziği*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- GÜNAY, U. (1996). Folklor, reklam ve tarhana. *Milli Folklor*. 31-32, 3-12.
- IOM Uluslararası Göç Örgütü (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*. R. Perruchoud ve J. Redpath-Cross (Ed.). Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü Yayınları.
- IRMAK, Y. (2018). *Almanca / Batı Avrupa göçmen Türk toplumuna sosyo-kültürel bir bakış*. Ankara: Berikan.

- İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü (1980). *1978 İstatistik Yıllığı*. Ankara. Tablo 18. Erişim adresi: <https://media.iskur.gov.tr/13344/1978-istatistik-yilligi.pdf>.
- İŞKUR / T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu (2016). *2016 İstatistik Yıllığı*. 156-157. Erişim adresi: <https://media.iskur.gov.tr/13397/2016-istatistik-yilligi.pdf>.
- KAYA, D. (2007). “Ağıt”. *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ. 28-42.
- KEMAL, Y. (1992). *Ağıtlar*. İstanbul: Toros.
- KORKMAZ, M. A. (2012). *Almanya Türklerinde başarı ve başarısızlığı kavramsallaştırmaya bağlı kişisel anlatımların aileye ve çevreye yansımada geleneksel yapılar ile dünya görüşünün işlevsel analizi* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KORKMAZ, M. A. (2017). *Almanya işgücü toplumunun muhalif sesi Könlü âşık Metin Türköz*. N. Elmas ve diğerleri (Ed.), 1. Uluslararası Dil, Sanat ve İktidar Sempozyumu Bildiriler Kitabı (437-448) içinde. Giresun.
- KORKMAZ, M. A. (2018). Almanya’da bir âşık Kayserili Metin Türköz. *Şehir Kültür Sanat*. 19, 80-85.
- ONG, W. J. (2010). *Sözlü ve yazılı kültür / Sözüün teknolojileşmesi*. İstanbul: Metis.
- ÖZEN, A. (2011). *Dile dökülen acı: Kayseri İncesu’dan ağıtlar*. E. Gürsoy Naskali (Yay. haz.), Ağıt kitabı içinde (s. 83-88). İstanbul: Kitabevi.
- ŞİMŞEK, E. (1993). *Kadirli ve Osmaniye ağıtları*. Antakya: Kültür Ofset.
- TAHTAİŞLEYEN, N. (2013). *Anadolu ağıt geleneğinin özellikleri ve kültürel süreklilikteki rolü* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- TURAN, F. A. ve Bolçay E. (2010). *Sazın ve sözün sultanları / Belçika’da yaşayan halk şairleri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- YILMAZ, M. (2015, 28 Aralık). *Köln bülbülü*. Erişim adresi (08.10.2020): malatyahaber.com/haber/koln-bulbulu/.
- YÜCEL, H. (2019, 30 Mayıs). “Gurbette” müzik yaşamı. *Perspektif*. 282.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: <https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/galeri-en-cok-turkun-yasadigi-20-ulke-disisleri-bakanligi-acikladi-41438390/21> (19.10.2020) [E.T: 21.10.2020]
- URL-2: <https://www.youtube.com/intl/tr/about/>. [E.T: 22.10.2020]

- URL-3: [İzin Ver Meister Köye Gideyim “Âşık Metin Türköz”]
https://youtu.be/qXlH31MLO_o [E.T: 21.01.2020]
- URL-4: [Benim Döndü’m Almanya’ya Gidiyor “Âşık Metin Türköz”]
<https://youtu.be/aTGVYxHHROQ> [E.T: 21.01.2020]
- URL-5: [Almanya’ya Ağıt “Nusret Sümmanioğlu”]
<https://youtu.be/BKTRDrpXFJQ> [E.T: 21.01.2020]
- URL-6: [Almanya’ya Ağıt (Hikâyesi) “Nusret Sümmanioğlu”]
https://youtu.be/_RpU6dtDY1U [E.T: 10.10.2020]
- URL-7: [Almanya’dan Çıktım “Kamil Abaloğlu”]
https://youtu.be/HP2_HT6F0ik [E.T: 21.01.2020]
- URL-8: [Döndü Kızın Ağıdı “Metin Türköz”] <https://youtu.be/T18UUmCjmd0>
[E.T: 21.01.2020]
- URL-9: [Ana Acısı Başkadır “Söyleyeni Belli Değil”]
<https://youtu.be/vajRwINWtWU> [E.T: 02.02.2020]
- URL-10: [Almanya’da Ölenler “Yüksel Özkasap”]
<https://youtu.be/7Ab40iBDQ28> [E.T: 24.10.2020]
- URL-11: [Almanya “Murat Çobanoğlu”] <https://youtu.be/Wes6vuZh3Cw> [E.T:
17.10.2019]
- URL-12: [Oğulun Babaya ve Babanın Oğula “Murat Çobanoğlu”]
<https://youtu.be/UPoZM48cWUo> [E.T: 10.10.2020]
- URL-13: [Erkeğimi Alan Almanya “Mahmut Taşkaya”]
<https://youtu.be/ES7PMonS4DE> [E.T: 25.01.2020]
- URL-14: [Zeyneb’e Ağıt “Çekiç Ali”] <https://youtu.be/YS0dZpTNR2k> [E.T:
30.09.2019]
- URL-15: http://www.ihsanozturk.com/cekic_ali-39.html [E.T: 09.10.2020]
- URL-16: [Çürütmüş Ömrümü Zalim Almanya “Mahmut Erdal”]
<https://youtu.be/9DxbPCpy-Ys> [E.T: 25.03.2020]
- URL-17: [Almanyalarda “Taner Olgun”] <https://youtu.be/qYQuYuqNRKI> [E.T:
03.08.2020]
- URL-18: [Verem Oldum Hasta Düştüm Köln’de “Yüksel Özkasap”]
<https://youtu.be/8RoNplDqCjE> [E.T: 24.10.2020]
- URL-19: [Alman Hastanesi “Metin Türköz”] <https://youtu.be/zI5fMQaHmhQ>
[E.T: 21.01.2020]
- URL-20: [Zalim Gardiyan “Metin Türköz”] <https://youtu.be/1TxQRZDaLWc>
[E.T: 03.09.2020]

URL-21: [Zalim Almanya “Fayat Alagöz”] https://youtu.be/nu3Vn1Su_jg [E.T: 21.01.2020]

Ağıt Metinleri

1- İzin Ver Meister Köye Gideyim

“Metin Türköz”

Of of! Hasretlik bağrımı yakıyor, dayanamıyorum hasretliğin acısına. Of of!

İzin ver meister köye gideyim
Ah çekip de arham sıra ağlar var²
Bakarım bakarım sılam görünmez
Aramızda yıkılası dağlar var²

Garşıdan garşıya yanar bir ışık
Bunu söylüenin dilleri âşık²
Bir buğday benizlim zülfü dolaşık
Gitme diye beni yolda eyler var²

Âşık der ki biraz kendim öveyim
Taşlar alıp gara bağrım döveyim²
Güzel sevme derler nasıl sevmeyim
Yanağı üstünde çifte benler var²

2- Benim Döndü'm Almanya'ya Gidiyor

“Metin Türköz”

Benim Döndü'm Almanya'ya gidiyor
Arbeitsamt'a işçi diye yazılmış
Dizlerim tutmuyor yüzüm gülmüyor
Benim Döndü'm Almanya'ya gidiyor [*vay canım*]

İzinlere gittim de nişanlar goydum
Köyün alt ucunda da bir haber duydum
Beş ayım dolmadan da yârden ayrıldım
Benim Döndü'm Almanya'ya gidiyor [*sevdiğim*]

Yüce dağ başında da gar yağar durur
Ağam gafasını da daşlara vurur
Gara haber de Döndü'm ne tez duyulur
Benim Döndü'm Almanya'ya gidiyor [*sevdiğim*]

Dolanı dolanı da çıhtım yamacı
Ayrılıh ataşı da ölümden acı
Döndü'm eğer de Almanya'dan dönmezsen
Ben sana gardaşım sen bana bacı [*sevdiğim*]

3- Almanya'ya Ağıt

“Nusret Sümmanoğlu”

Gurbet çilesi çekmek çok zordur. Almanya'daki işçilerimizden ölenlere ağıt:

Döndük Almanya'dan silaya doğru
Dağlara sis çöktü boran ağladı
Neşeli neşeli çıhtıh asvalta²
Acı korna çaldı fren ağladı²

Rüya gördük gorhu çöktü yürege
Bir soğukluk geldi gola bilege
Arabadan kaçıp çarptık direge²
Motor kederlendi fren ağladı²

Döndü cenazemiz Gümüşhane'ye
Varın gidin haber verin Suna'ya
Saat onda teslim olduh haneye²
Bahçeli sızladı şiran ağladı²

Şerafeddin Selahaddin dediler
Fehime'nin sesi dağları deler
Hüsameddin Sinan yetim yavrular²
Baş ucunda boyun buran ağladı²

Vatandaşlar kederliyiz bu sıra
Başınız sağ olsun vatandaşlar
İki dağ devrilip girdi mezara²
Üzerinde talhın veren ağladı²

4- Almanya'dan Çıktım

“Kamil Abaloğlu”

Almanya'dan çıktım da gelirim deyi
Hiç ahlıma gelmedi de ölürüm deyi
Ufacıh yavruları da görürüm deyi²

Yata yata (da) her yanlarım çürüdü
[Yata yata (da) yerde yanım çürüdü]
Bahar geldi yağın garlar eridi²

Adımı sorarsan da nazırdır nazır
Gazıldı mezarım da cenazem hazır
Yetişdin arhamdan da gır atlı Hızır²

Yata yata (da) her yanlarım çürüdü
[Yata yata (da) yerde yanım çürüdü]
Bahar geldi yağın garlar eridi²

Gundura aldım da yüzü solmadı
Gardaşlarım aramıya gelmedi
Galdım yollarda da anam kimse görmedi
[Galdım gurbet elde de anam kimse görmedi]
Yata yata (da) her yanlarım çürüdü²
Bahar geldi yağın garlar eridi²

5- Döndü Kızın Ağdı

“Metin Türköz”

Bileydim de Döndü seni almazdım
Kör olası da Almanya'ya gelmezdim
Yedi dane yavrumu da ösüz goymazdım
Gader böyle imiş de kime ne deyim²

İstek yaptı da gardaş beni getirdi
Tahsi duttu da cenazemi götürdü
Yavrularım da başucunda oturdu
Gader böyle imiş de kime ne deyim²

Duvar da resmimi de çıkarın atın
Birikin gardaşlar da yasımı dutun
Yedi dane yavrum da galıyor yetim
Gader böyle imiş de kime ne deyim²

Alman dohtor da tabutumu bağıyor
Âşık Metin de destanımı söylüyor
Yedi dane yavrum da Türkiye'de ağlıyor
Gader böyle imiş de kime ne deyim²

6- Ana Acısı Başkadır

“Söyleyeni Belli Değil”

Anam öleli de gülmüyo yüzüm
Ağlıya ağlıya gan doldu gözüm
Sen küsme anam da garip gızına²
Gelemedim gâvurlar vermedi izin²

Köye varınca da gırıldı belim
Artıh ben gülmem de öksüzüm dedim
Hayrettin gurbanım gırma gönünü²
Gözünde merhamet ben sende gördüm²

Yememiş (içmemiş) yutmamış suyu
İçimden çıhmıyo ah anam sızı
Niye kimsesiz öldün anam gurban olurum
[Niye kimsesiz öldün gurbanım anam]
Yoh muydu anamın beş tane gızı²

Keleş gızını da anam beklemiş
Direnmiş anam da canını vermemiş
Hızlı sür arabayı Doğan gurbanım²
Anam keleşten de umut beklemiş²

Gâvurun dağında garip gezerim
Gizli gizli ben gözyaşı dökerim
Ölümden gorhmuyom anam gurbanım
[Ölümden gorhmuyom gurbanım anam]
İnşallah ben yanına gelirim²

Kesmişler mi anamın saçını

Çağırıydın Atiye Uhulu gızını
Gelin mi yoh gurban olurum anam²
Yükle götür gardaş anamın göçünü²

Hayrettin'den aldım anamın ...
Galmamış anamın dizlerinde dermanı
Niye görmedin gardaş gurbanım
Örtmemişler anamın üstüne yorganı
[Niye görmedin gurbanım gardaşım]
[Niye örtmemişler anama yorganı]

Köye varınca da bir tek görseydim
O gün yatıp da südün ...
Yağlı dürüm istemem gurbanım anam
[Yağlı dürümünü istemem anam]
Yavan ekmeeni ben tek yeseydim²

Atiye anamı almıya geldim
Dertlerini anamın sarmıya geldim
Yutamıyon mu anam gurban olurum²
Bir yudum suyunu vermiye geldim²

Açmayın camı da esmesin yeller
Anamın derdini ne bilsin eller
Anam Meliha'nın yolunu bekler²
Yol verin de dağlar anama gidiyim
[İzin verin gâvurlar ben anama gidiyim]

Ananın acısı ne bek zorumuş
Atiye senin odan ne bek darımış

Ben nasıl yanmayım dertli anama²
Ölmeden evel de dizi kırılmış
[Düşmüş odada da dizi kırılmış]

Hayrettin sana da ne bek yanıyo
Abim de saçlarını yoluyo
Niye yahmadınız soyha sobayı²
Kömürün gapıda yığılı duruyo²

Anamın elini ısıttım geldim
İyi olur deyi ben umut ettim
Gayle çekmeyin bacılarım gurbanım²
Atiye geline emanet ettim²

7- Almanya’da Ölenler

“Yüksel Özkasap”

Almanya derler de olmaz olaydı
Cenazemiz de Türk toprağını bulaydı
Mü’min kardeşlerimiz namazımız kılaydı
Aç şu İstanbul’a yolumuz Ya Rab!

} Şiir

Almanya’da kalanlar ah
Acı ey yüce Allah’ım yâr ey ey
Kara toprağına Türkiye’min
Gömdür ölümü Allah’ım yâr ey ey *[medet ey aman aman]*

Nişanlıma söyleyin yoluma çıksın
Cenazem geliyor boyuma baksın
Alları çıkarıp karalar taksın
Muradımız mahşere kaldı sevgilim

} Şiir

Yurdumdan ayırma beni ne olursun Allah'ım [*medet ey ey ey ey*]
Mahvıma sebep sensin ey zalım yoksulluk [*aman aman*]
Beni gurbet elde koyma bari yâr [*ey aman aman gönül ey aman aman*]

8- Almanya

“Murat Çobanoğlu”

Almanya sen babamı götürdün
Hallerimiz yaman oldu dön baba
Hanı söz vermiştin çabuh gelecece
Hallerimiz yaman oldu dön baba
[*N'olur dön baba vay zalım baba*]

Baba bilir misin bize ne oldu
Bir sene demiştin on bir yıl doldu
Ayten Mehmet Gül ve Gülten saraldı soldu
Evlerimiz viran oldu dön baba
[*N'olur dön baba vay zalım baba*]

Baba yazılanlar gelmez mi sere
Seni anıyoruz valla bin kerre
Bir oğlun var gidecektir askere
Seni görüp asker oluyum dön baba
[*N'olur dön baba vay muhannet baba*]

Çobanoğlu hem söyledi ağladı
Bu nasıl acıdır beni dağladı
Baksana Almanya seni bağladı
Dostlarımız düşman oldu dön baba
[*N'olur dön baba vay zalım baba*]

9- Oğulun Babaya ve Babanın Oğula (Almanya 2)

“Murat Çobanoğlu”

1. Kısım

Murat Amca,

Babam Almanya’ya gideli 11 yıl oldu. Askerlik çağım geldi daha dönmedi. N’olursun, babama bir mektup yaz da tez gelsin, bizi görsün. Anam, gardaşlarım her gün gözyaşı döker. Sabrımız tükendi artık. N’olursun Murat Amca babama yaz da tez gelsin:

Almanya sen babamı götürdün
Hallerimiz yaman oldu dön baba
Hanı söz vermiştin çabuh dönecen
Yaralarım çıban oldu *dön baba*³

Baba sen gideli bin sene oldu
Bir sene demiştin on bir yıl doldu
Anamın saçları hep beyaz oldu
İşih günler zindan oldu *dön baba*² [*vay baba*]
Baba boynumuzu eğemez olduh
Yeni bir elbise giyemez olduh
Valla sıcak yemek yiyemez olduh
Guru soğana razıyih yeter *dön baba*³
[*Göreydim olaydım ben gurban baba [can baba*²]]

Baba yazılanlar gelmez mi sere
Seni anıyorum valla bin kerre
Bir oğlun var gidecehtir askere
Seni görüp asker oluyum *dön baba*² [*can baba*]

Baba anam her gün için yaş döker

Ayten, Gülten, Memet boynunu bükür
Kulağım ... gözüm yol çeker
Her gün beklerim n' olur *dön baba*² [*vay muhannet baba*]

Çobanoğlu hem söyledi ağladı
Bu nasıl acıdır beni dağladı
Bu ... Almanya seni bağladı
Evlerimiz viran oldu *dön baba*³
[*Göreydim olaydım ben gurban baba [can baba vay can baba]*]

2. Kısım

Mektubunu aldım oğlum. Ağladım. Benim kolum, kanadım, aslanım oğlum. Ben Almanya'ya keyfimden getmedim. Yavrum, sizler için getdim, ömrümü tükettim. Bekle yolumu geleceğim. Anan, gardaşların sana emanet. Kendi elimle askere göndereceğim seni oğul. Bekle yavrum, geleceğim. Geleceğim oğlum:

Mektubunu alır almaz ağladım
Bekle yollarımı *gelirim oğul*²
Küçük kardeşlerin sana emanet
Bekle yollarımı *gelirim oğul*²
Sensin benim ganadım hem golum oğul [*gelirim oğul*]

Ben seni goymuştum dohuz yaşında
Şimdi büyümüşsün yirmi yaşında
Kem rüzgar esmesin senin başında
Bekle yollarımı *gelirim oğul* [*gelirim oğul*²]
Sensin benim ganadım hem golum oğul [*gelirim oğul*]

Gem kervanı birer birer çekilmiş
Duydum ... beli bükülmüş
Gurbet elde benim ömrüm sökülmiş
Bekle yollarımı *gelirim oğul*²

Mektubun içimde açmıştır yara
Gelirim dağları ben yara yara
Kendi elimle yolcu edim askere
Bekle yollarımı *gelirim oğul*²
Sensin benim ganadım hem golum oğul [*vay canım oğul*]

Garslı Çobanoğlu bir destan goşmuş
Ananın da rengi saralmış solmuş
Benim de saçlarım hep beyaz olmuş
Ümüdüm sensin *gelirim oğul*²
Bir canım var sana da gurban oğul [*gelirim oğul*]
Bekle yollarımı gelirim oğul [*canım oğul*]

10- Erkeğimi Alan Almanya

“Mahmut Taşkaya”

Çoluğunu çocuğunu, ailesini burda bırakıp Almanya’ya giden bir işçi oranın yaşayışı, zevki, âlemi hoşuna gider. Buradaki çoluğunu çocuğunu, ailesini unuttur. Ailesi bir bahar, iki bahar gocası gelmez. Gocasına şöyle seslenir:

Yiğidim erkeğim efendim deyim
Saçlarım ağardı dökülmeden gel hele
Buludum yağmurum başka ne deyim
Güzelliğim çöküp yıkılmadan gel hele [*gel hele*³]²

Bazı elemdeyim bazı yasdayım
Sen gideli çoh dert çekdim hastayım
Bir gün mektup yazıp seni isteyim
Sevgin bedenimden çekilmeden gel hele [*gel hele*³]²

Yaşlandım düşüyor ağızımdaki diş

Ben sana goşarım sen de bana goş
Birkaç tane kerpiç birkaç da daş
Kabirde bağırma dikilmeden gel hele [*gel hele³*]²

.....

.....

Pirini seversen yâr beni üzme
Genciken belimiz bükülmeden gel hele [*gel hele³*]²

11- Zeyneb'e Ağıt

“Çekiç Ali”

[*Aman*] Şad olup gülmüyo galbi yaslıdır
Garlı dağlar gibi başı pusludur [*oy oy*]
[*Aman*] Ela gözleri nemli kiprik ıslıdır [*oy oy ıslıdır*]²
Düşmüş Alman'a yolu Zeyneb'in [*Zeyneb'in oy*]²

Emsali yoh da elden aşiretten
Destan olup söyleniyon dillerden [*oy*]
[*Aman*] Garip bülbül gibi ıssız çöllerden [*oy oy çöllerden*]²
Solmuş bağçesinde gülü Zeyneb'in [*Zeyneb'in oy*]²

12- Çürütmüş Ömrümü Zalim Almanya

“Mahmut Erdal”

Sararmış gül benzin gurbet ellerden
Çürütmüş ömrümü zalim Almanya [*Almanya*]
Haber mi beklersin esen yellerden
Eritmiş ömrümü zalim Almanya [*Almanya yıkılсын Almanya*]

İl gâvuru vurur taş gibi sözler
Dermanın mı yokmuş sararmış yüzler

Yavrum boynunu eğmiş yolumu gözler
Bırakmaz yakamı zalım Almanya [*Almanya yıkılasın Almanya*]

Bilmem kaderde böyle olmak vardı
Sanki sen sığmadın vatan mı dardı
Mecbur kaldın kardeş geçim zorardı
Çürütmüş ömrümü zalım Almanya [*Almanya yok olasın Almanya*]

Düşünür mü gayıtsızca yatanlar
Kör olsunlar seni böyle atanlar [*atanlar*]
Elde sürünecek vatan satanlar
Çürütmüş ömrümü zalım Almanya [*Almanya yok olasın Almanya*]

Bülbül gülü bekler ahu zârımdır
Hasretlik içinde figanlarımdır narımdır
Gel kardeş üzülme mevla kerimdir
Çürütmüş ömrümü zalım Almanya [*Almanya yıkılasın Almanya*]

13- Almanyalarda

“Taner Olgun”

Yüreğimde sızı çıhtım yurdumdan
Emmi dayı ağlar oldu ardımdan
Şu feleğin hasret dolu derdinden²
Ağlayıp dururum Almanyalarda⁵

Dilimiz de işit dilimiz başka²
İhtiyaç mı vardı saraya köşke²
Sılamda kalıp da gelmesem keşke²
Ağlayıp dururum Almanyalarda²

Çağırsam bağırsam duyulmaz sesim²
Sılaya gitmeye yetmez nefesim
Bütün eşi dostu geldi göresim²
Ağlayıp dururum Almanyalarda⁵

Dilimiz de işit dilimiz başka²
İhtiyaç mı vardı saraya köşke²
Köyümde [Sılamda] kalıp da gelmesem keşke²
Ağlayıp dururum Almanyalarda²

14- Verem Oldum Hasta Düştüm Köln'de

“Yüksel Özkasap”

Verem oldum hasta düştüm Köln'de
Derdimi söylecek de bir kimsem yoktur [anam]
Sızlayan yaramı da görmedi doktor [anam]
Verem oldum da hasta düştüm Köln'de²

Bütün trenler de gelip geçecek
Anam gözyaşlarım da kimler silecek
Son mektubun da beni bulamıyacak
Verem oldum hasta düştüm Köln'de

} Şiir

Bütün trenler de gelip geçecek [anam]
[Oy] Anam gözyaşlarımı da silemiyecen
Son mektubun da beni bulamıyacak [anam]
Verem oldum da hasta düştüm Köln'de²

Yoksulluk beni de yurdumdan attı
Anam hastaneler de ciğerimi kanattı

} Şiir

Anamdan yârimden sılamdan attı
Verem oldum hasta düştüm Köln'de

Yoksulluk beni de yurdumdan attı
Hastaneler de ciğerimi kanattı anam
Anamdan yârimden sılamdan attı
Verem oldum da hasta düştüm Kölün'de²

15- Alman Hastanesi

“Metin Türköz”

Gece girdim hastaneden içeri
Asistanlar karşıladı hemşeri
Sorgusuz sualsiz girdim yatağa
Zalım dohtor vurdu hemen hançeri

Kaldım hastanede bir kemik deri
Gurbette ölenin yoğumuş yeri
Sızlıyor vücudum gan ter içinde²
Alman hastanesi öldürdün beni²

16- Zalim Gardiyan

“Metin Türköz”

Sevgili kardeşlerim,

Bendeniz Âşık Metin Türköz. 1960'da Almanya'ya geldim. Köln meyhanelerini, kahvehanelerini, fabrikalarını dile getirdim. Şimdi Almanya hapishanesindeki mezalimi anlatacağım:

Karanlık hücreler demir parmaklar
Her gün yükseliyor da binlerce âhlar [*oy oy oy oy*]
Şu Köln'de söndü nice ocahlar
Acı şu halime zalım gardiyan

[Aman acı şu halime de zalım gardiyan]

Kimi on beş sene kimi muebbet
Alman polisinde de yohtur merhamet *[oy oy oy oy]*
Bekleliyom sizden artih merhamet
Acı şu halime zalım gardiyan
[Aman acı şu halime de zalım gardiyan]

Her sabah künyemi ohur gardiyan
Hapise düşmüşüm de yohtur ağlıyan *[oy oy oy oy]*
Senin ocâna düştüm zalım Almanya
Acı şu halime zalım gardiyan
[Aman acı şu halime de zalım gardiyan]

17- Zalim Almanya

“Fayat Alagöz”

Şo dagın ardında gelin sesi var a *[gelin sesi var a]²*
Bilmem bu zalım Almanya'nın da bizde nesi var *[oy oy]*
Bir yârım vardı da aldın elimden *[aldın elimden²*
Daha ne istersin de benden zalım Almanya *[aman³ ah aman aman²*

[Amanın] Almanya seni de delik delik delerim²
Kalbur alır da nerden gelen toprağın elerim *[aman]³*
[Amanın] Eger yârime gelirim gelmez ise de gene valla
Bugün taş üstünde taşın kalmasın derim zalım Almanya *[Almanya]²*
Ah neden sevdiğimi de elimden aldın
Gettin Almanya Almanya *[Almanya² oy]*

BİR İHTİLÂC-NÂME NÜSHASI -SÜLEYMANİYE KÜTÜPHANESİ AYASOFYA BÖLÜMÜ 2705-

Süleyman EROĞLU*

Özet

İnsanın bilinmeyi bilmek ve gelecekte haberdar olmak arzusu, fal nev'inden birçok edebî türün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu çerçevede farklı fal türlerinden bahseden birçok eser yazılmıştır. Falnâme başlığı altında toplanan eserler içinde yaygın geleneğe sahip türlerden biri de insan vücudunun bazı organlarındaki kasların hafifçe kıvılcaması, oynaması, titremesine bağlı olarak geliştirilen yorumları ihtiva eden ihtilâc-nâme /seğir-nâme türüdür.

Geleceğe ilişkin saptamalarda bulunabilmek hususunda bir işaretler dizisi olarak görülen ve insan vücudundaki seğirmelerden hareketle kaleme alınan bu tür eserlerin içeriğinde barındırdığı kültürel unsurlar yanında Türk halkının inanış, değer yargıları ve davranış kalıpları ile toplumsal beklenti ve eğilimleri hakkında da önemli bilgiler sunduğu görülmektedir.

Bu düşünceden hareketle, seğir-nâme nüshalarının tespiti ve ilmî neşirlerine ilişkin kayda değer çalışmaların ortaya konduğu ilgililerin malumudur. Ancak, bugün geldiğimiz noktada yurtiçi ve yurtdışında hâlâ gün ışığına çıkarılmayı bekleyen ihtilâc-nâme yazmalarının varlığı muhakkaktır. İlgili literatürde bugüne kadar adı geçmeyen ihtilâc-nâme yazmalarından biri de Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Bu makalede; insan vücudunda baştan ayağa seğiren uzuvların gelecekte hangi olaylara işaret ettiğini bildirmek amacıyla kaleme alınmış olan söz konusu nüsha tanıtılmış, ihtilâc-nâme türü hakkında yapılacak mukayeseli çalışmalara katkıda bulunması amacıyla eserin metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seğirme, seğir-nâme, ihtilâc-nâme, fal, Süleymaniye Kütüphanesi.

A COPY İHTİLÂC-NÂME -SÜLEYMANİYE LIBRARY DEPARTMENT OF AYASOFYA 2705-

Abstract

Man's desire to know the unknown and be aware of the future paved the way for the birth of many literary genres in fortune-telling. In this context, many works have been written that talk about different types of fortune-telling. One of the genres that have a common tradition among the works collected under the title of Falnâme is the type of ihtilâc-nâme/seğir-nâme, which contains interpretations developed due to the slight movement, movement, and trembling of the muscles in some organs of the human body.

It is seen that such works, which are seen as a series of signs to be able to make determinations about the future and which are written based on the twitches of the human body, provide important information about the beliefs, value judgments and behavior patterns of the Turkish people, as well as their social expectations and tendencies.

---

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, seroglu@uludag.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3223-6731

Based on this idea, it is known by the person concerned that the determination of the copies of the seğir-nâme and the remarkable studies on their scientific knowledge was made. However, at the point we have reached today, the existence of ihtilâc-nâme manuscripts still waiting to be brought to light at home and abroad is a fact. One of the ihtilâc-nâme manuscripts, which has not been mentioned in the relevant literature until today, is registered at the number 2705 in the Süleymaniye Library, Ayasofya Section. In this article; The subject copy, which was written to indicate what future events in the human body twitching from head to toe, was introduced, and the text of the work was included to contribute to comparative studies about the type of ihtilâc-nâme.

Key Words: Twitching, seğir-nâme, ihtilâc-nâme, fortune-telling, Süleymaniye Library.

Giriş

Hemen her toplumda insanın doğuştan sahip olduğu birtakım bedensel özellikler ile çeşitli organlarında zaman zaman beliren bazı durumlar gelecekte olabileceklere işaret olarak algılanmış, buna bağlı olarak olumlu ya da olumsuz kimi düşünce ve yorumlar geliştirilmiştir. İnsandaki merak unsuru temelinde gelişen bu türden görüşler, zamanla kalıplaşmış ve inanç biçimine dönüşmüşlerdir. İlmî bir temele dayanmasa da insanın gaybı bilmek ve gelecekte haberdar olmak arzusu gaybî ilimlerin (fütüroloji) doğuşuna da zemin hazırlamıştır. İslam öncesi toplumlarda oldukça itibar gören gaybî telakkiler, İslamiyet’le birlikte farklı bir hüviyet kazanmış ve pek çok gaybî ilim türü ortaya çıkmıştır.

Gelecekte haberdar olabilme amacına yönelik ortaya konan gaybî ilim şubelerine ait farklı türlerdeki eserlerin bir kısmını sözlü anlatı geleneği içerisinde gelişip ardından yazıya aktarılan ve vücuttaki organların seğirmesine anlam vermeye yönelik yorumları ihtiva eden ihtilâc-nâme /seğir-nâme türü oluşturmaktadır.

Bedendeki bazı organların oynaması, seğirmesi ve benzeri durumlarına dayanılarak yapılan, bir anlama getirme, yorumlama işine İslam medeniyetindeki Türk yaşayışında ilm-i ihtilâc adı verilmiştir. Özellikle, halk arasında oldukça geniş ilgi gördüğü için bu konuda Türk edebiyatında ihtilâc-nâme, kütüb-i ihtilâc, seğir-nâme adı altında değişik hacimlerde eserler, risaleler meydana getirilmiştir (Ersoylu, 1989: 27).

Seğir-nâme türündeki eserlerin hareket noktasını vücudun çeşitli uzuvlarında zaman zaman beliren seğirmeler oluşturmuştur. *Seğirmek* fiili lügatlerde: “*Genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak*” (Güncel Türkçe Sözlük); “*Hafif kıvıldamak, kıpırdamak, seğirmek; koşmak*” (Yeni Tarama Sözlüğü, 1983: 183); “*Az oynamak, kıvıldanmak, sinir gayrı ihtiyari ve hafif surette oynamak*” (Şemseddin Sami, 1996: 729); “*İhtizaz etmek, oynamak, kıpırdamak.*” (M. Bahaeddin, 1997: 389) şeklinde ifade bulmakta ve çoğu zaman “*Çarpıntı, çarpınma, titremek, titreşmek,*

seğirme, etlerin gevşeyip büzülmesi' (Devellioğlu, 2004: 419) şeklinde anlaşılan Arapça ihtilâc kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır.

Tıptaki bilimsel açıklamaya göre, seğirme güç durumlar karşısında kalan insanda bir çeşit boşalma olarak görülür. Gene seğirmeyle ilgili olarak tıbbın gösterdiği ikinci bir neden de beyinde seğirme görülen yerdeki kasa gelen sinirlerin aşırı derecede uyarılmasıdır (Mengi, 1977: 308).

İnsan vücudundaki seğirmelerin geleceğe dair işaretler olarak algılanması ve bu hususta geliştirilen yorumların toplum nazarında gördüğü ilgi, seğir-nâme türünde çok sayıda eserin kaleme alınmasına sebep olmuştur.

Geçmiş eski Uygur Türkçesi metinlerine kadar uzanan seğir-nâmelerin dünya kütüphanelerinde *Seğir-nâme* veya *İhtilâc-nâme* adı altında müstakil veya *Ta'bir-nâme*'ler içerisinde birçok nüshasının bulunduğu bilinmektedir (Sertkaya, 2011: 1533). Seğir-nâme nüshalarının tespiti ve ilmî neşirleri ile ilgili kayda değer çalışmalar ortaya konmuştur.

Bugüne kadar yayımlanan seğir-nâme yazmalarından en eski tarihli olanı Berlin Branderburg Bilimler Akademisi U. 5820 numarada kayıtlı bulunan nüshadır. Uygur harfleriyle kaleme alınmış nüshanın metni ilk olarak Reşid Rahmeti Arat tarafından Almanca çevirisiyle birlikte yayımlanmıştır. Aynı metin üzerindeki ikinci çalışma Peter Zieme tarafından kimi düzeltmeler ve çeviri eksikliklerini gidermek amacıyla yapılmış ve 2002 yılında yayımlanmıştır¹ (Sertkaya, 2011: 1533-1534).

Arap harfli Türkçe seğir-nâme metinleri üzerindeki ilk çalışma ise Włodzimierz Zajaczkowski'ye aittir. Zajaczkowski, Bosna Hersek'te biri Gazi Husrev Beg Kütüphanesi'nde 3551 numarayla, diğeri Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'nde 733 numarayla kayıtlı iki seğir-nâme metnini Almanca çevirisiyle birlikte 1967 yılında yayımlamıştır² (Şakar, 2010: 215). Arap harfli Türkçe seğir-nâme yazmaları üzerine en kapsamlı çalışma, Y. Ziya Sümbüllü'ye aittir. Sümbüllü, *Seğirname* adıyla yayımladığı kitabında (2010) 58 seğir-nâme nüshası tespit etmiş ve bunların 17 tanesine eserinde yer vermiştir. Seğir-nâme nüshalarının tespitine yönelik önemli bir çalışma da İlyas Kayaokay tarafından ortaya konmuştur (2020). Kayaokay, çalışmasında bugüne kadar neşredilmiş seğir-nâme nüshalarının künye bilgileri yanında 36 yeni seğir-nâme /ihtilâc-nâme nüshasının da tespitini yapmıştır. Ayrıca; Sezer Özyaşamış Şakar (2010), Ayşe Gül Sertkaya (2011) ve Serkan Çakmak (2018) tarafından ortaya konan çalışmalar da seğir-nâme metinleri hakkında detaylı bibliyografik bilgiler ihtiva etmektedir.

¹ Peter Zieme, "Türkische Zuckungsbücher", *Scripta Ottomanica et Res Altaica, Festschrift für Barbara Kellner-Heinkele zu ihrem 60. Geburtstag*, Wiesbaden, 2002, s. 379-395.

² Włodzimierz Zajaczkowski, "Zwei Türkische Zuckungsbücher (Segirname)", *Folia Orientalia, VIII*, Krakow 1967, s. 89-109.

Günümüze değin ortaya konan çalışmalar, ülkemizde ve yurtdışında tespit edilmeyi bekleyen kayda değer sayıda ihtilâc-nâme nüshasının mevcut olduğunu göstermektedir. Yazma eser araştırmalarımız esnasında rastladığımız ve ilgili literatürde³ yer almayan ihtilâc-nâme yazmalarından biri de Süleymaniye

³ Seğir-nâme/ihtilâc-nâme metinleri üzerine yapılmış çalışmalar hakkında bkz.: Wladzimirz Zajackzkowski, *Zwei Türkische Surkugsbücher*, (Seğir-nâme), *Folia Orientalia*, TOME VIII, Krakow 1967, s. 89-109; M. Kemal Özergin, “Eski Bir Seyirname”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C. 10, S. 21, 1967, s. 4331; Arif Özer, “Türkçe İki Segirname Kitabı Üzerine”, *Türk Kültürü Dergisi*, C. 7, S. 77, Mart 1969, s. 48-52; Halil Ersoylu, “Segir-nâme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1989, s. 27-48; Halil Ersoylu, “Segir-nâme (II)”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1992, s. 99-145; Mustafa Tatçı, “Türk Edebiyatında İki Tür: Seğir-nâme ve Çın-nâme Türlerinden Birer Örnek”, *Edebiyattan İçeri (Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı Üzerine Yazılar)*, Akçağ Yay., Ankara 1997, s. 520-530; Recep Karaatlı, “Türkçe Bir Segirname Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1999/I-II, s. 89-142; Peter Zieme, “Türkische Zuckungsbücher”, *Scripta Ottomanica et Res Altaica, Festschrift für Barbara Kellner-Heinkele zu ihrem 60. Geburtstag*, Wiesbaden, 2002, s. 379-395; Yusuf Ziya Sümbüllü, “Seğir-nâme ve Segirmek Manaları Üzerine Bir İnceleme”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 32, Erzurum 2007, s. 53-69; Yusuf Ziya Sümbüllü, *Seğir-nâme*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2010; Sezer Özyaşamış Şakar, “Bir Tür Fal Kitabı: İhtilâc-nâme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 22, İstanbul 2010, s. 213-228.; Ayşe Gül Sertkaya, “Bilinmeyen Bir Seğir-nâme Yazması”, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara 2007, *Bildiriler: Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi*, Ankara 2011, s. 1533-1560; Fatih Ramazan Süer, “Bir Seğirname Örneği”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/4, Fall 2011, p. 287-304; Yusuf Ziya Sümbüllü - Mehmet Akif Gözitok, “Gaybî Bir İlim Şubesi Olarak İhtilâc-nâmeler ve Mevlânâ Sevâdî'nin Manzum İhtilâc-nâmesi”, *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 6, (2014), s. 105-131; Mehmet Yastı, “Yeni Bir Seğir-nâme Yazması Üzerine”, *Türkiyat Mecmuası*, 25. Cilt, Bahar 2015, s. 275-314; Yılmaz Top, “Süleymâniye Kütüphanesi'nde Yer Alan Bir Seğir-nâme Örneği”, *Bartın Üniversitesi Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C. 1*, Bartın 2016, s. 697-712; Özkan Daşdemir, “İngiltere Kütüphanelerinde Kayıtlı Dört Seğirname Üzerine”, *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 5, S. 11, Aralık 2016, s. 19-46; Yusuf Ziya Sümbüllü, “Yeni Bir İhtilâcnâme Nüshası Üzerine Değerlendirme”, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 6, Mart 2016, s. 174-196; Abdullah Mert, “Bir Seğir-name Nüshası”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Y. 4, S. 7, 2016, s. 220-232; Hakan Yalap, “Yeni Bir İhtilâcnâme/Seğir-nâme Nüshası.” *Journal of History Culture and Art Research*, 2017, s. 682-695; Süleyman Eroğlu (2017). Seğir-nâme -A Copy in Riccardiana Library, Florence-“, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2017, Cilt: 18, Sayı: 33, s. 671-695. Serkan Çakmak, “Vatikan Kütüphanesindeki Türkçe “İhtilâc-nâme” Nüshası (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin)”, *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 2018, S. 19, s. 15-64; Kadim Polat, “Yeni Bir İhtilâc-nâme Metni Üzerine Değerlendirmeler”, *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2018, Cilt 3, Sayı 14, s. 127-144; Müzahir Kılıç, “Seğir-Nâmeler ve Latif'in Seğir-Nâmesi.” *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/2 (October 25, 2018) s. 97-104; Bünyamin Tetik, “Mehmet İlmî'nin Segir-nâme ve Çinnâmesi”, *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, Yıl 2019, Cilt 3, Sayı 2, s. 72-85; Tülay Çulha., “Karayca Bir Segirname Sekirme Yoraları.” *Dil Araştırmaları*, 4 (2019): 37-55. İlyas Kayaokay, “Yeni Bir İhtilâc-Nâme-Segir-Nâme Nüshası Üzerine”, *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, Y.: 2020, Vol:6, Issue: 26, pp: 219-239; Murat Muratoğlu,

Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 numarada kayıtlı bulunmaktadır. Yazımızda söz konusu nüshanın tanıtımına ve *İhtilâc-nâme*'nin metnine yer vereceğiz.

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 Nüshası Hakkında

Kahverengi renkli, gömme yıldız şemseli meşin bir cilt içerisinde bulunan ve harekeli nesih yazıyla kaleme alınmış olan nüsha 250X155 mm. ölçülerinde ve toplam 98 varaktır. Krem renkli, aharlı kâğıt özelliğine sahip nüshanın 45b-49a sayfaları arasında *Kitâb-ı İhtilâc-nâme* yer almaktadır.

Çalışmamıza esas olan eser, *Hâzâ Kitâb-ı İhtilâc-nâme* başlığı altında mensur olarak kaleme alınmıştır. Nüshada eserin adına ilişkin ayrıca “*Kitâb-ı İhtilâc-nâme-i İskender-i Zü'l-karneyn budur.*” (45b-3) ifadesi yer almaktadır. Her yaprağı siyah mürekkeple 15 satır hâlinde kaleme alınmış olan nüshada eserin başlığı ve her bir organa dair hükümlerin başında yer alan “eğer” bağlacı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshada müellif/müstensih adı, telif/istinsah tarihi ve yerine ilişkin herhangi bir kayıt yoktur. Ancak nüshanın 2b-36a sayfaları arasında yer alan mensur melheme metninin sonunda yer alan 971(1563) tarihli istinsah kaydı ve nüshanın baştan sona aynı müstensih tarafından kaleme alınmış olması eserin 1563 yılında istinsah edildiğini göstermektedir.

Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerine sahip *İhtilâc-nâme*'de yer yer *eñek* (47a-10), *sehel* (47b-4), *koç-* (47b-5), *yavuz* (46a-1), *ucından* (45b-11), *birle* (48a-4), *emcek* (48a-14), *eylük* (48b-4), *bay* (46a-10), *becid* (49a-4), gibi arkaik kelimeler yanında *ululuğ bul-* (45b-6), *guşsa yı-* (47b-12), *kağgulara iriş-* (48a-11) gibi deyimlere de rastlanmaktadır. Türdeşi eserlerdeki gibi geneline sade bir dil hâkim olan *İhtilâc-nâme*'de az sayıda *ta'âm* (47a-10), *tesbiḥ* (47a-14), *'avret* (47b-5), *münāza'a* (48a-8) gibi Arapça ve *zişt* (46b-8), *nāgāh* (46b-10), *bāzū* (47b-3), *gāmnāk* (48b-13), *tiz* (49a-3) gibi Farsça kelimelere de rastlanmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız nüsha, vücudun seçiren organları/organ bölümleri ve bunlar hakkında ortaya konan yorumları ihtiva etmektedir. Seçiren organlar -birkaç istisna dışında- genel itibarıyla yukarıdan aşağıya, sağlı sollu, altlı üstlü, birinci, ikinci, üçüncü gibi planlı bir dizilimle ele alınmıştır. *İhtilâc-nâme* metninde vücudun tümüyle birlikte 37 farklı organ ve bu organların çeşitli bölümlerine dair 122 yorum söz konusu edilmiştir. Bu yorumların 83'ü olumlu, 22'si olumsuz ve 17'si hem olumlu hem de olumsuz durumlara yorulmuştur. *İhtilâc-nâme*'de seçirmesi olumlu, olumsuz ve hem olumlu hem de olumsuz durumlara yorulan organlar ve bölümleri şöyledir:

Seğirmesi Olumlu Durumlara Yorulan Organlar ve Bölümleri

1. Başın ortası (45b-6/7)
2. Başın çevresi (45b-7/8)

“Leipzig Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Seğir-name Üzerine”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2020, Cilt: 13, Sayı: 30, s. 889-901.

3. Başın sağ yanı (45b-8/9)
4. Başın sol yanı (45b-9/10)
5. Alın (45b-10/11)
6. Alnın sağ yanı (45b-11/12)
7. Alnın sol yanı (45b-12)
8. Sağ kulak (45b-14)
9. Sol kulak memesi (46a-2/3)
10. Sağ kulak deliği (46a-3/4)
11. Sol kulağın arkası (46a-7/8)
12. Sağ kaş (46a-8/9)
13. Sol kaş (46a-9/10)
14. İki kaş birlikte (46a-10/11)
15. Sağ gözün içi (46a-11/12)
16. Sol gözün içi (46a-12/13)
17. Sağ gözün kuyruğu (46a-13/14)
18. Sol gözün kuyruğu (46a-14/15)
19. Sağ gözün yukarı kapağı (46a-15/46b-1)
20. Sol gözün aşağı kapağı (46b-3/4)
21. Sağ gözün yukarı kirpiği (46b-4/5)
22. Sol gözün yukarı kirpiği (46b-5/6)
23. Sağ gözün alt kirpiği (46b-6/7)
24. Sol gözün çevresi (46b-9/10)
25. Sağ göz bebeği (46b-10/11)
26. Sağ göz pınarı ((46b-12)
27. Sol göz pınarı (46b-13)
28. Burun (46b-13/14)
29. Burnun ucu (46b-14)

30. Burnun sağ deliği (47a-1/2)
31. Sağ yanak (47a-2/3)
32. Sol yanak (47a-3/4)
33. Ağzın sağ kōşesi (47a-4/5)
34. Ağzın sol kōşesi (47a-5)
35. Ūst dudak (47a-6)
36. Alt dudak (47a-6/7)
37. Çene (47a-10)
38. Boğaz (47a-10/11)
39. Boynun sağ yanı (47a-11/12/13)
40. Boynun sol yanı (47a-15)
41. Sağ omuz (47b-1)
42. Sol omuz (47b-1/2)
43. Sol pazu (47b-5/6)
44. Sol dirsek (47b-8)
45. Kol altı (47b-9/10)
46. Belin solu (47b-13)
47. Sol el (47b-15)
48. Sağ elin ayası (47b-15/48a-1)
49. Sol elin ayası (48a-1)
50. Sağ elin başparmağı (48a-1/2)
51. Sađ elin ūçūncū parmađı (Sađ elin orta parmađı) (48a-4/5)
52. Sađ elin dōrdūncū parmađı (48a-5)
53. Sağ elin beşinci parmağı (48a-5/6)
54. Sol elin baş parmağı (48a-6/7)
55. Sol elin ikinci parmağı (48a-7/8)
56. Sol elin ūçūncū parmađı (48a-8/9)

57. Sol elin dördüncü parmağı (48a-9)
58. Sol elin beşinci parmağı (48a-9/10)
59. Sırtın sağ yanı (48a-11/12)
60. Sırtın ortası (48a-13)
61. Göbek (48a-14)
62. Meme (48a-14)
63. Karnın sol yanı (48b-2)
64. Kasığın sağ yanı (48b-3/4)
65. Kasığın sol yanı (48b-4)
66. Kasığın her iki yanı (48b-4/5)
67. Zeker (48b-5/6)
68. Sağ haya (48b-7/8)
69. Dübürün sağ yanı (48b-10/11)
70. Dübürün sol yanı (48b-11/12)
71. Uyluğun sağ yanı (48b-12)
72. Sağ diz (48b-13/14)
73. Sağ baldır (48b-15/49a-1)
74. Sol baldır (49a-1/2)
75. Sol baldırın yumuşağı (49a-3/4)
76. Sağ topuk (49a-4/5)
77. Sağ ayağın arkası (49a-6/7)
78. Sol ayağın arkası (49a-7/8)
79. Sağ ökçe (49a-9)
80. Sol ökçe (49a-9/10)
81. Sağ ayağın altı (49a-10)
82. Ayağın baş parmağı (49a-11/12)
83. Ayağın dördüncü parmağı (49a-13/14/15)

Seğirmesi Olumsuz Durumlara Yorulan Organlar ve Bölümleri

1. Kafa (45b-13)
2. Sol kulak (45b-14/46a-1)
3. Sol kulak deliği (46a-4/5)
4. Sağ gözün aşağı kapağı (46b-2/3)
5. Sol gözün alt kirpiği (46b-7/8)
6. Sağ gözün çevresi (46b-8/9)
7. Sol göz bebeği (46b-11/12)
8. Burnun sağ yanısı (46b-15)
9. Burnun sol deliği (47a-2)
10. Dil (47a-9)
11. İki omuz birlikte (47b-2/3)
12. Sağ kol (47b-8/9)
13. Bel (47b-10)
14. Belin altı (47b-12)
15. Sağ koltuk (48a-10)
16. Sol koltuk (48a-11)
17. Sırtın sol yanısı (48a-12/13)
18. Yürek (48a-15)
19. İki haya birlikte (48b-7)
20. Sol diz (48b-14/15)
21. Sol topuk (49a-5)
22. Ayağın üçüncü parmağı (49a-13)

Seğirmesi Hem Olumlu Hem de Olumsuz Durumlara Yorulan Organlar ve Bölümleri

1. Sağ kulak memesi (46a-1/2)
2. Sağ kulağın arkası (46a-5/6/7)
3. Sol gözün yukarı kapağı (46b-1/2)

4. Burnun sol yanı (46b-15/47a-1)
5. İki dudak birlikte (47a-7/8/9)
6. Boynun tümü (47a-13/14/15)
7. Sağ pazu (47b-3/4/5)
8. Sağ dirsek (47b-7/8)
9. Belin üstü (47b-11/12)
10. Sağ el (47b-13/14)
11. Sağ elin ikinci parmağı (Şehadet parmağı) (48a-2/3/4)
12. Karnın sağ yanı (48a-15/48b-1)
13. Sol haya (48b-8/9)
14. Dübür (48b-9/10)
15. Uyluğun sol yanı (48b-13)
16. Sağ baldırın yumuşağı (49a-2/3)
17. Ayağın ikinci parmağı (49a-12)

Metin⁴

[45b]

Hāzā Kitāb-ı İhtilāc-nāme

(1) Kitāb-ı İhtilāc-nāme-i İskender-i Zū'l-ḳarneyn budur. Ba' dehū bu kitābı (2) İskender-i Zū'l-ḳarneyn re'isleri ve Hindū'nuñ hekimleri uzun (3) şınamışlardur ve tecribe itmişlerdür kim Zū'l-ḳarneyn bunuñla 'amel (4) iderdi ve ve hem Hārūnū'r-reşid kendüden ayırmazdı. (5) Bunuñla faḫırlanurdı. Pes bize daḫı vācibdür kim bunuñla 'amel idevüz. (6) Eger bir kişinüñ başı ortası segrise māl ve ululuḳ bula. Eger (7) pādişāhlıḡa lāyık ise pādişāh ola. Eger başınuñ çevresi (8) segrise bir kişiden māl ve ululuḳ bula. Eger başınuñ şaḡ yanı (9) segrise ḳavmi

---

⁴ Eserin ehil bir müstensih tarafından okunaklı bir şekilde kaleme alındığı ve kelimelerin dikkatle harekelendiği görülmekte ancak, az sayıdaki kimi kelimelerin yazımında ve harekelenişinde birlik olmadığı göze çarpmaktadır. Metindeki *delügi/deliği*, *kirpügi/kirpigi*, *ucından/ucundan*, *şāzılıḡ/şāzılıḡ* gibi kelimeler müstensihin harekelediği şekliyle okunmuştur. Metinde yer alan Arapça, Farsça kelime ve tamlamaların yazımında İsmail Ünver tarafından yayımlanan “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” adlı makalede belirlenen esaslara uyulmuştur.

üzerine ululuk bula. Eger başınıñ şol (10) yanı segrise sefere vara, girü tez gele. Eger alnı segrise seferde (11) işi muradınca ola. Eger alnınıñ sağ yanı segrise oğul ucundan (12) eylik göre. Eger alnınıñ şol yanı segrise istediğin bula. Eger (13) kafası segrise māl cihetinden azacuk guşsa irişe. Eger (14) sağ kulağı segrise eyü söz işide. Eger şol kulağı segrise anı [46a] (1) yavuz söz-ile añalar. Eger sağ kulağınıñ yumuşağı segrise (2) bir kimse-y-ile ceng ide ve eli üstün ola. Eger şol kulağınıñ (3) yumuşağı segrise ululuk ve beglik bula. Eger sağ kulağınıñ (4) deligi segrise düşinde gāh gāh eylik göre. Eger şol (5) kulağınıñ delügi segrise azacuk kaygu çeke. Eger sağ kulağınıñ (6) ardı segrise sözi üstün ola ve ba'zılar dimişler ki (7) ceng ide. Eger şol kulağınıñ ardı segrise bir dost anı (8) eyelükde göre. Eger sağ kaşı segrise şāzılık göre irkek (9) oğul ucundan ya irkek dostından sevine. Eger şol kaşı (10) segrise şāzılık ve baylık bula. Eger iki kaşı segrise bir dostunuñ (11) dīdārın göre şāz ola. Eger sağ gözinüñ içi segrise yavuz (12) huydan eyü huya döne. Eger şol gözinüñ içi segrise murādı (13) ucundan şād ola. Eger sağ gözinüñ kuyruğı segrise māl (14) ucundan sevine. Eger şol gözinüñ kuyruğı segrise irkek oğulu (15) ucundan şād ola. Eger sağ gözinüñ yukarı kapağı segrise [46b] (1) şād ola. Eger şol gözinüñ yukarı kapağı segrise ceng ide, (2) ākıbet ğalib ola. Eger [sağ] gözinüñ aşığa kapağı segrise melül ola, (3) belki ağlaya. Eger şol gözinüñ aşığa kapağı segrise şāzlık ve (4) rāhatlık bula. Eger sağ gözinüñ yukarı kirpigi segrise bir kimesne (5) kim göre, çokdan görmemiş ola. Eger şol gözinüñ yukarı kirpigi (6) segrise şāz ola. Eger sağ gözinüñ aşığa kirpügi segrise (7) bir ulu ucundan şād ola. Eger şol gözinüñ aşığa kirpügi (8) segrise zıştlik-ile añalar. Eger sağ gözinüñ çevresi segrise (9) azacuk hastalık göre. Eger şol gözinüñ çevresi segrise (10) nā-gāh sevine. Eger sağ gözinüñ bebegi segrise oğlu var-ısa (11) hālāş ola. Eger şol segrise bir zamān ādemiler diline düşe, (12) yaramaz ola. Eger sağ gözinüñ bınarı segrise şāz ola. Eger (13) şolınıñ segrise irkek oğlu ola. Eger burnı segrise baylık (14) bula. Eger burnınıñ ucu segrise ululuk ve haşmet bula. Eger (15) burnınıñ sağ yanı segrise ceng eyleye. Eger şol yanı segrise [47a] (1) kaygu yetişe āhir şād ola. Eger burnınıñ sağ delügi segrise (2) şād ola. Eger şol segrise kaygu ola. Eger sağ yañağı (3) segrise haste ise şihhat bula. Eger şol yañağı segrise (4) bir iş işleye-kim sevinmek ola. Eger ağızınıñ sağ gūşesi segrise (5) ululuk bula. Eger şol gūşesi segrise eylik göre. Eger (6) yukarı tuşağı segrise ğāyib gele. Eger aşığa tuşağı segrise (7) düşmenin kahr eyleye. Eger iki tuşağı segrise dostın göre, (8) ba'zılar dimiş ki ceng ide ve ba'zılar dimiş ki dost-ıla (9) öpüşe. Eger dili segrise ceng ide ve düşmānlık belüre. Eger (10) eñegi segrise eyelük-ile añalar. Eger boğazı segrise hoş ta'ām (11) yiye ve ba'zılar dimiş ki 'ömri pāk ola. Eger boynınıñ (12) sağ

yanı segrise māl bula, renc-ile ve zaḥmet-ile taṣarruf (13) ide. Eger boynnuñ küllisi segrise şadaқа virmek gerek (14) ve namāz kılamak gerek ve tesbīḥ itmek gerek tā kim Ḥaḳ te‘ālā ḡafleti (15) anuñ üzerinden gidere. Eger şol yanı segrise şād ola. [47b] (1) Eger şağ omuzu segrise beglik ve rāḥatlık bula. Eger şolı (2) segrise şād ola. Eger iki omuzu segrise kimseyle cidāl (3) eyleye. Eger şağ bāzūsı segrise şādlık ve ḳurbet bula. Ba‘zılar (4) dimiş ki sehel ḡam ve ḡuşşa göre ve ba‘zılar dimiş ki er ise (5) ‘avret ḳoca. Eger ‘avret ise er ḳoca. Eger şol bāzūsı (6) segrise zāyi‘ olmış nesnesin bula ve dīnār göre. Eger (7) şağ dirsegi segrise düşmen belüre sehel ḡam göre andan soñra (8) şād ola. Eger şol dirsegi segrise māl bula. Eger şağ ḳolı (9) segrise⁵ düşmen-ile erişe. Eger ḳolı altı segrise⁶ (10) bir ḳavm üzere ḥākim ola. Eger beli segrise bir iş ide, ḳorḳa. (11) Eger belinüñ üsti segrise düşmen kīn duta daḡı şāzlık ḥāşıl (12) ola. Eger belinüñ altı segrise bir işden ḳorḳa, andan ḡuşşa yiye. (13) Eger şolı segrise bir ḡayr işde sevine. Eger şağ eli segrise (14) çok māl bula, şād ola ve ba‘zılar dimiş ki ceng ide. Eger (15) şolı segrise ululuk bula. Eger şağ elinüñ ayası segrise çok [48a] (1) ḡayr eyleye. Eger şolı segrise ḳayḡudan ḳurtıla. Eger şağ (2) elinüñ baş barmaḡı segrise ḥāceti revā ola. Eger şehādet barmaḡı (3) segrise ḡayr ucından ḡam çeke, ba‘zılar dimiş ki ‘izzet ve kerāmet (4) birle dirile. Eger orta barmaḡı segrise işledügi iş ucından (5) sevine. Eger dördünci barmaḡı segrise ḡāyet sevine. Eger beşinci barmaḡı (6) segrise māl bula, tiz ḡarc ide. Eger şol elinüñ baş barmaḡı (7) segrise ḡayr iş idüp sevine. Eger ikinci barmaḡı segrise ḡāyet şād (8) ola. Eger üçünci barmaḡı segrise kimseyle münāza‘a idüp sözin (9) geçüre. Eger dördünci barmaḡı segrise māl bula, sevine. Eger beşinci barmaḡı (10) segrise şāz ola. Eger şağ ḳoltuḡı segrise azacuk ḡuşşa çeke. (11) Eger şol ḳoltuḡı segrise ḳayḡulara irişe. Eger arḳasınüñ şağ (12) yanı segrise oḡlı toḡa. Eger şol yanı segrise rızḳ için (13) birez ceng çeke. Eger arḳasınüñ arası segrise ululuk bula. Eger (14) göbeği segrise nesne bula. Eger emcegi segrise ‘avret dileye. Eger (15) yüregi segrise melül ola. Eger ḳarnınüñ şağ yanı segrise melül [48b] (1) ola. Eger ḳarnınüñ şağ yanı segrise ḳatı ḡasteliḳdan ḳurtıla. (2) Eger şol yanı segrise eylük ve berekāt bula. Eger ḳasıḡınüñ şağ (3) yanı segrise nāḳil ḡaber işide, ba‘zılar dimiş ki bir ‘avretten (4) eylük göre. Eger şol yanı segrise eylük bula. Eger cümle ḳasıḡı (5) segrise ḳız oḡlan-ıla şāzlık bula. Eger zekeri segrise ‘izzet (6) ve cihet ve mertebeye irişe ve sevdügi kimseyle cimā‘ ide. (7) Eger ḡayāsınüñ iki yanı segrise tarlıḡa düşe. Eger şağ (8) yanı segrise şāz ola. Eger şol yanı segrise ḳayḡucuk çeke soñında (9) sa‘ādete irişe. Eger dübüri segrise bir yirde muḳim otura, (10) ba‘zılar dimiş ki bühtān

⁵ şağ ḳolı segrise: şağ ḳolı dirsegi segrise.

⁶ Eger ḳolı altı segrise: Eger ḳolı segrise altı.

ideler. Eger sağ yanı segrise (11) sa'âdet döşeginde otura. Eger şol yanı segrise şâzlıg-ıla (12) rāhat bula. Eger sağ uyluğı segrise çok şād ola. Eger (13) şolı segrise ğamnāk ola ve şoñı hayr ola. Eger sağ dizi (14) segrise pâdişāhdan şād ola. Eger şolı segrise kimseyle (15) düşmen ola yāhud haste ola. Eger sağ baldırı segrise [49a] (1) yād kişinüñ namāzın kıla tā ki hayra yetişe. Eger şol baldırı (2) segrise sevine ve gözi aydın ola. Eger sağ baldırınuñ yumuşağı (3) segrise melül ola ammā tiz geçe. Eger şolı segrise baylığa (4) yetişe. Eger sağ topuğı segrise devlet bula ve Hāq işine becid (5) ola. Eger şolı segrise birez kayğu ve ziyān nişānından ola. Eger (6) sağ ayağınuñ arkası segrise bir ulu ucundan veyā bir (7) devletlü ucundan şād ola. Eger şolı segrise sefere vara, (8) çok māl bula, eline gire veyā bir küçük 'avretten fā'ide göre. (9) Eger sağ ökçesi segrise sevine. Eger şolı segrise sultān (10) ola. Eger sağ ayağınuñ altı segrise mübārek ola. Eger (11) ayağınuñ baş barmağı segrise kavli üstün ola ve bir ğāyib yirden (12) māl bula. Eger ikinci barmağı segrise ğam göre ve rāhat göre. (13) Eger üçüncü barmağı segrise ceng ide ve kayğu çeke. Eger dördüncü barmağı (14) segrise her ne maqşudı var-ısa (15) hāşıl ola. Temmet.

Değerlendirme ve Sonuç

İnsanlar ilk çağlardan beri kâinattaki ve insan bedenindeki kimi belirtilerden geleceği öğrenebileceklerine inanmışlardır. Buna bağlı olarak insan bedenindeki bazı organların titremesi, seğirmesi gibi durumlara ilişkin yapılan yorumlama ve hüküm verme işine İslami Türk toplumunda seğir-nâme yahut ilm-i ihtilâc adı verilmiştir.

Derinin hemen altındaki kaslar hafifçe kıvıldamak, oynamak, titremek şeklinde anlamlandırılan seğirmek fiili, tıp terminolojisinde beyinde seğirme görülen yerdeki kasa gelen sinirlerin aşırı derecede uyarılması şeklinde açıklanmaktadır. İnsan vücudunun kimi organlarındaki bu türden olağandışı hallerin geleceğe dair çeşitli olay ve durumlara yorulması, seğir-nâme edebî türünün doğuşuna zemin hazırlamıştır. Türklerin ilk yazılı metinlerine kadar uzanan geçmişe sahip seğir-nâme türündeki eserlerin Türk halkının inanış, değer yargıları ve davranış kalıpları hakkında önemli bilgiler ihtiva ettiği görülmektedir. Bu durum seğir-nâmelere edebî bir metin olmak yanında halk bilimi çalışmaları için de önemli bir kaynak niteliği kazandırmaktadır.

Seğir-nâme türünde kaleme alınmış eserlerin Türkiye'de ve dünyanın farklı kütüphanelerinde müstakil ya da tabir-nâme türü eserler içerisinde çok sayıda nüshasının bulunduğu bilinmektedir. İhtilâcnâme adıyla kayıtlı seğir-nâme

yazmalarının Türkiye'deki nüshalarından biri de Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü'nde bulunmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 numarada kayıtlı *İhtilâc-nâme* nüshası, türdeşi eserlerde olduğu gibi sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Vücudun tümüyle birlikte 37 farklı organı ve bu organların çeşitli bölümlerine dair 122 yorumu ihtiva eden nüshada ortaya konan yorumların çoğunluğu olumlu haberlere yorulmuştur. Bu durum, yorumlayıcının gelecekte karşılaşılabilecekler hakkında iyimser bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Az sayıdaki olumsuz yorumlarda ise dikkati çeken, bu durumun gelip geçici olduğu ve uzun zaman sürmeyeceği yönündedir. Bu da geleceğe dair müspet beklentiler içinde olan toplumun kaygı verici durumlardan tez zamanda kurtulmak yönündeki genel eğilimiyle paraleldir.

Bu yazıda tanıttığımız Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 nüshasıyla ihtilâc-nâme yazmalarına ilişkin literatüre bir eser daha dâhil edilmiştir. Ancak, ihtilâc-nâme yazmalarının bugüne değin ortaya konan nüshalarla sınırlı kalmayacağı kuşkusuzdur. Bu durum, konuya ilişkin çalışmaların yurtiçi ve yurtdışındaki kütüphanelerde titizlikle sürdürülmesinin gereğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, ihtilâc-nâme türü hakkındaki araştırmalara katkısı bakımından yazma eserler kadar Türkiye'de ve Türkiye dışında yayımlanmış eski harfli basma eserlerin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Kaynakça

- ÇAKMAK, Serkan (2018). "Vatikan Kütüphanesindeki Türkçe "İhtilaçname" Nüshası (Giriş-Metin-İnceleme-Dizin)", *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 19, s. 15-64.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1993). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- ERSOYLU, Halil (1989). "Seğir-nâme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 27-48.
- KAYAOKAY, İlyas (2020). "Yeni Bir İhtilâc-Nâme-Segir-Nâme Nüshası Üzerine", *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, Vol:6, Issue:26, pp:219-239.
- Mehmed Bahaeddin (1997). *Yeni Türkçe Lûgat*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- MENGİ, Mine (1977). “Kıyafetnameler Üzerine” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 299-309.
- SERTKAYA, Ayşe Gül (2011). “Bilinmeyen Bir Seğir-nâme Yazması”, 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (Ankara 2007), *Bildiriler: Dil Bilimi, Dil Bilgisi ve Dil Eğitimi*, Ankara. s. 1533-1560.
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya (2010). *Seğirname*, Erzurum: Fenomen.
- ŞAKAR, Özyaşamış Sezer (2010). “Bir Tür Fal Kitabı: İhtilâc-nâme”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 22, s. 213-228.
- Şemseddin Sami (1996). *Kâmûs-i Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul: Gündoğdu Matbaası.
- ÜNVER, İsmail (2008). “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Turkish Studies, -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, Volume 3/6, s. 1-46.
- Güncel Türkçe Sözlük* <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 01.11.2020]
- Yeni Tarama Sözlüğü* (1983). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EK:

Fotoğraf 1

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705
vr. 45b-46a

Fotoğraf 2

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705
vr. 46b-47a

Fotoğraf 3

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705

vr. 47b-48a

Fotoğraf 4

Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705

vr. 48b-49a

İSMÂİL HAKKI BURSEVÎ VE ESERLERİNE DAİR BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ

Özlem GÜNGÖR*

Özet

17. asrın ikinci yarısı ile 18. asrın ilk çeyreğinde yaşayan İsmâil Hakkı Bursevî velûd mutasavvıflar arasında yer almaktadır. Yüzden fazla eser kaleme alan müellif, yaşadığı devir itibarı ile etkisini hissettirmiş bir isimdir. Bursevî, eserlerinde dil ve edebiyatın yanı sıra hadis, kelâm, fıkıh ve tefsîr gibi İslâmî ilimlere de yer vererek çok yönlü çalışmalar yapmıştır.

İsmâil Hakkı uzun yıllar Bursa'da ikâmet etmiştir. Onun hayatının en üretken dönemleri Bursa'da bulunduğu zamanlardır. Pek çok kıymetli eserini burada kaleme almış ve gitmiş olduğu farklı şehirlerden nihayetinde Bursa'ya dönüp ömrünü burada tamamlamıştır. Bu sebeplerdir ki o, "Bursevî" lakabıyla anılmaktadır.

Biz bu makalemizde ölümüne dek pek çok eser kaleme alan Bursevî'nin gerek hayatına ve gerekse eserlerine dair yapılan tüm çalışmaları inceleyerek onun hakkında yapılan araştırmaları toplu bir biçimde ortaya koymaya çalışacağız. Yaptığımız bu çalışmanın İsmâil Hakkı üzerine araştırma yapacakların çalışmalarına yol göstermesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İsmâil Hakkı Bursevî, bibliyografya, kitap, tez.

İSMAİL HAKKI BURSEVÎ AND A BIBLIOGRAPHY ESSAY ON HIS WORKS

Abstract

İsmail Hakkı Bursevî, who lived in the second half of the 17th century and the first quarter of the 18th century is who produced many works among the Sufis. The author, who has written more than a hundred works, is a name that has made its impact felt since the period he lived. Besides language and literature in his works, Bursevî also carried out versatile studies by including Islamic sciences such as hadith, kalam, fiqh, and tafsir.

İsmail Hakkı, resided in Bursa for a long time. The most productive periods of his life was him Bursa's time. He wrote many of his precious works at Bursa. He went to many different cities but eventually he returned to Bursa. For his reason, his nickname is "Bursevî".

In this article, we will try to reveal collectively the studies about Bursevî, who wrote many works until his death, by examining all the studies on both his life and his works. This study is aimed to guide those who will research on İsmail Hakkı.

Keywords: İsmail Hakkı Bursevî, bibliography, book, thesis.

Giriş

Büyük mütefekkir ve sûfî İsmâil Hakkı Bursevî, eserlerine düşmüş olduğu notlar ve eserlerinde yer alan sebab-i telif kısımları ile kendi hayatı hakkında teferruatlı bilgiler vermiş bir âlimdir. Bu sebeple onun hayatına dair pek çok şey gün yüzüne çıkmıştır.

İsmâil Hakkı Bursevî, 1063/1652-1653 yılında bugünkü Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Aydos şehrinde dünyaya gelmiştir (Namlı, 2001: 34). Babası Mustafa Efendi, annesi Kerime Hanım'dır. Bursevî, soyunun anne ve baba

* Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, gungorozlem16@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3939-150X

tarafından Peygamber sülâlesinden geldiğini belirtmiştir (Yurtsever, 2018: 15). Babası Mustafa Efendi, İstanbul'da doğup büyümesine rağmen Bursevî'nin doğumundan kısa süre önce evlerinin yanması hasebiyle Aydos'a yerleşmiştir. Henüz yedi yaşında iken annesi vefat eden Bursevî'nin üç erkek kardeşi vardır (Namlı, 2001: 35-36).

İsmâil Hakkı'nın ilim ve feyzinden yararlandığı hocaları arasında en fazla adı geçenler Şeyh Ahmed Efendi, Şeyh Abdülbâkî Efendi ve Osman Fazlî Efendi'dir (Namlı, 2001: 36-37). İsmâil Hakkı Bursevî'nin düşünce dünyasına şeyhi Osman Fazlî Atpazarî'nin ve diğer iki hocasının yanı sıra İbnü'l-Arabî, Sadreddîn Konevi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Üftâde ve Aziz Mahmûd Hüdâyî gibi mutasavvıflar tesir etmiştir (Güngör, 2020: 316).

Zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrenmek için çeşitli dersler alan Bursevî, bu eğitimlerinin ardından halife olarak Üsküp'e gönderilmiştir. Burada yirmi dört yaşında iken Mustafa Uşşâkî'nin kızı ile ilk evliliğini yapmıştır. Üsküp'te kaldığı süre zarfında ilmî hayatına devam eden Bursevî ile muhalifleri arasında zaman zaman çekişmeler yaşanmıştır. O, bu durumları mektupla şeyhi Osman Fazlî'ye bildirmiş ve onun nasihatleri doğrultusunda olaylar karşısında sessiz kalmıştır. İsmâil Hakkı'nın Üsküp'te yaşadığı bu tartışmaların sebebi muhalif grubun Sünnet ve Kur'ân'a olan muhalefetleri olmuştur (Namlı, 2001: 42-45). Üsküp'ten sonra sırasıyla Köprülü, Usturumca ve ardından şeyhi Osman Fazlî tarafından Bursa'ya halife olarak tayin edilmiştir.

İsmâil Hakkı, Bursa'da iken şeyhine son ziyaretini sürgün gönderilmiş olduğu Kıbrıs'ta yapmıştır. Hocasının söylediklerini not etmiş ve daha sonra *Tamâmü'l-Feyz fî Bâbi'r-Ricâl* isimli eserinin bir kısmını da bu şekilde oluşturmuştur (Namlı, 2001: 63).

II. Mustafa döneminde düzenlenen I. ve II. Avusturya seferlerine (1695-1698) katılan (Namlı, 2001: 72) Bursevî, biri kara diğeri deniz üzerinden olmak üzere iki defa hacca gitmiş ve ilk haccından dönüşte Ulâ'da eşkıyaların saldırısına maruz kalmıştır. Başına gelen bu olayı ve *Esrâru'l-Hacc* isimli eserini bu esnada nasıl kaybettiğini *Kemalnâme-i İsmâil Hakkı* isimli eserinde dile getirmiştir (Vassaf, 2000: 11)

İsmâil Hakkı, Bursa'da olduğu bir dönemde *Kitâbü'n-Netice* isimli eserinde aktardığına göre, Kadir Gecesi namazı sırasında bu namazı bidat gören bir grubun galeyana gelmesi neticesinde tartışmaların yaşandığını ve bu kargaşanın bir süre devam ettiğini ifade eder (Turyan, 2006: 47-48).

Üç yıl kadar Şam'da kalan Bursevî, *Tuhfe-i Recebiyye* isimli eserini burada kaleme almıştır. Şam'dan sonra Üsküdar'a gelmiş ve burada pek çok eser telif etmiştir (Namlı, 2001: 91-107).

1723 yılında Üsküdar'dan Tekirdağ'a gönderilen Bursevî (Ayni, 2013:110), burada bulunduğu dönemde şeyhi Osman Fazlî'nin kızı Hanîfe Hanım ile

evlenmiş ve Tahir Muhammed adında bir oğlu olmuştur. Ancak evliliklerinin ikinci yılında Hanîfe Hanım vefat etmiştir. Yine burada Âişe Hanım ile evlenip bir süre daha irşad faaliyetlerine devam eden Bursevî, Bursa'ya dönmüş ve 72 yaşında 20 Temmuz 1725 Perşembe günü Bursa'da vefat etmiştir (Turyan, 2006: 53-67).

Hayatı boyunca birçok eser kaleme alan Bursevî, ismi ve mahlası hakkında şu ifadeyi kullanmıştır:

*“Ben semiyî-i zebîham ey âşık
Mahlasum Hakkî ismüm İsmâ’îl*

*Çün itdün mahlasum yâ Rab Hakkî
Beni abdü'l-Hak eyle vir terakkî”* (Yurtsever, 2000:3).

Çok hareketli ve dolu bir hayat yaşayan İsmâil Hakkî Bursevî, geride pek çok eser bırakmıştır. “Hakkî” mahlasının hakkını veren Bursevî, gördüğü yanlışlıkları söylemekten geri durmamış ve doğru bildiği yoldan hiç şaşmamıştır. Bunun pek tabii neticesi olarak da gittiği her yerde düşüncelerini savunmasından dolayı muhalif gruplarla karşılaşmış ve zaman zaman sıkıntılar çekmiştir. Ancak o, bunlara aldırmaz etmemiş ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir.

Bursevî, 50 yıl süren irşad faaliyeti boyunca en verimli dönemlerini Bursa'da geçirmiştir. Onun en kıymetli eserleri arasında yer alan *Rûhu'l-Beyân* adını verdiği Mesnevî'nin I. cildinin 748 beyitlik şerhini burada tamamlamıştır. Bunların yanı sıra vâridât, makâlât ve mektûbât türünde eserler veren İsmâil Hakkî, kendi hayatına ait bilgilere ulaşılmasını kolaylaştırmış ve hayatına ait pek çok bilgi onun sayesinde gün yüzüne çıkmıştır.

Bursevî'nin eserlerinin pek çoğu Türkçe olmakla birlikte, Arapça ve Arapça-Türkçe olarak da kaleme aldığı çok dilli eserleri mevcuttur.

Kaynaklarda Bursevî'nin eserlerinin sayısı konusunda ittifak bulunmamaktadır. Çünkü zaman zaman Bursevî'ye ait olmayan ama ona isnâd edilen eserlerin varlığı da tespit edilmiştir. Bursevî'nin eserlerinin içeriği incelendiğinde pek çok konu iç içe olduğundan onun eserlerinde konu sınırlandırılması yapılması da oldukça güçtür. Bu sebeple biz onun eserlerini konu olarak sınıflandırmak yerine telif yıllarına göre vermeye çalışacağız.¹

¹ İsmâil Hakkî Bursevî'nin eserleri, 105. numaraya kadar telif sırasına göre verilmiştir. Bu numaradan sonraki eserlerin ise telif tarihleri belli değildir. Bunların yanı sıra Bursevî'nin kendi eserlerinde bahsettiği lakin kayıp olan ve yanlışlıkla ona isnad edilen eserler de mevcuttur. Biz burada sadece Bursevî'ye ait olan eserlerin isimlerini verdik. Ayrıntılı bilgi için bkz. Namlı, 2001: 165-212.

Kaynaklarda geçen ve Bursevî'ye ait olduğu düşünülen eserler şunlardır:

1. *Nuhbetü'l-Letâ'if*
2. *Mecâlisü'l-Va'z Ve't-Tezkîr*
3. *Şerhu Mukaddîmeti'l-Cezerî*
4. *Şerhu Risâle fi Âdâbi'l-Münâzara li-Taşköprîzâde*
5. *Şerhu'l- Hadîsi'l-Erba'în*
6. *Şerhu'l-Fıkhi'l-Keydânî*
7. *Mecâlisü'l-Müntehabe*
8. *Kitâbü'l-Furûk (Furûk-ı Hakkî)*
9. *Mecmû'atü Âyâti'l-Müntehabe*
10. *Mecmûatü't-Tefâsir*
11. *Makâlât-ı İsmâil Hakkî*
12. *Dîvân-ı İsmâil Hakkî (Fütûhât-ı Burûseviyye)*
13. *Es'ile Şeyh Mısrî'ye Ecvibe-i İsmâil Hakkî*
14. *Levâih Teteallaku bi-Ba'dı'l-âyâti ve'l-ehâdis*
15. *Risâletü't-Tehaccî fi Hurûfi't-Teheccî*
16. *Mecmû'atü Âyâti'l-Müntehabe*
17. *Şerhu'l-Hadîs "el-Mü'minü Mir'âtü'l-Mü'min"*
18. *Mecmûatü'l-Esrâr*
19. *Kitâbü Tamâmi'l-Feyz fi Bâbi'r-Ricâl*
20. *Ferâhu'r-Rûh (Şerhu'l-Muhammediyye)*
21. *Şerh-i Salavât-ı İbn Meşîş*
22. *Es'iletü's-Sahafîyye ve Ecvibetü'l-Hakkıyye (Şerhu'l-Atâ li-Ehli'l-Gutâ)*
23. *Er-Risâletü'l-Câmia li'l-Mesâili'n-Nâfia*
24. *Vâridât-ı Hakkıyye (Vâridât-ı Kübrâ)*
25. *Risâletü Eyyühe'l-Bülbül*
26. *Kitâbü'ş-Şecv*
27. *Kitâbü'l-Hutabâ*
28. *Mecmûa*
29. *Mecû'l-Beşîr li-Ecli't-Tebşîr*

30. *Rûhu 'l-Mesnevî (Şerhu 'l-Mesnevî)*
31. *Şerhu 'l-Kebâ 'ir (Rumûzü 'l-Künûz)*
32. *Rûhu 'l-Beyân fî Tefsîri 'l-Kur 'ân*
33. *Min Vâridâti 'l-Fakîr eş-Şeyh İsmâil Hakkî Min Evâhiri Zilhicce Min Seneti 1116*
34. *Min Ba 'dı Mâ Nazamehü 'l-Fakîr eş-Şeyh İsmâil Hakkî bi 'l-Lisâni 't-Türkî Min Evveli Seneti 1117*
35. *Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayrâm-ı Velî*
36. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre*
37. *Ecvibetü 'l-Hakkîyye An Es 'ileti 'ş-Şeyh 'Abdurrahmân (Ecvibetün Hakkîyyetün Şehdiyye An Esviletin Hakkâniyyetin Abdiyye)*
38. *Risâle fî Beyâni 'l-Halve Ve 'l-Celve*
39. *Risâletü 'l-Mi 'râciyye*
40. *Sülûkü 'l-Mülûk (Tuhfe-i Aliyye)*
41. *Şerh-i Nazmü 's-Sülûk Li 'ş-Şeyh Ömer İbni 'l-Fârız*
42. *Kitâbü 'l-Envâr*
43. *Mecmûa*
44. *Tefsîru Âmene 'r-Rasûlü*
45. *Kelimetün Zâbbe Ammâ Yeridü Alâ Metni Dâbbe (Ve Mâ Besse Fihimâ Min Dâbbe)*
46. *Şerhu "Yâ Eyyühe 'n-Nâsü 'budû Rabbeküm"*
47. *Risâletü 'l-Umâriyye*
48. *Tefsîru Sûreti 'z-Zelzele*
49. *Risâle*
50. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre*
51. *Şerh-i Nazm-ı Ahmed (Ahmedî)*
52. *Risâle-i-Şem 'iyye*
53. *Şerh-i Şuabi 'l-Îmân*
54. *Mecmûa*
55. *Mecmûatü 'l-Hutav Ve 'l-Vâridât*
56. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre*

57. *Risâle-i Gül (Risâle-i Verdiyye)*
58. *Tefsîr-i Âmene'r-Rasûlü*
59. *Risâle-i Ma'nâ-yı Şerîf İsm-i Muhammed*
60. *Ta'lika Alâ Evâili Tefsîri'l-Beydâvî (Şerh-i Tefsîr-i Fâtîha)*
61. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre*
62. *Şerhu Nuhbeti'l-Fiker*
63. *Kitâbü'l-Mir'ât Li-Hakâiki Ba'dı'l-Ehâdis ve'l-Âyât*
64. *Kitâbü'l-Hitâb*
65. *El-Vâridât*
66. *Mecmûa*
67. *Kitâbü'd-Düreri'l-İrfâniyye*
68. *Mecmûatü'l-Fevâid Ve'l-Vâridât*
69. *Risâle-i Hakâiki Hurûf-i Teheccî (Hakâiku'l-Hurûf)*
70. *Tuhfe-i Recebiyye*
71. *Vâridât*
72. *Kitâbü'n-Necât*
73. *Mecmûa*
74. *Mecmûa-i Hakkî*
75. *Risâletü'l-Hazarât*
76. *Tuhfe-i İsmâiliyye*
77. *Tuhfe-i Halîliyye*
78. *Tuhfe-i Atâiyye*
79. *Kitâb-ı Kebîr (El-Kitâbü'l-Kebîr)*
80. *Kitâbü'z-Zikr ve's-Şeref*
81. *Kitâbü's-Sülûk (Tuhfe-i Vesîmiyye)*
82. *Şerh-i Ebyât-ı Fusûs*
83. *Tuhfe-i Bahriyye*
84. *Risâle-i Hüseyiniyye*
85. *Kitâbü'l-Hakkı's-Sarîh Ve'l-Keşfi's-Sahîh*
86. *Kitabu Hucceti'l-Bâliğa*

87. *Kitâbu Nakdi 'l-Hâl*
88. *Tuhfe-i Hassâkiyye*
89. *Risâle-i Bahâiyye*
90. *Kitabü Zübdeti 'l-Makal*
91. *Tuhfe-i Ömeriyye*
92. *Şerh-i Esmâ-i Seb 'a*
93. *Kenz-i Mahfî*
94. *Vesîletü 'l-Merâm*
95. *Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî*
96. *Kitâbü Müzîli 'l-Ahzân*
97. *Kitâbü Hayâti 'l-Bâl*
98. *Kitâbü 'l-Izzi 'l-Âdemî*
99. *Şerh-i Pend-i Attâr*
100. *Kitâbü 'n-Netîce*
101. *Şerhu 'l- Erba 'îne Hadîsen*
102. *Kitâbü 's-Silsileti 'l-Celvetiyye (Silsilenâme-i Celvetî)*
103. *Şerhu 'l-Usûli 'l-Aşere*
104. *Şerh Alâ Tefsîri 'l-Cüz 'i 'l-Ahîr Li 'l-Kâdi 'l-Beydâvî*
105. *Risâle-i Nefesi 'r-Rahmân*
106. *Mecmûatü 'l-Müteferrikâ*
107. *Şerhu 'l-Hadîs "Le-ene Ekramü Alellâhi Min En Yedeanî Fi 'l-Ardı Ekser Min Selâs"*
108. *Şerhu 'l-Hadîs "İzâ Tehayyartüm Fi 'l-Umûr Fe 'steînû Min Ehli 'l-Kubûr"*
109. *İhtiyârât*
110. *Risâle-i Mesâil-i Fıkhiyye*
111. *Kitâbü 'l-Fadlî Ve 'n-Nevâl*
112. *Tefsîr-i Sûreti 'l-Fâtîha*
113. *Şerh-i Nazm-ı Hayretî*
114. *Şerh-i Ebyât-ı Hasan El-Kâdirî*
115. *Kitâbü 'l-Fasl Fi 'l-Esrâr*

116. *Esrâru'l-Hurûf*

117. *Mecmûatü'l-Müntehabe*

118. *Bey'atnâme ve İcâzetnâmeler* (Namlı, 2001:165-209).

İsmâil Hakkı Bursevî'ye ait olan yüzden fazla eser mevcuttur. Bunlardan “*Mecmû'atü Âyâti'l-Müntehabe, Mecmûa ve Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre*” isimli eserler yukarıdaki listede mükerrerdir. *Mecmû'atü Âyâti'l-Müntehabe* tefsîr mecmûalarından oluşan iki ayrı eser; *Mecmûa* adındaki eserler farklı kütüphanelerde kayıtlı farklı muhtevalardan oluşan mecmualardır. *Şerh-i Ebyât-ı Yûnus Emre* isimli eserler de Yûnus Emre'ye ait farklı gazellerin şerhlerinden oluşmaktadır.

Bursevî'nin içinde yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine rast gelmektedir. Ülkenin içinde olduğu bu vaziyetin tesirleri pek tabii dönemin yetiştirdiği âlimler arasında yer alan İsmâil Hakkı'nın da eserlerinde baş göstermiştir. O, devlet kurumlarında ve tekkelerde gözle görülebilir hale gelen manevî çöküş tepkisini eserleri aracılığıyla göstermiştir. Eserlerini “tasavvuf” eksenine üzerine oturtan İsmâil Hakkı Bursevî, insanları manevî olarak eğitmeye ve onları bu bağlama yönlendirmeye çalışmıştır.

İsmâil Hakkı hakkında günümüze kadar pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Onun hayatı ve eserleri üzerine yapılan araştırmalar, ilmî ve irfânî görüşlerinin gün yüzüne çıkmasına yardımcı olmuş ve sonrasında Bursevî ile ilgili çalışma yapacaklara yol göstermiştir.

Biz bu çalışmamızda Bursevî ve onun eserlerine dair yapılan çalışmaları incelemeye çalışacağız. Onun hayatı, eğitimi ve yaşamını ele alan çalışmalar ve eserleri üzerine yapılan araştırmaları kitaplar, tezler, makaleler, tebliğler, ansiklopedi maddeleri ve kitap bölümleri, tercüme eserler ve Arap harfli yayınlar başlıkları altında vereceğiz:

1. Kitaplar:

Avcı, Seyit (2004). *Sûfîlerin Hadis Anlayışı: Bursevî Örneği*. Konya: Ensar Yayınları.

Avcı, Seyit (2005). *Rûhu'l-Beyân -Kur'an Meâli ve Tefsiri, Hadislerin Tahriri*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Aynî, Mehmet Ali (1944). *Türk Azizleri I İsmâil Hakkî Bursalı ve Ruhu'l-Beyan Müellifi*. İstanbul: Marifet Basımevi.

Ayni, Mehmet Ali (2013). *İsmail Hakkı Bursevî*. (haz. İsmail Dervişoğlu), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Bursalı İsmail Hakkı (1983). *Manevî Ufuklar I (Kitabü'l-Hitap)*. (sad. İ. Turgut Ulusoy). İstanbul: Hisar Yayınevi.

- Bursalı İsmail Hakkı (1983). *Manevî Ufuklar II (Kitabü'l-Hitab)*. (sad. İ. Turgut Ulusoy). İstanbul: Hisar Yayınevi.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1976). *Kitabü'l-Hitab*. (sad. Bedia Dikel). İstanbul: Özdiñç Matbaası.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1981). *Celvetiye Yolunda Silsile Nâme*. (sad. Bedia Dikel). İstanbul: Divan Matbaacılık.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1983). *Kitabü'n-Necât*. (sad. İ. Turgut Ulusoy). İstanbul: Hisar Yayınevi.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1985). *Seçme Menkıbeler*. (çev. Rauf Pehlivan Gür ve Rasim Tok). İstanbul: Endülüs Neşriyat.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1997). *Kitâbü'n-Netîce I-II*. (haz. Ali Namlı, İmdat Yavaş). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1998). *Kelime-i Tevhîdin Mertebeleri*. İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Bursevî, İsmail Hakkı (1999). *İsmail Hakkı Bursevî'den Dersler: Kırk Hadîs Şerhi (Şerh-i Hadîs-i Erbaîn)*. (haz. Mustafa Utku). Bursa: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2000). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi I*. (haz. Mustafa Utku). Bursa: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2000). *-İsmail Hakkî Bursevî- Divan*. (haz. M. Murat Yurtsever). Bursa: Arasta Yayınları.
- Bursevî, İsmâil Hakkı (2000). *İmân Esaslarına Tasavvufî Bir Bakış -Şerh-u Şu'abi'l-İmân-*. (haz. Yakup Çiçek). İstanbul: Dârulhadis Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2000). *Seyr-i Sülûk -Üç Tuhfe-* (haz. Şeyda Öztürk, M. Ali Akidil). İstanbul: İnsan Yayınları.²
- Bursevî, İsmâil Hakkı (2000). *Bitmedik Ot Dbinde Doğmadıcak Bir Göcen: Şerh-i Nazm-ı Ahmed*. (haz. Cemal Kurnaz, Mustafa Tatcı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2001). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi II*. (haz. Mustafa Utku). İstanbul: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2002). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi III*. (haz. Mustafa Utku). İstanbul: Uludağ Yayınları.

---

² 2000 yılında Şeyda Öztürk ve M. Ali Akidil'in müşterek olarak hazırladığı İnsan Yayınları'nda çıkan eser, 2016 yılında aynı yayınevi tarafından bu defa tek isimli olarak yayınlanmıştır. "Bursevî, İsmail Hakkı (2016). *Seyr ü Sülûk -Üç Tuhfe-* (haz. Şeyda Öztürk). İstanbul: İnsan Yayınları."

- Bursevî, İsmail Hakkı (2002). *Muhtasar Rûhu'l-Beyân Tefsiri*. (haz. Muhammed Ali Sâbûnî). C.1-10, İstanbul: Damla Yayınevi.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2003). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi IV*. (haz. Mustafa Utku). İstanbul: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2005). *Allah Dostları (Silsilene-i Celvetiyye)*. (Tercüme: Rahmi Serin). İstanbul: Pamuk Yayıncılık.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2005). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi V*. (haz. Mustafa Utku). İstanbul: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2006). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi VI*. (haz. Mustafa Utku). İstanbul: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2006). *Rûhu'l-Beyân Kur'an Meâli ve Tefsiri*. (Arapça'dan tercüme Mustafa Altundağ). C.7, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2007). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi VII*. (haz. Mustafa Utku). İstanbul: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2007). *Ruhu'l-Beyan: Kur'an Me'âli ve Tefsiri/ Ruhü'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kuran*. (red. H. Kamil Yılmaz, Abdullah Sert, Mustafa Eriş, Ali Namılı), (trc. Murâd Sülün). C.1-23, İstanbul: Erkam Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2007). *Mi'râciye*. (haz. İrfan Poyraz). İstanbul: Sır Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2019). *Esmâü'l-Hüsna Şerhi -Tuhfe-i Recebiyye-*. (haz. Selim Çakıroğlu). İstanbul: Sufî Kitap.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2009). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi VIII*. (haz. Mustafa Utku). Bursa: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2010). *Müminlere Armağan -Tuhfe-i İsmailiyye-*. İstanbul: Hâcegân Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2010). *Açıklamalı Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*. (haz. Nedim Yılmaz). İstanbul: Damla Yayınevi.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2010). *Ferahu'r-Rûh Muhammediye Şerhi IX-X*. (haz. Mustafa Utku). Bursa: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2011). *Tamâmü'l-feyz fî bâbi'r-ricâl I*. (thk. Ramazan Muslu). Dimaşk: Dâru Ninawa.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2011). *Tamâmü'l-feyz fî bâbi'r-ricâl II*. (thk. Ali Namılı). Dimaşk: Dâru Ninawa.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2012). *Kâbe ve İnsan -Tuhfe-i Atâiyye-*. (haz. Veysel Akkaya). İstanbul: İnsan Yayınları.

- Bursevî, İsmail Hakkı (2012). *Mesnevî'nin Ruhu*. (haz. Suat Ak). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Bursevî, İsmâil Hakkî (2012). *Mesnevî Şerhi Ruhu'l-Mesnevî*. (haz. İsmail Güleç). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkî (2012). *Allah'a Yakın Olmak-Varlık Mertebeleri ve İnsan-ı Kâmil-*. (haz. Muhammed Bedirhan). İstanbul: Hayy Kitap.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2013). *Erenlerin Gözüyle İman ve İslâm*. (haz. Mustafa Utku). Bursa: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2013). *Şerh-i Rümuzât-ı Hacı Bayram Veli (Çalab'ım Bir Şâr Yaratmış)*. (haz. Suat Ak). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2014). *Varlığın Dili -İbn Meşîş Salavatı ve Şerhi-* (haz. Nedim Tan). İstanbul: İz Yayıncılık.³
- Bursevî, İsmâil Hakkı (2014). *Rûhu'l-Beyân'dan Kıssalar ve Hisseler*. (çev. Recep Tutar). İstanbul: Muallim Neşriyat.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2014). *Ruhu'l-Beyan Tefsiri'nden Mücerreb Salavât-ı Şerifeler*. (çev. Ömer Faruk Hilmi). İstanbul: İlimşehri Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2015). *İdarecilere Öğütler: Sülûku'l-Mülûk*. (haz. Mustafa Utku). Bursa: Uludağ Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2016). *Kelimeler Arasındaki Farklar -Kitabu'l-Füruq-*. (çev. Ömer Aydın). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Bursevî, İsmâil Hakkı (2016). *Kenz-i Mahfî -Gizli Hazine-*. (sad. Abdulkadir Akçiçek). İstanbul: Kitsan Basım Yayın.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2016). *Günâh-ı Kebâir*. (haz. Mustafa Utku). Bursa: Ülfet Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2016). *Kırk Hadis Şerhi*. (Araştırma: Hikmet Gültekin; haz. Sami Erdem). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2016). *Kitâb-ı Kebîr -Vâridât-*. (haz. Nuran Döner). Bursa: Sır Yayıncılık.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2016). *Kitâbu'l-Envâr -Tasavvufî Meseleler-*. (haz. Naim Avan). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bursevî, İsmail Hakkı (2016). *Kalbin Hayatı (Hayâtü'l-Bâl)*. (haz. İrfan Poyraz). İstanbul: Sır Yayınları.

³ Bu eser “*Salât-ı Meşîş ve Açıklaması*” adıyla “İhramcızade Hacı İsmail Hakkı Altuntaş” tarafından 2013 yılında derlenip Buhara Yayınları’ndan da çıkmıştır.

Bursevî, İsmâil Hakkı (2017). *Namazın Hakîkatı (Ecvibe-i Hakkıyye)*. (çev. Mehmet Yıldız). İstanbul: H Yayınları.

Bursevî, İsmâil Hakkı (2018). *Tuhfe-i Bahriyye -Tevhid ve Sırlar Denizi-* (haz. Fakirullah Yıldız). İstanbul: Ketebe Yayınevi.

Bursevî, İsmâil Hakkı (2020). *İmanın Şubeleri*. (sad. Mustafa Selim Orhanzade). İstanbul: Şamil Yayınları.⁴

Bursevî, İsmâil Hakkı (2020). *H. Hüseyin Risâlesi Risâle-i Hüseyiniyye*. (haz. Mehmet Asağ). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Ceylan, Ömür (2020). *İsmail Hakkı Bursevî/Türk Tasavvuf Edebiyatından Seçmeler 7*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Coşan, Kadri Ziyaettin (2014). *İsmail Hakkı Bursevî ve Fatıha Suresi Tefsiri*. İstanbul: M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Ertuğrul, Seyhan (1998). *Büyük Mutasavvıf İsmail Hakkı Bursevî (Hayatı İlmî Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler)*. Bursa: Mehmet Ali Deniz Vakfı Yayınları.

Hilmi, Ömer Faruk (2008). *Ruhu'l-Beyan Tefsirinin Hadis-i Şerifleri I-II*. İstanbul: Tuğra Neşriyat.

Hilmi, Ömer Faruk (2008). *Ruhu'l-Beyan Tefsirinden İsrâ ve Mirac-ı Nebi Sırları ve Hikmetleri*. İstanbul: Tuğra Neşriyat.

Hilmi, Ömer Faruk (2008). *Ruhu'l-Beyan Tefsirinden Büyük Dinî Hikâyeler*. İstanbul: Tuğra Neşriyat.

Hüseyin Vassaf (2000). *Kemal-name-i İsmail Hakkî (Bursevî Biyografisi)*. (haz. M. Murat Yurtsever), Bursa: Arasta Yayınları.

Kara, Mustafa (Haziran 2017). *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları.

Namlı, Ali (2001). *İsmâil Hakkı Bursevî, Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Necmeddin-i Kübra (2000). *Tarikatlarda On Esas*. (Şerh: İsmail Hakkı Bursevî, çev. Rahmi Serin). İstanbul: Pamuk Yayıncılık.

Turyan, Hasan (2006). *Bir Kâmil İnsan İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri*. Bursa: Erkam Matbaası.

Uysal, Muhittin (2007). *Bursevî'nin Hadisçiliği-Ferahu'r-Rûh Örneği*. Konya: Adal Ofset.

---

⁴ Aynı eser, aynı isimle 1977 yılında "İlhami Ulaş" tarafından hazırlanarak Osmanlı Yayınları'ndan çıkmıştır.

Yazıcıoğlu, Muhammed (2013). *Muhammediye: İsmail Hakkı Bursevî'nin Ferâhû'r-Rûh Şerhi İle*. İstanbul: Çelik Yayınevi.

Yurtsever, M. Murat (2018). *İsmail Hakkı Bursevî*. İstanbul: Ketebe Yayınevi.

2. Tezler:

a) Doktora Tezleri

Akçe, Zübeyir (2008). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Recebiyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa.

Avcı, Seyit (1999). *İsmâil Hakkı Bursevî'de Hadis Tespit ve Yorumu*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Çifçi, Mehmet Faruk (2013). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Furûk-ı Hakkı Adlı Eseri (İnceleme ve Tahkik)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Denizer, Nurullah (2014). *İşârî Tefsirde Zâhir-Bâtın İlişkisi (İsmail Hakkı Bursevî Örneği)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Dokgöz, Derviş (2020). *Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Tefsirindeki Usûlî ve Fikhî Görüşleri*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.

Duru, Rafiye (2007). *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Güleç, İsmail (2002). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî'sinin İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Gümüş, Nevin (1998). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kitabü'l-Envar'ı ve Şerh Metodu (Hayâtı-İnceleme-Tenkitle Metin)*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

Namlı, Ali (2001). *İsmail Hakkı Bursevî Hayatı, Eserleri ve Tarikat Anlayışı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Onat Çakıroğlu, Tuba (2012). *İsmail Hakkı Bursevî'nin "Şerh-i Pend-i Attâr" (Attâr'ın Pendnâmesi'nin Açıklaması) Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme ve Attâr'ın Pendnâme'si İle Karşılaştırılması*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Sarı, Necmi (2017). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerhu Nuhbeti'l-Fiker Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.

Yıldız, Sâkıb (1972). *L'Exegete Turc Ismâ'il Hakkî Burûsawî, Sa Vie, Ses Oeuvres et La Methode dans son Tafsîr Rûh al-bayân*. Faculte des Lettres et Sciences Humaines de Paris L'Universite de Sorbonne.

Yıldız, Sâkıb (1972). *Türk Müfessiri İsmail Hakkî, Hayatı, Eserleri ve Rûhu'l-Beyân Tefsîri*. Sorbonne Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Paris⁵.

Yurtsever, M. Murat (1990). *İsmâil Hakkî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa.

b) Yüksek Lisans Tezleri

Akidil, Mehmet Ali (1996). *İsmâil Hakkî Bursevi Hayatı, Eserleri ve Tuhfe-i Ömeriyye'si (Tenkitli-Metin)*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Akkaya, Veysel (1999). *Tuhfe-i Ataiyye*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Akkoyun, Muti (1985). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Mesnevî ve On Sekiz Beyit Şerhi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Ali, Muhammey (2000). *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (II. Cilt) Ferahu'r-Ruh*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aşbay, Şamil (2018). *Mukâtil b. Süleymân ve İsmail Hakkı Bursevî Tefsirlerinin Mukayesesi (Ahkâm Ayetleri Çerçevesinde)*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Avan, Naim (1997). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kitâbü'l-Envâr Adlı Eseri*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Baryaman, Saliha (2000). *İsmail Hakkı Bursevî, Ruhu'l-Mesnevî (Birinci Cilt) İnceleme Metin*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Başkan, Ömer (1998). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Aile Hukukuna İlişkin Âyetleri Yorumu*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

⁵ Aslı Fransızca olan doktora tezinin müellif tarafından yapılan basılmamış Türkçe tercümesidir.

Başlı, Betül (2005). *Bursevî'nin Muhammediye Şerhinde Tasavvuf Kavramları (III. Cilt 192-278 Sayfaları Arası)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Başyemenici, Mehmet Zeki (1997). *İsmail Hakkî Bursevî ve Kitâbü'z-Zikr ve 'ş-Şeref Adlı Eseri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Baykal, Lütfi (1985). *Bursevî ve Mısırî'nin Tevhid Risâlelerinde Yer Alan Vahdâniyet Anlayışı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Belgeli, Büşra (2015). *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Müteferrikât-ı Şeyh Hakkî Adlı Eseri –II*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Burak, Nizamettin (2006). *İsmail Hakkî Bursevî'nin Vesîletü'l-Merâm'ı (İnceleme ve Metin)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Cengiz, Muammer (2007). *İsmâil Hakkî Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyye'sinin Birinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Coşan, K. Ziyaeddin (2001). *İsmâil Hakkî Bursevî ve Fâtiha Sûresi Tefsîri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çakıroğlu, Selim (2006). *İsmail Hakkî Bursevî'nin Tuhfe-i Recebiyye Eserinin Tahkik ve Değerlendirilmesi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çalık, Fatma (2002). *Rûhu'l-Beyân'da İşarî Tefsir Anlayışı*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Çapak, İbrahim (1997). *Bir Din Felsefesi Problemi Olarak Bursalı İsmâil Hakkî'da Uluhiyyet*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çelebi, Zehra (2007). *Tasavvuf Tarihinde Virid-Hizb Geleneği ve İsmail Hakkî Bursevî'nin "Şerh-i Salavât-ı Meşîhiyye" İsimli Eseri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Çelik, Yusuf (1994). *İsmail Hakkî Bursevî'de Basîret Anlayışı*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çetin, Taner (1999). *İsmâil Hakkî Bursevî Vâridât-ı Kübra (Transkripsiyonlu Metin)*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Çonoğlu, Mustafa (2019). *Mecmû'a-i Hakkî (İnceleme-Metin)*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Dedeler, Elif Söyleyici (2009). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin "Risâletü'l-Hazarâti'l-Hamsi'l-İlâhiyye" ve "El-İnsânü'l-Kâmil" Adlı Eseri (Metin-İnceleme)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Denizer, Nurullah (2014). *İşâri Tefsirde Zâhir-Bâtın İlişkisi (İsmail Hakkı Bursevî Örneği)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Diñç, Fazlı (1998). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin "ed-Dürretü'l-İrfaniye" Adlı Eserinin Transkripsiyonu ve Tahkiki*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.

Döner, Nuran (2000). *Tasavvuf Kültüründe Varidât Geleneği ve Bürsevî'nin Kitâb-ı Kebîr'i*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Duran, Faruk (2019). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitâb-ı 'İzzü'l-Âdemiyy Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Duru, Rafiye (1998). *İsmail Hakkı El-Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attar'ı*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Efe, Mustafa (2002). *Ruhu'l-Mesnevî, İsmail Hakkı Bursevî (İkinci Cilt 1b-99b Arası) İnceleme-Metin*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Efendi, İlyas (1994). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kitâbü's-Silsileti'l-Celvetiyye'si*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Eryılmaz, Kübra. *İsmail Hakkı Bursevî'nin Gazellerinin Redif Kelimeler Bağlamında İncelenmesi*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.⁶

Eser, Zülfiye (2003). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Es'iletü's-Sahafîyye ve Ecvibetü'l-Hakkiyye Adlı Eseri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

---

⁶ Nagehan Uçan Eke danışmanlığında hazırlanan bu tez hala devam etmektedir.

Eşmeli, Muhammed Ali (2001). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi: Ferâhü'r-Rûh*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Güler, İbrahim Halil (2005). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerhu'l-Kebâir Adlı Eserinin Tanıtımı ve Tahlili*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gültekin, Ayşe (1996). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kırk Hadis Şerhi Üzerine Tahric ve Tenkid Çalışması*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Gültekin, Hikmet (1996). *İsmail Hakkı Bursevî: Kırk Hadis Şerhi Transkripsiyonu ve Hadislerin Tahric Tenkid ve Kritiği (İlk Yirmi Hadis)*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Günay, Mehmet Akif (2004). *Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinde Tasavvufî Kavramlar (III. Cildin İlk 105 Sayfası)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gündüz, Nurefşan (2019). *İsmail Hakkı Bursevî Nakdü'l-Hâl (1a-75b) İnceleme-Metin*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Hasçıçek, M. Fatih (2000). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân'ında "Nefs" Kavramı*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

İnneci, Muzaffer (2018). *Bursevî ve Ruhu'l-Beyân Adlı Eserinde Hak Kavramı*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaman.

İzmirli, Betül (2010). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Vâridât-ı Hakkıyye'si (Bursa Eski Eserler Kütüphanesi, Genel, nr. 86, vr. 111b-160b)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Kara, İhsan (1997). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyyesi (III. Bölüm)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kara, Yusuf Bilal (2015). *Mi'racın Tasavvufî Boyutu: İsmail Hakkı Bursevî Örneği*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Karavelioğlu, Murat Ali (1999). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (I. Cilt) Ferahur'r-Rûh*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- Kargılı, Abdullah (2011). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitâbü'l-Hucceti'l-Bâliğa Adlı Eseri İnceleme-Metin*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kaya, Tubanur (2019). *İsmail Hakkî Bursevî'nin Fevâid Mecmûası Üzerine Bir İnceleme (Transkripsiyonlu Metin)*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Kılıç, Hilal Nur (2020). *İsmail Hakkî Bursevî Nakdü'l-Hâl (76a-150b) İnceleme-Metin*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Koç, Ahmet (2008). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin (v. 1137/1725) Tuhfe-i İsmâiliyye Adlı Eseri*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Koçak Pulat, Arife (2018). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Halîliyye Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.
- Korkmaz, Serdar (2019). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Bestelenmiş Eserleri*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Muslu, Ramazan (1994). *İsmail Hakkı Bursevî ve Temamü'l-Feyz Adlı Eseri (Birinci Kısım)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Namlı, Ali (1994). *İsmâil Hakkı Bursevî ve Tamâmü'l-Feyz Adlı Eseri (İkinci Kısım)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Onat, Tuba (1998). *Şerh-i Pend-i Attar (İnceleme-Metin)*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Oruç, Fatih (2008). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Tefsirinde Hârikulâde Olaylar*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Önder, Abdullah (2016). *Te'veli Açısından Taberi, Zemahşeri, Râzî ve Bursevî'nin Tefsirlerinde Huruf-u Mukatta'a*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Öncel, Fatmanur Betül (2009). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Risâle Câmî'a Li Mesâil Nafi'â Adlı Eserinin Günümüz Türkçesi ve Bu Eser Işığında Kelâmî Görüşleri*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

- Öz, Davut (2018). *İsmail Hakkı Bursevî'nin "Kitâbu'l-Fazl ve Ve'n-Nevâl" Adlı Risalesi (Metin Transkribe ve Tahlili)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Özbek, Ömer (2003). *Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Adlı Tefsirinde "Usûl-i Aşere"*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Öztürk, Şeyda (1999). *İsmail Hakkı Bursevî'nin İki Tuhfesi Tuhfe-i Vesîmiyye-Tuhfe-i Aliyye (Metin-Tahlil-Tahkik)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Polatoğlu, Arzu (2008). *İsmâil Hakkî Bursevî'nin "Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayram-ı Velî" Adlı Eseri (Metin ve İnceleme)*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Poyraz, İrfan (2001). *İsmâil Hakkî Bursevî "Kitâb-ı Hayâtü'l-Bâl"*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Soysaldı, İhsan (1998). *İsmail Hakkı Bursevî'nin "Kitabü'n-Netice" Adlı Eserindeki Tasavvufî İstilahlar*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Söğüt, Engin (2007). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kenz-i Mahfî Risâlesi Muhtevâ ve Tahlili*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Süzer, Azize (2014). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Adlı Tefsirindeki Hadislerin Tahrîci ve Değerlendirilmesi (Nisa Sûresi Örneği)*. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- Tabakoğlu, Mehmet (2008). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Tuhfe-i Hasekiyye'sinin İkinci Bölümü (Metin ve Tahlil)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tabur, Merve (2011). *İsmail Hakkı Bursevî and The Politics of Balance (İsmail Hakkı Bursevî ve İtidal Siyaseti)*. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Taştan, Ahmet (1999). *Bir Şârih Olarak İsmâil Hakkî Bursevî ve Edebî Şerhleri*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Türkmen, Enver (2007). *Osman Bedrüddin Erzurimi'nin Gülzar-ı Samini'sinde Bulunan Ayetlerim Tasavvufî Yorumları ve Ruhü'l-Beyan Adlı Tefsirle Karşılaştırılması*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

Tüzek, Fatih (2011). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin "Vâridât" Adlı Eseri'nin Transkripsiyon ve İncelenmesi*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Uzun, İbrahim Hakkı (2006). *Bursevî'nin Muhammediye Şerhinde Tasavvuf Kavramları (III. Cilt, 105-192. Sayfalar Arası)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yaman, Recep (1998). *İsmâil Hakkı Bursevî'nin Kitâbü's-Sülûk Adlı Eseri*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van.

Yenice, Hüseyin (1987). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinin I. Cildinde Tasavvufî İstilah ve Semboller*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yersiz, Hasan (2017). *İsmail Hakkı Bursevî'nin "Şerhu Tefsiri'l-Cüz'i'l-Ahîr Mine'l-Kur'ân" Adlı Eserinin Tahkiki*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

Yılmaz, Sunay (1993). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinin II. Cildinde Geçen Tasavvufî İstilah ve Semboller*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yüksel, Dilekgül (2020). *Ruhu'l-Beyan'da Peygamber Mucizelerinin Tasavvufî Yorumu*. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

c) Lisans Tezleri:

Arı, Hüseyin (1970). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Hayatı ve Şerh-i Hadis-i Erbain'inin Tahlili: İnceleme-Metin*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Baykal, Oran (1971). *İsmail Hakkı Bursavi: Hayatı, Eserleri, ve Al-Furuk'unun Dördüncü Bölümünün İkinci Yarısının Tenkitli Metni*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Çelik, Şeyma (2011). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Ruhu'l-beyan Adlı Tefsirinde Meryem Suresi İncelenmesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Demir, Meryem (2018). *İsmail Hakkı Bursevî ve İşari Tefsir*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Deringör, Ruhnevaz (1955). *İsmail Hakkı Bursevî: Hayatı ve Türkçe Eserleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Erdoğan, Ziya (2010). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerhu'l-Kebair (Rumuzul-Künuz) İsimli Eserinin Çevrim Yazısı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Şenel, Osman (1971). *İsmail Hakkı Bursavi: Hayatı, Eserleri, ve Al-Furuk'unun Dördüncü Bölümünün İkinci Yarısının Tenkitli Metni*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

Yangın, Yunus (2015). *İsmail Hakkı Bursevî ve Risale-i Hüseyiniye İsimli Eserinin Sadeleştirilmesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul.

3. Makaleler:

Alpaydın, Mehmet Akif (2018). "Mutasavvıf Müfessir İsmâil Hakkı Bursevî'nin Tefsîr-i Âmenerrasûlü İsimli Eseri", *Reyhan Dergisi (Üç Aylık Dergi)*, İstanbul <https://reyhandergisi.com/?p=2478> (Erişim Tarihi: 24.08.2020).

Avşar, Ziya (2007). "Rûhu'l-Mesnevî'de Mesnevî'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları (Tunca Kortantamer Özel Sayısı)*, (ed. Atabey Kılıç, Sibel Üst), C. 2/3, s. 59-72.

Apak, Adem (2002). "İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân'da İslâm Tarihi İlk Dönem Hadiseleri ve Siyasî-İtikadî Fırkalar Hakkındaki Görüşleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, s. 147-166.

Arslan, Mustafa Uğurlu (2020). "İsmail Hakkı Bursevî'nin Lugaz Şerhleri I", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Y.6, S. 13, s. 259-290.

Avcı, Seyit (2004). "Sûfîlerin Hadis Tesbit Ölçüleri: İsmâil Hakkı Bursevî Üzerine Bir İnceleme", *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, C. II, S. I, s. 7-29.

Aydemir, Yaşar (2007). "Bursalı İsmail Hakkı'nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü ve Şiir Yazma Şekli", *Turkish Studies/ Türkoloji Araştırmaları Volume 2/3*, Summer, s.106-121.

Aydınlı, Yaşar (2003). "İsmail Hakkı Bursevî'nin Felsefe Tasavvuru", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 16, S. 2, s. 185-194.

Aynî, Mehmet Ali (Ağustos 1928). "İsmâil Hakkı'ya Dâir Bir Tetkîk Hülâsası", *İstanbul: Darülfünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmûası*, C.2, S. 9, s. 108.

Bardakçı, Mehmet Necmettin (1998). "İsmail Hakkı Bursevî'nin Musa Hızır Kıssası Yorumunun İlim-Marifet Uygunluğu Açısından Kısa Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Isparta, S. 5, s. 81-103.

Başkan, Ömer (2008). "Halkı İrşâd Çabasının Tefsire Yansımış Biçimi: Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân'ı ve Tefsir Yöntemine Dair Bir Değerlendirme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Samsun, C. 8, S.3, s. 127-144.

- Cengiz, Muammer .(2016). “İsmail Hakkı Bursevî’de İbâdetler Metafiziği”, *Dilbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 16, S.3, s. 127-159.
- Çelik, İsa (2003). “İsmail Hakkı Bursevî’ye Göre İnfitâr Sûresinin İşârî Yorumu”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.20, Erzurum, s. 159-192.
- Çeltik, Halil (2006). “Bursalı İsmail Hakkı’nın Eserlerinde Hayatına Dair Anekdotlar”, *İlmî Araştırmalar Dergisi*, İstanbul, S. 22, s. 33-49.
- Demirci, Mehmet (2003): “İsmâil Hakkı Bursevî’nin Ecvibe-i Hakkıyye’si”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, C. IV, S. 10, s. 9-44.
- Denizer, Nurullah (2017). “İşârî Tefsirlerdeki Kıssa ve Mesel Yorumlarında İ’tibâr/Analoji Yöntemi: İsmail Hakkı Bursevî Örneği”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S.11, s. 92-114.
- Döner, Nuran (2005). “İsmail Hakkı Bursevî’nin Kitâb-ı Kebîr’i ve Bursevî’de Vâridat Kültürü”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S. 15, s. 311-334.
- Duran, Faruk (Haziran 2019). “İsmail Hakkî Bursevî’nin ‘Es’ile-i Şeyh Mısırfî’ye Ecvibe-i İsmâil Hakkî’ İsimli Eseri”, *İSTEM*, S.33, s. 267-289.
- Fırat, Erdoğan (1975). “Kitâbü’n-Netice ve İnsan”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, C.2, Ankara, s. 205-219.
- Güleç, İsmail (2007). “İsmail Hakkı Bursevî’nin Rûhu’l-Mesnevî’sinde Geçen Hadisler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Mevlana Araştırmaları Dergisi: The Journal of Rumi Studies*, I/1, s. 121-142.
- Gültekin, Ayşe (2017). “İsmâil Hakkı Bursevî’nin Hadis Şerh Metodu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.48, s.710-727.
- Gümüş, Nevin (2009). “İsmâil Hakkı Bursevî’nin Vasiyet-nâme’si”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1 s. 23-75.
- Hızlı, Mefail (2004). “Bursa Mahkeme Sicillerine Göre Bursevî’nin Ailesi, Tekkesi ve Vakıfları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.13, S. 2, s.1-14.
- Kazıcı, Ziya (1995). “İsmail Hakkı Bursevî’ye Göre Osmanlı Müesseseleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. VI-I-IX, Yıl. 1989-90-91-92, s. 207-220.
- Musakhanov, Orkhan (2019). “İsmail Hakkı Bursevî’nin ‘Mü’min Mü’minin Aynasıdır” Hadis-i Şerifi Üzerine Yazdığı Şerhin Tahlil ve Tahkiki: Zâhir ve Bâtın Anlamın Birleştiği ve Ayrıldığı Noktalara Dair Bir İnceleme”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S.2, s. 539-561.
- Namlı, Ali (2005). “İsmâil Hakkı Bursevî’ye Göre Mevlânâ ve Mevlevîlik”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi*, Ankara, S. 14, s. 439-454.

- Namlı, Ali (2006). “İsmâil Hakkı Bursevî'nin Gözüyle Hac ve Mukaddes Mekânlar”, *Keşkül Dergisi*, s. 24-29.
- Namlı, Ali (2011). “İsmâil Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l-Beyân Fî Tefsîri'l-Kur'ân Adlı Tefsiri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, C.9, S. 18, s. 365-385.
- Namlı, Ali (2018). “Kitâbetle Mübtelâ Olmak: İsmâil Hakkı Bursevî”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 31-32, s. 333-368.
- Onat Çakıroğlu, Tuba (2013). “İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Pend-i Attâr Adlı Eseri Üzerine İnceleme”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Journal of Language and Literature Studies* Kış, S.7, s. 147-160.
- Özdil, Hatice (2019). “Âşıkî'nin ‘Çıkıdum Bâdâm Dalına’ Şathiyesine Bursevî'nin Şerhi”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 2, s. 459-489.
- Özköse, Kadir (2012). “İsmail Hakkı Bursevî'nin Tasavvufî Düşüncesi”, *Somuncu Baba Dergisi*, S. 135, s. 28-31.
- Özönder, Hasan (Haziran 1970). “İsmail Hakkı Bursevî”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 92, s. 553-559.
- Paksoy, Kezban (2009). “Bursevi'nin Bir Eseri: Şerh-i Rumuzat-ı Hacı Bayram-ı Veli”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/6 (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına-Şerh/Annotation), Fall 2009, s. 374-386.
- Sarı, Necmi (Bahar 2015). “Kendi Dilinden İsmâil Hakkı Bursevî'nin Hayatı ve Şahsiyeti”. *Karadeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.1, s. 137-157.
- Saylan, Betül (2018). “Ferahu'r-Rûh Adlı Eseri Çerçevesinde Bursevî'nin Sem'iyât Bahisleri Hakkındaki Görüşleri”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 1, s. 124, 154.
- Süleyman, Ahmed Sâid (1968). “Vahdetü'l-Vücûd ve Ba'du'l-Efkâri'l-Bâtıniyye Fî'l-Kütübi't-Türkiyyeti li-İsmâil Hakkı el-Bursevî”, *Câmiatü'l-Kâhire Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*.
- Tanyıldız, Ahmet (2007). “Yazım Süreçleri Açısından Şem'î, Ankaravî ve Bursevî Şerhleri ve Bu Şerhlere İlk 18 Beyti Yorumlama Biçimleri”, *Marife Dergisi, (Mevlânâ Özel Sayısı)*, Konya, S. 3 s. 123-146.
- Topal, Ahmet (2016). “İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Kelâm-ı Şeyh Sadî Adlı Risalesi”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. ÖS-III s. 193-218.

Tuğluk, İbrahim Halil (Nisan 2016). “İsmail Hakkı Bursevî’nin Risâle-i Şem’iyye Adlı Risâlesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y. 8, S. 22, s. 69-97.

Yağcıoğlu, Songül Aydın (2016). “Yûnus Emre’nin Bir Şiiri ve İsmâil Hakkı Bursevî’nin Şerhi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, C./S. LV, s. 77-90.

Yağcıoğlu, Songül Aydın (2016). “İsmâil Hakkı Bursevî’nin Gül Hakkındaki Risalesi”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 11/20, Fall 2016, Ankara, s. 1-10.

Yıldız, Sâkıb (1975). “Türk Müfessiri İsmâil Hakkî Bursevî’nin Hayatı”, *İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, Erzurum, S. I, s. 103-126.

Yurtsever, M. Murat (1998). “İsmail Hakkî Bursevî’nin Kitâbü’l-Envâr’ı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bursa, C. VII, S. VII, s. 279-296.

Yurtsever, M. Murat (2019). “Yûnus Emre, Niyâzî-i Mısırî ve İsmâil Hakkî Bursevî’de Türk Tasavvuf Şiirine Özgü Mazmûn Arayışları”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C. 23, S. 2, s. 693-714.

4. Tebliğler⁷:

Apak, Adem (2000). “İsmail Hakkı Bursevî’nin Rûhu’l-Beyân’da İslâm Tarihi İlk Dönem Hadiseleri ve Siyasî-İtikadî Fırkalar Hakkındaki Görüşleri”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Arı, Osman Sacid (2017). “Hafız Divanı ve Osmanlı Tasavvuf Düşüncesi: İsmail Hakkı Bursevî Merkezli Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Osmanlı Düşüncesinin Kaynakları ve Tartışma Konuları Sempozyumu (18-19 Ekim 2017)*, Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi (OSAMER).

Arslan, Mehmet (2010). “İsmail Hakkı’nın ‘Hüseyin’ İsmiinin Fazileti ve Özellikleriyle İlgili Eseri: Risâle-i Hüseyniyye”, *Uluslararası Kerbela Sempozyumu (20-22 Mayıs 2010)*, Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Edebiyat), (ed. Alim Yıldız), Sivas, C. II, s.69-94

Aldemir, Halil (2019). “Alusi’nin Maide 35. Ayet Bağlamındaki Tevessüle Yaklaşımı-İbn Teymiyye ve Bursevî ile Karşılaştırmalı”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (14-16 Mart 2019) Bildiri Kitabı*, (ed. Mehmet Ali Yıldırım), s. 336-349.

Ay, Mehmet Emin (2000). “Bursevî’nin Fıtrat Kavramına Yaklaşımı”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

⁷ Sempozyumlarda sunulup sonrasında makale olarak yayınlanmış olan tebliğler, hem tebliğler kısmında hem de yayınlanan dergi adıyla birlikte makaleler kısmında verilmiştir.

Aydemir, Yaşar (2000). “Bursalı İsmail Hakkı’nın Eserlerinden Hareketle Şiir Görüşü ve Şiir Yazma Şekli”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Aydınlı, Yaşar. “İsmail Hakkî Bursevî’nin Felsefe Tasavvuru”, *Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Ballafant, Paul (2000). “Bursevî Açısından Necmeddin Kübrâ’nın Usûlü’l-Aşere’si”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Çelebioğlu, Âmil (1990). Yûnus’un Bir Şiirinin Şerhi”, *Yûnus Emre Sempozyumu Bildiriler (2-5 Mayıs 1988)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı.

Çeltik, Halil (2006). “Bursalı İsmail Hakkı’nın Eserlerinde Hayatına Dair Anekdotlar”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Çetiner, Bedreddin (2000). “Rûhu’l-Beyân’ın Kaynaklarından Biri: Atpazarlı Osman Efendi ve Tefsiri”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Godlas, Alan (2000). “Bir Sûfî Tefsiri Olarak Rûhu’l-Beyan”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Gömbeyaz, Kadir (2013). “Bir Tenkidin Arka Planı Bursevî’nin Ebeveyni Resul ve Ebû Tâlib’in Dini ve Uhrevî Durumu Meselesindeki Görüşü ve Bu Bağlamda Kendisine Yöneltilen Eleştirilerin Sebeplerine Dair Bir İnceleme”, *II. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (1-3 Kasım)*, Bursa.

Grill, Denis (2000). “Bursevî ve Tasavvufî Tefsir Geleneği”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Gümüş, Nevin (2000). “Bir Sülûkun Hikâyesi: Kitâbü’l-Envâr”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Hızlı, Mefail (2000). “Bursa Mahkeme Sicillerine Göre Bursevî’nin Ailesi, Tekkesi ve Vakıfları”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Kara, Mustafa (2003). “Tasavvufî Hayat ve Düşüncüyü Tenkit (İsmail Hakkî Bursevî Örneği)”, *Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü Sempozyumu (14-16 Kasım 2002-Bursa)*, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, (haz. Nahit Kayabaşı), C. II, s. 195-203.

Kaya, Veysel (2013). “Bursevî’de Akıl ve Aklilik”, *II. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (1-3 Kasım)*, Bursa.

- Kurnaz, Cemal (2000). “İsmâil Hakkî Bursevî'nin Şerh-i Nazm-ı Ahmed İsimli Risâlesi”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.
- Kutluer, İlhan (2000). “Bursevî'nin Metafiziğinde Teleolojik Boyut”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.
- Muslu, Ramazan (2005). “İsmail Hakkî Bursevî'ye Göre ‘Libâs’ Kavramı”, *Uluslararası Aziz Mahmud Hüdayi Sempozyumu (20-22 Mayıs 2005)*, İstanbul, s. 339-355.
- Namlı, Ali (2000). “İsmâil Hakkî Bursevî'nin Hayatı ve Eserleri”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.
- Namlı, Ali (2005). “İsmâil Hakkî Bursevî'nin Hüdâyi'ye Bakışı ve Hüdâyi'nin Bursevî'ye Tesirleri”, *Uluslararası Aziz Mahmud Hüdayi Sempozyumu III (20-22 Mayıs 2005)*, İstanbul, s. 329-338.
- Namlı, Ali (2011). “Bursevî'de Konevî İzleri”, *II. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu (6-8 Ekim 2011)*, Konya.
- Namlı, Ali (2013). “Müellifinin Anlatımıyla Rûhu'l-Beyân'ın Yazılma Hikâyesi ve Özellikleri”, *II. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (1-3 Kasım)*, Bursa.
- Namlı, Ali (2015). “Atpazârî Osman Fazlı Efendi (Kutup Osman)'ın Kıbrıs'a Sürgün Edilmesi ve Mürîdi İsmâil Hakkî Bursevî'nin Kıbrıs Ziyareti”, *Osmanlı Döneminde Kıbrıs Sempozyumu (9-11 Ekim 2015)*, Lefkoşa/Kıbrıs, s. 98-110.
- Okuyan, Mehmet (2000). “Rûhu'l-Beyân'ın Kaynaklarından Biri: Necmeddin Dâye'nin Tefsîri”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.
- Öztürk, Özkan (2013). “İlâhî İsimler Merkezli Bir Devlet Teorisi İsmail Hakkî Bursevî'nin Osmanlı Yorumu”, *II. Uluslararası İsar İstanbul Buluşması Devlet: Gelenek ile Gelecek Arasında (20-21 Aralık 2013)*, İstanbul.
- Öztürk, Özkan (2017). “İsmail Hakkî Bursevî'de Osmanlı Hegemonyasının İmkânı ve Yeniden Üretimi”, *Uluslararası Osmanlı Düşüncesinin Kaynakları ve Tartışma Konuları Sempozyumu (18-19 Ekim 2017)*, Sakarya Üniversitesi Osmanlı Araştırmaları Merkezi (OSAMER).
- Öztürk, Özkan (2019). “Varlık ve Devlet: İsmail Hakkî Bursevî'de Merâtibu'l-Vücûd Teorisi ve Siyaset”, *Tarihten Günümüze Sûfî-Siyaset İlişkileri - Milletlerarası Toplantı- (1-3 Kasım 2019)*, Bursa.
- Paksoy, Kezban (2009). “Bursevî'nin Bir Eseri: Şerh-i Rumuzat-ı Hacı Bayram-ı Veli”, *III. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof. Dr. Cem Dilçin Adına) (13 Şubat 2009)*, Kayseri.

Sarmını, Mohamad Anas ve Sıddık Mohammad (2018). “Rivayet İlimleri Bağlamında Osmanlı Tefsirindeki Farklı Yönelişler: Bursevî ve Gürânî Örneğinde”, *Osmanlı’da İlm-i Tefsir: Âlimler, Eserler ve Meseleler Sempozyumu (14-15 Aralık)*, İstanbul.

Sayar, Süleyman (2000). “Rûhu’l-Beyân’da Din Kavramı”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Sevgi, Ahmet (1994). “İsmail Hakkî Bursevî’nin Mesnevi Şerhi’nde (I. Cilt) Müellife Ait Manzum Parçalar”, *VII. Millî Mevlâna Kongresi (3-4 Mayıs 1993)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi, s. 43-48.

Tahralı, Mustafa (2000). Bursevî’nin İbn Arabî Hakkındaki Bazı Görüşleri”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Tek, Abdurrezzak (2013). “İsmail Hakkî Bursevî’nin Mektupları”, *II. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (1-3 Kasım)*, Bursa.

Ünver, İsmail (1994). “İ. Hakkî Bursavi’nin Mesnevisi ve Şerhi”, *VII. Millî Mevlâna Kongresi*, Konya.

Yağcıoğlu, Songül Aydın (2018). “İsmâil Hakkî Bursevî’nin Dil ve Türkçe İle İlgili Görüşleri”, *Uluslararası Türk Kültürü ve Medeniyeti Kongresi (5-8 Eylül 2018)*, Balıkesir, s. 123-130.

Yalar, Mehmet (2000). “Bursevî’ye Ait Furûk-ı Hakkî Adlı Eserin Arap Dili ve Belâgatı Yönünden Tahlili”, *I. Uluslararası İsmâil Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Yılmaz, H. Kamil (2010). “Mesnevî ve Rûhu’l-beyân’da Köylülük ve Şehirlilik”, *Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu Bildirileri (8-12 Mayıs 2007)*, Motto Yayınları, (ed. M. Erol Kılıç vd.), C. 2, s. 979-992.

Yurtsever, M. Murat (2000). “İsmail Hakkî Bursevî’nin Şiirinde Tasavvufî Muhteva”, *I. Uluslararası İsmail Hakkî Bursevî Sempozyumu (26-27 Mayıs)*, Bursa.

Yurtsever, M. Murat (2002). “Şiir Vadisinde İsmail Hakkî”, *Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü Sempozyumu (14-16 Kasım 2002)*, Bursa Kültür ve Sanat Turizm Vakfı Yayınları, (Yayına haz. Ramis Dara), s. 114-120.

5. Kitap Bölümleri ve Ansiklopedi Maddeleri:

Aziz-zâde Hüseyin Râmiz (2019). *Âdâb-ı Zırafâ İnceleme-Tıpkıbasım-İndeks.* (haz. Sadık Erdem). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, ss. 81.

Bursalı Mehmed Tahir (1333). *Osmanlı Müellifleri.* (haz. Fikri Yavuz, İsmail Özen). İstanbul: Meral Yayınevi, C.1, ss. 120-124.

- Ceylan, Ömür (2000). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.⁸
- Çaylıoğlu, Abdullah (2000). *Niyâzî-i Mısrî Şerhleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.⁹
- Çelebioğlu, Âmil (1998). "Yûnus'un Bir Şiirinin Şerhi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, ss. 553-561.
- Fatîn Davud (2017). *Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*. (haz. Ömer Çiftçi). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>, ss. 100-101.
- Fındıklılı İsmet Efendi (1989). *Tekmiletü's-Şakâik fi Hakkı Ehli'l-Hakâik*. (haz. Abdülkadir Özcan). C. 5, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Güngör, Özlem (2020). "İsmâil Hakkı Bursavî", *Müslümanların Engizisyonu-2 Ölümçül Kovuşturmalar-Mihneler* (ed. Mehmet Azimli), İstanbul: Mana Yayıncılık, ss.314-319.
- Hafızalioğlu, Tahir (2017). *Gayb Bahçesinden Seslenişler*. İstanbul: İnsan Yayınları.¹⁰
- İsimsiz (1972). "Bursalı İsmâil Hakkî", *Türk Ansiklopedisi*, C. 20, Ankara: MEB, ss. 306.
- İsmail Belig (1999). *Nubetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. (haz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ss. 68-69.
- Kahraman, Abdullah (2011). "Tasavvufî Tefsirlerin Ahkâm Âyetlerine Yaklaşımı (İsmail Hakkı-i Bursavî Örneği)", *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları III*, (ed. Bilal Gökçür vd), İstanbul: İlim Yayıma Vakfı Kuran ve Tefsir Akademisi Yayınları, ss. 261-280.
- Kaplanoğlu, Rarif (1998). *Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi*. Bursa: Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, ss. 187-188.
- Kocatürk, Vasfi Mahir 2016. "İsmail Hakkı (Bursalı)", *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi*. (haz. Ömür Ceylan). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınevi, ss. 526, 544.
- Komisyon (1987). "İsmail Hakkı Bursalı", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*. İstanbul: Gelişim Yayınları, ss. 5812.
- Komisyon (1990). "İsmail Hakkı (Bursalı)", *Ana Britnica Genel Kültür Ansiklopedisi*, İstanbul: Ana Yayıncılık, C. 12, ss. 58.

⁸ İsmâil Hakkı'nın Yûnus Emre ve diğer şairlerin gazellerine yapmış olduğu şerhlerle ilgili açıklamalar yer almaktadır.

⁹ İsmâil Hakkı'nın kısaca hayatı ve Niyâzî-i Mısrî'nin "Müşkilim var size ey Hak dostları eylen küşâd" mısraıyla başlayan gazeline yaptığı şerhi yer almaktadır.

¹⁰ Eserin ikinci bölümü İsmâil Hakkı'nın *Kitâbü'l-Hitâb* adlı eserindeki evliya makamlarını anlattığı risaleden oluşmaktadır.

Komisyon (1993).“İsmâil Hakkı Bursevî”, *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, ss. 2972-73.

Kurnaz ve Tatçı, Cemal ve Mustafa (2001). *Türk Edebiyatında Şathiye*. Ankara: Akçağ Yayınları.¹¹

Kurnaz ve Tatçı, Cemal ve Mustafa (2016). “Hakkî (İsmâil Hakkı Bursevî)”, *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*. İstanbul: H Yayınları, ss.153-158.

Mehmed Şemseddin Efendi (1997). *Bursa Dergâhları Yadiğâr-ı Şemsî I-II*. (haz. Mustafa Kara ve Kadir Atlansoy). Bursa: Uludağ Yayınları. ss.175-199.

Mîrzâ-zâde Mehmed Salim Efendi (2018). *Tezkiretü’ş-Şuarâ (İnceleme-Metin)*. (haz. Adnan İnce). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Yayınlar Genel Müdürlüğü. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976.fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0>, ss. 174-175

Mustafa Safâyî Efendi (2005). *Tezkire-i Safâyî (Nuhvetü’l-Âsâr Min Fevâ’idi’l-Eş’âr) İnceleme- Metin- İndeks*. (haz. Pervin Çapan). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, ss. 166

Namlı, Ali (2001). “İsmail Hakkı Bursevî (Hayatı ve Eserleri)”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, ss.102-106.

Namlı, Ali (2005). “Rûm Sûresi”, *İsmâil Hakkı Bursevî, Hayâtı, Eserleri ve Rûhu’l-Beyân fî Tefsîri’l-Kur’ân İsimli Tefsîri*, İstanbul: Erkam Yayınları. C, 1, ss. 5-153.

Namlı, Ali (2008). “Rûhu’l-Beyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, C. 35, ss. 211-213.

Namlı, Ali (2015). “İsmâil Hakkı Bursevî”, *Doğu’dan Batı’ya Düşüncenin Serüveni: Osmanlı’da Felsefe ve Akli Düşünce*, İstanbul: İnsan Yayınları, (Proje ed. Bayram Ali Çetinkaya; Cilt ed. Ahmet Hamdi Furat), C, 8, ss. 923-343.

Namlı, Ali (2018). “18. Yüzyıl Osmanlı Tasavvufunda Üç Velûd Müellif Sûfi: Bursevî, Erzurûmî ve Müstakimzâde”, *Sahn-ı Semân’dan Dârülfünûn’a: Osmanlı’da İlim ve Fikir Dünyası: Âlimler, Müesseseler ve Fikî Eserler, XVIII. Yüzyıl*, (ed. Ahmet Hamdi Furat, Nilüfer Kalkan Yorulmaz, Osman Sacid Arı), İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, C. II, ss. 233-248.

Namlı, Ali (2018). “Beyanın Ruhu- İsmail Hakkı Bursevî”, *Türk Düşünce Tarihi El Kitabı*, (ed. Bayram Ali Çetinkaya), Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 477-492.

Namlı, Ali (2018). “XVIII. Yüzyılda İbnü’l-Arabî’yi Tartışmak: İsmâil Hakkı Bursevî’nin Firavun’un İmanı Meselesine Yaklaşımı”, *Osmanlı’da İlm-i*

---

¹¹ Bu eserde Bursevî’nin hem hayatı ve eserleri hem de bazı gazellere yapmış olduğu şerhleri vardır.

Tasavvuf, (ed. Ercan Alkan, Osman Sacid Arı), İstanbul: İSAR Yayınları, ss. 475-490.

Necmeddîn Kübrâ (2018). *Tasavvufta On Esas Usulü'l-Aşere Şerhleri*. (çev. Süleyman Gökbulut). İstanbul: İnsan Yayınları.¹²

Necmüddin Kübra (1980). *Şerh-i Usûl-i Aşere (Tasavvufî Hayat İçinde)*. (haz. Mustafa Kara). İstanbul: Dergâh Yayınları.¹³

Onat Çakıroğlu, Tuba (2013). “Şerh-i Pend-i Attâr’da Yer Alan Özel İsimler ve Eser İsimleri”, *Prof. Dr. Fatma Tulga Ocak’a Armağan*, Ankara, ss. 254-265.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf (2015). *Sefîne-i Evliyâ (5 Cilt Takım)*. (haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz). İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Sarı, İbrahim (2016). “İsmail Hakkı Bursavi Hazretleri”, *Anadolu Evliyalari*, Antalya: Net Medya Yayıncılık, (e-kitap,) ss. 393-397.

Sevim, Emine (2014). *Yunus Emre Şerhleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, ss. 167-200.¹⁴

Şeyhî Mehmed Efendi (2018). *Vekâyiü'l-Fuzalâ (Takım 4 Cilt)*. (haz. Ramazan Ekinci). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

İbrahim Hâs Şabânî (2014). *Kerpiç Koydum Kazana*. (haz. Mustafa Tatçı). İstanbul: H Yayınları.¹⁵

Uçan Eke, Nagehan (2014). “Bursalı İsmail Hakkı Bursevî”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hakki-bursali-ismail-hakki-bursevi> (Erişim Tarihi: 09.08.2020).

Yavuz, Yusuf Şevki ve Karadağ Cağfer (2001). “İsmail Hakkı Bursevî”, (İtikâdî Görüşleri), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, ss.108-110.

Yurtsever, M. Murat (2001). “İsmail Hakkı Bursevî”, (Edebî Yönü), *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, ss.107-108.

Yurtsever, M. Murat (2001). “İsmâil Hakkı Tekkesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. 23, ss.110-111.

6. Kitap Kritiği

¹² Bu eserin IV. bölümünde İsmâil Hakkı Bursevî'nin Necmeddîn-i Kübrâ'nın “*el-Usûlü'l-Aşere*” isimli eserinin şerhi yer almaktadır.

¹³ Bu eserin I. bölümünde İsmâil Hakkı Bursevî'nin Necmeddîn-i Kübrâ'nın “*el-Usûlü'l-Aşere*” isimli eserinin tercüme ve şerhi yer almaktadır.

¹⁴ Yûnus Emre'nin ‘çıkıdum erik dalına anda yezim üzümü’ mısrası ile başlayan gazeline Bursevî'nin yapmış olduğu şerh yer almaktadır.

¹⁵ İsmâil Hakkı'nın “Şerh-i Gazel-i Yunus Emre” isimli şerhi hakkında kısa bir açıklama vardır.

Alkan, Ercan (2011). “İsmâil Hakkı Bursevî, Rûhu’l-Mesnevî, [İstanbul]: Matbaa-i Âmire, 1287 [1871], I. cild 568 s.+II. cild 580 s., Açıklamalı Eski Harfli Türkçe Matbu Tasavvuf Kitapları Bibliyografyası”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Y. 12, S. 28, s. 293-297.

Arpaguş, Safi (2004). “Mesnevî Şerhi: İsmail Hakkı Bursevî Rûhu’l-Mesnevî”, (haz. İsmail Güleç), İstanbul: İnsan Yayınları”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, S. 12, s. 134-139.

Tan, Muhammet Nedim (2010). “İsmâil Hakkı Bursevî, Şerh-i Salâvât-ı Meşîyye, [İstanbul], Matbaa-i Seraskeriyeye, 1256 (1840); [İstanbul], Matbaa-i Ârif Efendi, 1256 (1840); [Kâhire], Matbaa-i Ahmed Rüşdî, 1279 (1862), 80 s.” *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul, S. 26, s. 316-317.

Tan, Muhammet Nedim (2012). “İsmâil Hakkı Bursevî, Tuhfe i Ömeriyye, Dersâdet: [y y.], 1240/1825, 55 s.” *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul, S. 29, s. 228-229.

Tan, Muhammet Nedim, (2012). İsmâil Hakkı Bursevî, Tuhfe i Vesîmiyye, Dersâdet: [y.y], 1240/1825, 56 s.” *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, İstanbul, S. 29, s. 225-227.

7. Tercüme Eserler*:

İmam Nevevî (2012). *Kırk Hadis Şerhi*. (çev. İsmail Hakkı Bursevî, sad. Seyit Ali Tüz). İstanbul: Hisar Yayınları.

Muhiddin-i Arabi (2015). *Sırrın Sırrı Lübbü’l-Lübb ve Sirru’s-Sır*. (çev. İsmail Hakkı Bursevî), İstanbul: Revak Yayınları.

Rauf, Bülent (1981). *İsmail Hakkı Bursevî’s Translation of Lubb al-lubb by Muhyiddin İbn Arabî*. Beshara Publications.

8. Arap Harfli Yayınlar

Baldırzâde Şeyh Mehmed (1309/1891-92). *Tercüme-i Hâl-i Şeyh İsmail Hakkı*. (çev. Hayrullah Nedim), Bursa: Matbaa-i Emîrî.

Bursalı İsmail Hakkı (1266/1850). *Mecâlisü’l-Va’z ve’t-Tezkîr*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Bursalı İsmail Hakkı (1291/1874). *Kitâb-ı Silsile-i Şeyh İsmail Hakkı bi-Tarik-i Celvetî*. İstanbul: Haydar Paşa Hastanesi Matbaası.

Bursalı İsmail Hakkı (1329/1911). *Ahidnâme-i İsmâil Hakkı*. İstanbul: Süleyman Sakıb Matbaası.

* Muhyiddîn-i Arabî’nin Fusûsü’l-Hikem şerhi Bursevî’ye nispet edilerek “Rauf, Bülent (1986-87-89-1991). *İsmail Hakkı Bursevî’s Translation of and Commentary on Fusus al-Hikam by Bulent Rauf With The Help of R. Brass and H. Tolemache I-V*. Oxford and İstanbul: Muhyiddin İbn Arabî Society” adıyla İngilizceye tercüme edilmiştir.

Bursalı Mehmed Tahir (1329/1911). *Mevlânâ eş-Şeyh İsmail Hakkı el-Celvetî Hazretleri*. İstanbul: Matbaa-i Bahriyye.

Bursevî, İsmail Hakkı (Tarihsiz). *Ruhu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*. Beyrut: Darü'l-Fikr.

Bursevî, İsmail Hakkı (1250/1834). *Şerh-i Pend-i Attar*. İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Âmire.¹⁶

Bursevî, İsmail Hakkı (1253/1837-38). *Şerhu'l-erbain hadis li'ş-Şeyh İsmail Hakkı Bursevi*. İstanbul: Darü't-Tıbaatü'l-Amire.

Bursevî, İsmail Hakkı (1840). *Tuhfe-i Haliliye*. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Bursevî, İsmail Hakkı (1257/1841). *Makalât-ı İsmail Hakkı*. Kahire: Bulak Matbaası.¹⁷

Bursevî, İsmail Hakkı (1257/1841). *Divân-ı İsmail Hakkı*. Kahire: Bulak Matbaası.¹⁸

Bursevî, İsmail Hakkı (1269/1853). *Miraciye-i İsmail Hakkı*. İstanbul: Âmire Matbaası.

Bursevî, İsmail Hakkı (1290/1873). *Makalât-ı Hikemiye*. İstanbul: Muharrrem Efendi Matbaası.

Bursevî, İsmail Hakkı (1304/1886). *Şerh-i Şuabü'l-İman*. İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası.

Bursevî, İsmail Hakkı (1308/1890). *Kenz-i Mahfî*. İstanbul: Rıza Efendi Matbaası.

Bursevî, İsmail Hakkı (1921). *Silsilename-i Celvetiyye*. İstanbul: Haydarpaşa Hastanesi Matbaası.

Bursevî, İsmail Hakkı (1988). *Tenvîru'l-Ezhân Min Tefsîri Rûhi'l-Beyân*. (İhtisas ve Tahkik: M. Ali Sâbûnî). C.4, Dimaşk: Dâru'l-Kalem.

Bursevî, İsmail Hakkı Bursevî (2011). *Tamâmu'l-feyz fi bâbi'r-ricâl*. (Tahk. Ramazan Muslu-Ali Namlı). Sımaşk: Dâru Nînevâ.

Bursevî, İsmail Hakkı (2019). *Şerhu Şerhi Âdâbi'l-Bahs Ve'l-Münâzara (Arapça)*. İstanbul: Sıraç Yayınları.

el-Bursevi, İsmail Belig (1302/1884). *Güldeste-i Riyaz-i İrfan ve Vefeyat-ı Danişveran-ı Nadiran*. Bursa: Vilayet Matbaası.

Hayrullah Nedim Efendi (1307). *Terceme-i Hâl-i Şeyh İsmail Hakkı*. Bursa: Vilâyet Matbaası.

¹⁶ Aynı eser 1287/1870 tarihinde İstanbul'da Muhib Matbaası'nda basılmıştır.

¹⁷ Aynı eser 1288/1872 tarihinde İstanbul'da Vezir Hanı Matbaası'nda basılmıştır.

¹⁸ Aynı eser 1288/1872 tarihinde İstanbul'da Vezir Hanı'nda 48 Numaralı Matbaa'da basılmıştır.

İsimsiz. (1914). *Teracim-i Ahval: Mevalan eş-Şeyh İsmail Hakkı el-Celveti*. el-Mirsad, S.3, s. 1-45

Sonuç

İsmâil Hakkı Bursevî'nin gerek hayatı ve gerek eserleri üzerine yıllardır pek çok araştırma ve çalışma yapılagelmiştir. Bursevî'nin hayatı ve eserleri ile alâkalı günümüze değin tespit edebildiğimiz pek çok kitap kaleme alınmıştır. Müstakil olarak yayımlanan kitapların yanı sıra konuyla ilgili ansiklopedi maddeleri ile kitap bölümleri de mevcuttur. Lisans ve lisansüstü düzeyde yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile de Bursevî'nin hayatı ve eserlerine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra "İsmâil Hakkı Bursevî" başlıklı çeşitli sempozyumlar düzenlenmiş ve bu toplantılarda onun şahsiyeti ve eserleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Velûd bir isim olan Bursevî, hayatı boyunca pek çok eser kaleme almış ve bununla birlikte eserlerinde de hayatına dair anekdotlara yer vermiştir. Onun tüm eserleri ayrıntılı bir biçimde irdelendiğinde tasavvufî görüşleri, çektiği sıkıntılar, yaptığı yolculuklar, yolculuk esnasında başına gelen olaylar geniş bir yelpaze ekseninde ortaya çıkmaktadır. XVIII. asrın önemli mutasavvıfları arasında yer alan Bursevî'nin mânâ denizinde ne kadar derûnî bir ilme sahip olduğu da eserleri vesilesiyle gün yüzüne çıkmıştır. O, kaleme aldığı eserleriyle kendi portresini kısmen çizmiş sonrasında da onun eserleri üzerine yapılan araştırmalar bu portrenin tamamlanmasına yardımcı olmuştur.

İsmâil Hakkı Bursevî hem yaşadığı asırda hem de sonraki asırlarda tanınmış bir mutasavvıftır. Onun yaşadığı dönem Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine rast gelmektedir. Bu sebeple o, hem içinde bulunduğu devrin sorunlarını hem de kendi çekmiş olduğu sıkıntıları eserlerine yansıtmıştır. Bursevî, hayatını yazmaya adanmış ve kalemi çok güçlü bir âlimdir. O, eserleriyle İslâm dünyasına büyük katkılar sağlamıştır.

Celvetî şeyhi İsmâil Hakkı, tasavvuf çevrelerince kabul görmüş bir isimdir. O, tasavvuf, tefsir, hadis, fıkıh ve kelâm gibi türlerde pek çok eser kaleme almıştır. Bunların yanında pek çok esere de şerh yazmıştır. Hayatı boyunca yazmaktan hiç geri durmayan Bursevî'nin yaşamını adeta nazım ve nesir kuşatmıştır. O ömrünce ilim öğrenmiş ve ilim öğretmiş bir âlimdir.

Kaynakça

AYNÎ, Mehmet Ali (2013). *İsmail Hakkı Bursevî*. (haz. İsmail Dervişoğlu), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

BURSEVÎ, İsmail Hakkı (2000). *-İsmail Hakkı Bursevî- Divan*. (haz. M. Murat Yurtsever). Bursa: Arasta Yayınları.

- GÜNGÖR, Özlem (2020). “İsmâil Hakkı Bursevî”, *Müslümanların Engizisyonu-2 Ölümcül Kovuşturmalar-Mihneler* (ed. Mehmet Azimli), İstanbul: Mana Yayıncılık, s.314-319.
- Hüseyin Vassaf (2000). *Kemal-name-i İsmail Hakkî (Bursevî Biyografisi)*. (haz. M. Murat Yurtsever), Bursa: Arasta Yayınları.
- NAMLI, Ali (2001). *İsmâil Hakkı Bursevî, Hayâtı, Eserleri, Tarîkat Anlayışı*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- TURYAN, Hasan (2006). *Bir Kâmil İnsan İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri*. Bursa: Erkam Matbaası.
- YURTSEVER, M. Murat (2018). *İsmail Hakkî Bursevî*. İstanbul: Ketebe Yayınevi.

SOSYAL BİLİMLER VE FEN BİLİMLERİ ALANLARINDAKİ AKADEMİK MAKALELERDE KULLANILAN BİLİM DİLİNİN İNCELENMESİ

Zeynep Zeliha SONKAYA *

Özet

Akademik dil veya bilim dili, ölçünlü (standart) bir dili ifade etmektedir. Günlük konuşma dili veya lehçeden farklı olarak dilin standart kurallarına bağlıdır. Özellikle de akademik makalelerde ölçünlü dil kullanılmaktadır. Buna rağmen her alanın bilim dili kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların belirlenmesi ise akademik yazı dilinin doğru kullanılmasında oldukça önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada sosyal bilimler ve fen bilimleri alanındaki araştırma makalelerinde kullanılan bilim dili karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. 5 sosyal bilimler ve 5 fen bilimleri makalesinden oluşan toplam 10 makale; makalelerde kullanılan bağlaç, zaman, etken-edilgen çatı ve terimler açısından değerlendirilmiş ve bu öğelerin dağılımları belirlenmeye çalışılmıştır. Osmanlı Tarihi, İnkılâp Tarihi, Coğrafya, Eğitim Bilimleri, İlahiyat, Çevrebilim, Veterinerlik, Mühendislik, Ziraat ve Spor Bilimleri alanlarından seçilen makaleler Ankara Üniversitesinde yayımlanan çeşitli dergilerin son sayılarından random yöntemiyle (rastlantısal) seçilmiştir. Elde edilen sonuçlar, sosyal bilimler ve fen bilimleri alanında yazılmış akademik makalelerde kullanılan bilim dilleri arasında farklılıklar olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri, Akademik Makaleler, Bilim Dili

THE EXAMINATION OF SCIENTIFIC LANGUAGE IN ACADEMIC MANUSCRIPTS ON THE FIELDS OF SOCIAL AND PHYSICAL SCIENCES

Abstract

Academic or scientific language is widely recognized as being expressed in standard language rather than any non-standard language variant or dialect. Scientific language is commonly used a form of language which is closely related with writing rather than speaking. In particular, scientific language is used in academic articles. Despite this, scientific language is included some differences for each scientific field. Determining these differences highly important to right usage of academic writing language. For this reason, in this study, it was aimed to investigate the scientific language of academic manuscripts in the fields of social and physical sciences. For this purpose, a total of 10 manuscripts (5 social sciences + 5 physical sciences) were selected randomly belonging to the last volume of several journals of Ankara University. The journals were consisted of Political Sciences, Revolution history, Turkish Language, Educational Sciences, Theology, Veterinary, Engineering, Agriculture and sport sciences. Scientific language of social and physical sciences was examined as comparative in terms of conjunctions, tenses, active and passive voices and terms. As a consequence of the study, it was found to be differences between the scientific language of social and physical sciences.

Key Words: Social Sciences, Physical Sciences, Academic Manuscripts, Scientific Language

---

* Dr., Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, zeliha.bayazit@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5307-1791

Giriş

İnsanın olayları anlama merakı, onu daha ilk çağlarda soru sormaya ve bu sorulara yanıt aramaya yöneltmiştir. Bu itici güç, doğanın anlaşılmasında en güvenilir, mantıksal ve nicel bakımdan sınanabilen yolu sağlayan bilimsel araştırmanın ve onun sonucunda da bilimin doğmasını sağlamıştır (Strevens, 2013).

Bilimin, ‘...nesnel sağlamlığı olan bilgiler bütünü’, ‘neden-sonuç ilişkilerinin ifade edildiği sistematik bilgiler birikimi’, ‘insanoğlunun biriktirdiği, kaydedilmiş sistematik bilgi’ gibi çeşitli tanımları yapılmaktadır (Akt. Karasar, 2009). Karasar (2009) bilimi ‘geçerliliği kabul edilmiş sistemli bilgiler bütünü’ olarak ifade etmektedir. Bilim dili ise, bilimsel düşüncenin ortaya konma aşamasında kullanılan, kendine özgü kuralları bulunan, toplumsal dile dayanmasına karşılık, kavramları, kavramlarının sınırları ve çağrıştırdıklarıyla ayrı bir dizge olarak kabul edilmektedir (Ergenç, 2001, Paudat, 2005). Nitekim Kocaman (2010) da bilim dilini bilimsel bilgilerin betimlenmesinde, açıklanmasında ve tartışılmasında kullanılan dil olarak tanımlamakta ve bu dil kesitinin kişisel yargılardan arındırılmış, yansız, nesnel, sözcük ve yapılar dizgesi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca yazar değişik bilim dallarının kendine özgü dilleri olduğu gerçeğinin görmezden gelinemeyeceğini, ancak her bilim dalının terimleri dışında tüm bilimlerin bir derin yapısından söz etmenin yerinde olacağına dikkat çekmektedir (Kocaman, 2010).

Bilim dili kaynağını toplumda konuşulmakta olan dilden almasına rağmen bu dilin hem biçemi hem de kavramlarının sınırları farklıdır. Birçok açıdan bilim dili standart dili ifade etmektedir; çünkü bu dil kullanıldığı dilin boğumlanma, vurgu, dilbilgisi, yazım kuralları gibi özelliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca bilim dili, terimsel özellik taşımayan sözcükleri de sıkça kullanır; yani bir dile özgü hemen hemen bütün parçalar vardır ama bunların kullanım sıklıkları farklılık gösterir (Ergenç, 2001). Strevens (1977) için bilim dili farklı bir biçem gibidir. Bu nedenle de farklılıklar, dilin temel bileşenleri bağlamında değil, ancak ve ancak kullanılan sözcüklerin kullanım sıklıkları ile bu sözcüklerin seçilmesinin ve kullanılmasının altında yatan amaçlar bağlamında açıklanabilir (Strevens, 1977).

Bilimsel metinlerde kullanılan dilin kendine özgü bileşenleri bulunmaktadır. Nitekim, Strevens (1977) bilim dilinin özelliklerini genel hatlarıyla şöyle özetlemektedir; bağlılık ilişkisi karmaşık düzeyde olan uzun tümceler kullanılır, uzun ve karmaşık ad tamlamaları, sıfat ya da sıfat görevindeki adlar ve çok fazla değişime uğrayarak özel anlam kazanmış sözcükler kullanılır, sıklıkla edilgen yapı kullanılır (Strevens, 1977). Halliday ve Webster (2004) ise, bilim dilinde I. ve II. tekil kişinin kullanımından kaçınıldığını bu şekilde gönderilmek istenen iletinin göndericisinden ve alıcısından ayrıldığını belirtmektedir (Halliday ve Webster, 2004).

Bilimsel söylemin geleneksel olarak nesnel, gerçekçi ve yazarın izin verdiği ölçüde tartışmaya açık olduğunu ifade eden Poudat ve Loiseau (2005) bu

metinlerin tarafsız bir biçimde yazıldığına dikkat çekmektedir (Poudat ve Loiseau, 2005). Buna rağmen her alanın bilim dili kendi içinde farklılıklar göstermektedir. Nitekim, özellikle de objektif verilere dayalı çalışmaların yapıldığı fen bilimleri gibi alanlarda nesnel söylemler kullanılmaktadır. Bu tür metinler yoruma ya da önyargıya dayalı değerlendirmelere açık değildir. Ancak sosyal bilimlerde yazarlar fikirlerini tartışırken veya bulgulardan söz ederken daha esnek bir söylem tercih edebilmektedir. Alanlara özgü bilimsel metinlerdeki dil kullanım özelliklerinin belirlenmesi akademik yazı dilinin doğru kullanılmasında oldukça önemlidir. Bu nedenle bu çalışmada sosyal bilimler ve fen bilimleri alanındaki araştırma makalelerinde kullanılan bilim dilinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırmaya, 5 sosyal bilimler ve 5 fen bilimleri alanında yazılmış toplam 10 makale dahil edilmiştir. Osmanlı Tarihi, İnkılâp Tarihi, Türk Dili, Eğitim Bilimleri, İlahiyat, Çevrebilim, Veterinerlik, Mühendislik, Ziraat ve Spor Bilimleri alanlarından seçilen makaleler Ankara Üniversitesinde yayınlanan çeşitli dergilerin son sayılarından random yöntemiyle seçilmiştir. Makalelerin seçiminde daha güvenilir bir örneklem oluşturabilmek ve etkili bir karşılaştırma yapabilmek adına seçilen makalelerin sayfa sayılarının birbirine yakın olması, Ankara Üniversitesine ait dergiler veri tabanından ulaşılabilir olması ve derginin son sayısında yayımlanmış olmasına dikkat edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışmada İncelenen Dergilerin Künye Bilgileri ve Erişim Adresleri

Dergiler	Erişim Adresi
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2020), Cilt 11, Sayı 2	http://sobild.ankara.edu.tr/index.php/sobild
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (2020), Cilt 60, Sayı 2	http://dctfdergisi.ankara.edu.tr/index.php/dctf
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (2020), Cilt 61, Sayı 2	https://dergipark.org.tr/tr/pub/auifd
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi (2020), Cilt 53, Sayı 3	https://dergipark.org.tr/tr/pub/auebfd
Spormetre Beden Eğitimi ve	https://dergipark.org.tr/tr/pub/spormetre

Spor Bilimleri Dergisi (2020), Cilt 18, Sayı 3	
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi (2020), Cilt 26, Sayı 4	http://tarimbilimleri.agri.ankara.edu.tr/
Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi (2019), Cilt 7, Sayı 2	https://dergipark.org.tr/tr/pub/aucevrebilim
Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi (2020), Cilt,67, Sayı 4	http://vetjournal.ankara.edu.tr/tr/

Makalelerde kullanılan bilim dilinin incelenmesinde, kullanılan bağlaç türleri, zaman, etken-edilgen çatı ve terimler karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve bu öğelerin dağılımları frekans (f) ve yüzde (%) şeklinde ifade edilmiştir.

Bulgular

Çalışmamızda ilk olarak sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında yapılan makalelerde kullanılmış bağlaçlar incelenmiş ve sosyal bilimler alanında yapılan makalelerde toplam 506, fen bilimleri alanında yazılmış makalelerde ise toplam 497 adet bağlaç kullanıldığı tespit edilmiştir. Sosyal Bilimler alanında yazılan makalelerde en fazla bağlaç kullanımının “Osmanlı Tarihi” ile “Türk Dili” alanlarında, fen bilimleri alanında yazılan makalelerde ise “Veterinerlik”, “Çevrebilim” ve “Mühendislik” alanlarında kullanıldığı gözlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri Alanlarında Yapılan Makalelerde Kullanılan Bağlaç Sayıları

Sosyal Bilimler		Fen Bilimleri	
Alanlar	Bağlaç Sayıları (f)	Alanlar	Bağlaç Sayıları (f)
Osmanlı Tarihi	155	Veterinerlik	169
Türk Dili	152	Çevrebilim	139
Türk İnkılâp Tarih	68	Mühendislik	132
Eğitim bilimleri	68	Ziraat	104
İlahiyat	63	Spor bilimleri	56

Toplam	506		497
---------------	------------	--	------------

Sosyal bilimler ve fen bilimleri alanında yapılan makalelerde kullanılan bağlaçların dağılımına bakıldığında her iki alanda yazılan makalelerde de en çok ‘ve’, ikinci olarak ise ‘ile’ bağlacının kullanıldığı görülmüştür. Sosyal bilimler alanında en az “bu bağlamda” bağlacı kullanılırken, fen bilimleri alanında ise en az “çünkü” bağlacının tercih edildiği tespit edilmiştir. Yine, “hem...hem, sadece, bu bağlamda” gibi bağlaçların sadece sosyal bilimler alanında yazılan makalelerde kullanıldığı saptanmıştır. Sosyal Bilimler alanlarında ve fen bilimleri alanında yazılan makalelerde bağlaçların kullanım sıklığına ilişkin veriler Tablo 3’te gösterilmektedir.

Tablo 3. Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri alanlarında yazılan Makalelerde En Sık Kullanılan Bağlaçlar

Bağlaçlar	Sosyal Bilimler		Fen Bilimleri		
	f	%	Bağlaçlar	f	
Ve	340	67.19	Ve	401	80.68
İle	70	13.83	İle	89	17.90
Ancak	21	4.15	Veya	18	3.62
Veya	15	2.96	Ya da	17	3.42
Ya da	14	2.76	Sadece	12	2.41
Çünkü	11	2.17	Ancak	9	1.81
Ama	8	1.58	Fakat	7	1.40
Böylece	8	1.58	Hem...hem...	5	1.00
Fakat	6	1.18	Çünkü	1	0.20
Hem...hem...	5	0.98			
Sadece	5	0.98			
Bu bağlamda	3	0.59			
Toplam	506	100		497	100

Çalışmamızda ikinci olarak sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında yapılan çalışmalarda kullanılan etken ve edilgen yapılar incelenmiştir. İncelenen sosyal bilimler makalelerinde 278 etken, 126 edilgen olmak üzere toplam 404 yapıya

rastlanmıştır. Fen bilimleri alanında yapılan makalelerde ise 147 etken, 273 edilgen yapı kullanımı tespit edilmiştir. Buna göre incelenen sosyal bilimler makalelerinde kullanılan etken ve edilgen yapıların %69,5'ini etken yapılar, %31,5'ini ise edilgen yapıların, fen bilimleri alanında yapılan makalelerin ise %34,84' nü etken, %65,15'ini edilgen yapıların oluşturduğu görülmüştür (Tablo 4).

Tablo 4. Sosyal Bilimler ve Fen Bilimler Alanlarında Yapılan Makalelerde Kullanılan Etken-Edilgen Yapıların Kullanımı

Sosyal Bilimler			Fen Bilimleri		
Alanlar	Etken Çatı (f)	Edilgen Çatı (f)	Alanlar	Etken Çatı (f)	Edilgen Çatı (f)
Türk İnkılâp Tarihi	66	17	Çevrebilim	54	53
Osmanlı Tarihi	88	15	Veteriner	28	80
İlahiyat	35	7	Mühendislik	30	59
Türk Dili	55	75	Ziraat	16	47
Eğitim bilimleri	34	12	Spor bilimleri	18	34
Toplam	278	126		146	273

Çalışmamızda sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında yapılan makalelerde kullanılan “zaman” türleri incelenmiştir. Hem sosyal bilimler hem de fen bilimleri alanlarında incelenen makalelerde en çok “belirsiz geçmiş zaman”ın kullanıldığı tespit edilmiştir. Sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında yapılan makalelerde kullanılan “zaman” türlerine ilişkin veriler Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri Alanlarında Yapılan Makalelerde Kullanılan Zaman Türleri

Zamanlar	Sosyal Bilimler	Fen Bilimleri
----------	-----------------	---------------

	f	%	f	%
Belirsiz geçmiş zaman	192	47.52	159	37.94
Şimdiki zaman	110	27.22	134	31.98
Belirli geçmiş zaman	18	4.45	94	22.43
Gelecek zaman	14	3.46	-	0
Geniş zaman	59	14.60	29	6.92
Dilek kipi	-	0	-	0
İstek kipi	1	0.24	-	0
Gereklilik kipi	8	1.98	3	0.71
Buyruk (emir) kipi	-	0	-	0
Öyküleme bileşik zamanı	2	0.49	-	0
Söylenti bileşik zamanı	-	0	-	0
Koşul bileşik zamanı	-	0	-	0
Toplam	404	100	419	100

Çalışmamızda son olarak sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında yapılan makalelerde alana özgü terimlerin kullanım sıklığı incelenmiştir. İncelenen araştırma makalelerinde alanlara özgü birçok terim kullanıldığı belirlenmiştir. Sosyal bilimler alanında araştırma kapsamına alınan makalelere bakıldığında en çok haraçgüzarı, şehzade, beylik, metod, dilbilimsel, dilbilgisi, çeviri, yapısalılık, işitsel-dilsel yöntem, daimcilik, esasicilik, üretimsel dilbilim, sinirdilbilim, uygulamalı dilbilim, koşullu değerlendirme, formül, seyahat maliyeti yöntemi, botanik, hedonik fiyatlandırma, vahiy, ulûhiyet, nübüvvet, iman, inzal, tenzil gibi terimlerin kullanıldığı görülmüştür. Yine fen bilimleri alanında yapılan makalelerde ise en çok huffman kodlama, aritmetik kodlama, entropi, artıklık, proses su, klor, damlatmalı filtrasyon, elektrokoagülasyon, elekleme, ozonlama, dehidrasyon, hidrasyon, refraktometre, septisemi, interna, pnömoni, otitis, etiyolojik, morfometrik, mikrotom, aralditte, uranil, alveol, inokulasyon, poligon, diyagram, siltli kil gibi terimlere yer verildiği tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmamızda ilk olarak sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında yazılmış makalelerde kullanılan bağlaçlar incelenmiştir. Bunun temel nedenlerinden biri, bilimsel bir dilde bağlaçların çok sık kullanılmasının okuyucuyu ana düşünceden uzaklaştırabileceği gibi, çok az kullanılmasının da sıkıcı, akıcı olmayan ve karmaşık metinlerin oluşmasına neden olabileceği düşüncesidir. Bu nedenle bu öğelerin yeterli sayıda ve gerektiği yerde kullanılması oldukça önemlidir. İncelenen sosyal bilimler ve fen bilimleri alanlarında yapılmış makalelerde de bağlaç kullanımı tercih edilmiş olup her iki alanda da en çok, birliktelik ve ardışıklık içeren sözcükleri, tümceleri bağlamada kullanılan ‘ve’ bağlacının, yine görevdeş öğeleri birbirine bağlamada kullanılan ve hemen hemen ‘ve’ bağlacı ile aynı işlevi gören ‘ile’ bağlacının kullanıldığı görülmüştür. Bu belirlemeden yola çıkarak sosyal bilimlerde ve fen bilimlerinde kullanılan bilim dilinde ortak bağlaç kullanımları olduğunu söylenebilir.

İncelenen sosyal bilimler ve fen bilimleri makalelerinde kullanılan etken-edilgen çatı sıklıklarına bakıldığında sosyal bilimler makalelerinde kullanılan etken ve edilgen yapıların %69,5’ini etken yapıların, %31,5’ini ise edilgen yapıların; fen bilimleri makalelerinde ise kullanılan etken ve edilgen yapıların %34,84’ünü etken yapıların, %65,15’ini ise edilgen yapıların oluşturduğu saptanmıştır. Benzer şekilde Wellington, J. ve Osborne, J. (2001). da fen bilimleri alanında yapılan Fransızca bilim dilini inceledikleri çalışmalarında edilgen yapıların etken yapılara göre daha fazla kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Yazarlar, “bilim dilinde sıklıkla edilgen yapı kullanılır” ilkesine bağlı kalınması gerekliliğine dikkat çekerek akademik makalelerde edilgen yapıların kullanımının daha doğru olacağını belirtmişlerdir. Bu anlamda çalışmamızda incelenen fen bilimleri alanında yapılan makalelerin “bilim dilinde sıklıkla edilgen yapı kullanılır” ilkesine daha uygun biçimde yazıldığı söylenebilir. Yine incelenen fen bilimleri alanındaki makalelerde etken yapılara yer verilmiş olmasına rağmen bu yapıların kişilerin belirlenmemiş olması da bilim dilinin kişisel öğelerden arındırılarak yazılması gereğine uygun olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmamızda incelenen her iki alana ait makalelerde en çok “belirsiz geçmiş zaman”ın kullanıldığı görülmüştür. Çalışmamızın bulgularıyla örtüşür şekilde Persson, Geijerstam ve Liberg (2016) tarafından fen bilimleri ve sosyal bilimler alanında yapılan İngilizce bilim dilinin incelendiği çalışmada da en çok “belirsiz geçmiş zaman” ın tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Yine çalışmamızda “belirsiz geçmiş zaman” dan sonra “şimdiki zaman” kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak şimdiki zaman anlamı verilirken –yor eki yerine tümceye şimdiki zaman anlamı katan –makta, -mekte ekinin daha çok tercih edildiği saptanmıştır.

Makalelerde kullanılan terimler incelendiğinde ise her iki alanda da terimlerin Türkçeleşme oranlarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Yine, makalelerdeki Türkçe karşılık bulma eğiliminin fen bilimleri alanında yapılmış çalışmalarda daha az olduğu saptanmıştır.

İncelenen makalelerde sosyal bilimler disiplini olan İlahiyat alanına ait makale dışında hiçbir makalede I. tekil ya da II. tekil kişi kullanımına rastlanmamıştır. Ancak bu alandaki makalelerin özet bölümleri ve ana metin bölümleri karşılaştırıldığında; özet bölümlerinde daha kısa ve net tümceler kullanıldığı, anlatımın daha açık olduğu, belirsiz geçmiş zaman ekiyle birlikte kullanıldığında tümceye kesinlik anlamı yükleyen ‘-dir’ ekinin sıklıkla kullanıldığı görülmüştür.

Alanlara özgü bilimsel metinlerdeki dil kullanım özelliklerinin belirlenmesi akademik yazı dilinin doğru kullanılmasında oldukça önemli olmasına rağmen Türkçe bilim dilinin kullanımına ilişkin literatürde yeterli çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda konuyla ilgili daha geniş örneklem grupları üzerinde yapılacak incelemelerin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- BİLGİN, M. (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERGENÇ, İ. (2001). *Bilim Dili ve Anadili*. *Bilim ve Ütopya*, 80, 12-13.
- HALLİDAY, M. A. K. ve Webster, J. J. (2004). *The language of science*. London: Continuum
- KARASAR, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KOCAMAN, A. (2010). *Bilim Terimlerinde Sıfatların Görünümü Üzerine Notlar*. *Çağdaş Türk Dili*, 274, 443-444.
- TÜBA. (2002). *Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunları*. Ankara: TÜBİTAK.
- PERSSON, T., Geijerstam, A., Liberg, G. (2016) Features and Functions of Scientific Language(s). *NorDina*, 12 (2):176-196.
- POUDAT, C., Loiseau, S. (2005), *Authorial Presence in Academic Genres. Strategies in Academic Discourse*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company 19, 51-68.
- STREVVENS, P. (1973). Technical, technological, and scientific English. *English Language Teaching*, 27, 3. London
- STREVVENS, M. (2013). No understanding without explanation. *Studies in History and Philosophy of Science*, 44:510–515.
- WELLİNGTON, J. ve Osborne, J. (2001). *Language and literacy in science education*. Buckingham: Open University Press.

**ŞANLI, Mahir (2019). *Evren, Yaratılış ve Köken Mitleri*.
İstanbul: Ötüken Neşriyat. 204 s.**

Sena BİDAV*

*“Artık elinde mitolojinin anahtarı var;
ruhun tüm kapılarını açmakta özgürsün...”*

Carl Gustav Jung

Farklı milletlere ait mitik metinleri bir arada vererek araştırmacılara/meraklılara dünya mitlerini karşılaştırmalı bir şekilde okuma fırsatı sağlayan *Evren, Yaratılış ve Köken Mitleri* adlı eser, Eylül 2019’da Mahir Şanlı’nın kaleminden okurlarla buluştu. Ötüken Neşriyat’ın mit serisinden çıkan kitap, 12x19,5 cm boyutlarındadır. Eserin dış tasarımı, bordo karton kapak üstüne alt alta dört satır olarak yazılan başlık, başlığın hemen altına konulan bir Ahura Mazda figürü ve bu figürün hemen altında yer alan yazarın isminden oluşmaktadır. Hayli sade bir şekilde tasarlanan kapakta Ahura Mazda’nın tercih edilmesi tesadüf değildir. Zerdüşt öğretide iyiliği temsil eden ve “bilginin efendisi” olarak anılan Ahura Mazda, İslâm literatüründe daha çok Hürmüz adıyla bilinmektedir. Mitik anlatılarda, kötülük tanrısı Ehrimen’le sürekli bir savaş hâlinde oluşu vurgulanmakta ve bu savaşta mutlak

zafer kazanacak olan baştanrı olarak anılmaktadır. Kitap kapağında iyilik tanrısı Ahura Mazda’ya yer verilmesi, kapak-içerik uyumunu sağlamanın yanında, mitik anlatılardaki iyi tanrılarla kötü tanrıların savaşında yazarın kimden yana olduğu hakkında da okurlara fikir vermektedir. Eserin arka yüzünde ise, mitoloji alanında dünyada önemli çalışmalar yapmış bazı yazarların mit hakkında söyledikleri yer almaktadır.

Eserin kapağını açınca okurları tamamen siyah olan ve ortasında yayınevinin logosu bulunan bir sayfa karşılamaktadır. Dördüncü sayfada kitabın basım bilgilerini, beşinci sayfada ise yazarın özgeçmişini görmekteyiz. Buradan edindiğimiz bilgiye göre Mahir Şanlı, aslında bir roman yazarıdır. 2016 yılında ilk

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, senabidav@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2012-728X

Gönderim Tarihi: 22 Eylül 2020

Kabul Tarihi: 7 Aralık 2020

romanı olan *Umut*'u yayımlamış, Kasım 2017'de ise ikinci romanı olan *Talih* ile okurlarının karşısına çıkmıştır. Bu romanlar aracılığıyla yazarın mitolojiye olan tutkusunu artmış; bu tutku "Mitoloji Dünyası" adlı platformun doğmasına ve bu sayede mitoloji meraklılarının bir araya gelmesine vesile olmuştur. Yazarın özgeçmişinden hemen sonra, yine tamamen siyah bir sayfada eserin Mert Keser'e ithaf edildiği yazmaktadır.

Eserin dokuzuncu sayfasında "İçindekiler" kısmı yer almakta olup burada göze çarpan bir hatayı dile getirmekte fayda vardır. "Ön Söz" ve "Giriş" başlıklarının sayfa numaraları, "İçindekiler" kısmında sehven yanlış yazılmıştır. Kitabın on birinci sayfasında "Ön Söz" karşımıza çıkmaktadır. Yazar ön sözde; bu kitabı mitolojiyi daha geniş kitlelerle buluşturmak için kaleme aldığını, akıcı bir dil kullanmaya çalıştığını, ait olduğu mitolojiyi ve kültürü olabildiğince iyi yansıtan metinleri seçmeye gayret gösterdiğini söylemektedir. Ayrıca bu kitapta evrenin ve insanlığın başlangıcını, toplumların, inanışların ve bazı toplumsal kuralların kökenlerini anlatan mit metinlerine yer verdiğini vurgulamakta; bu eserin bir serinin ilk kitabı olduğunu ifade etmektedir.

"Ön Söz"ün ardından okurları "Giriş" bölümü (s. 13) karşılamaktadır. Yazar, bu bölümde "mitolojinin" ve "mit" in tanımından, gelişiminden, gerçekliğinden bahsetmekte; çeşitli alıntı ve örnekler yardımıyla düşüncelerini güçlendirmektedir. Yazara göre, toplumların gelişimine paralel olarak mitoloji de gelişmiştir. Sözlü anlatım yazıya dökülmüş, yazılı metinler oyunlara dönüşerek sahnelenmiştir. Bu sayede mitlerin kaybolmasının önüne geçilmiştir. Şanlı'ya göre "mitolojiyi anlamak, ait olduğu toplumu da anlamaktır" (s. 15). Örneğin Japon mitolojisinde denizlerle ilgili birçok anlatı karşımıza çıkmaktadır. Su perileri, su altındaki saraylar... Devasa dalgalar ve su baskınlarına metinlerde sıkça rastlanmaktadır. Ada toplumunun sorunları, umutları da bu mitik metinlere konu olmuştur. Söz konusu metinler bir bütün hâlinde ele alındığında Japon halkının suyla ilişkisini ve doğal çevrenin belleklerinde bıraktığı izi anlamlandırmak kolaylaşmaktadır. Şanlı'ya göre, mitolojik hikâyeleri günümüz mantığıyla anlamaya çalışmak da boşunadır. Mitte anlatılan hikâyeler, tamamen mantığa ters gelebilir; ama bu, mitin "gerçekliğini" değiştirmeyecektir. Zira mitte işlenen olayı akılla ve bilimle ispatlamak gibi bir zorunluluk yoktur. Mitlerde önemli olan, "ana fikir"dir. Ana fikre odaklanmak, mitoloji okuyucusunun asıl görevidir.

"Sürç-ü lisan etmişsek şimdiden affola..." (s. 21) diyerek "Giriş" bölümünü noktalayan Mahir Şanlı, kitabın devamında toplam yirmi iki mitik anlatıyı ele almıştır. Çin, Fars, Fin, Hint, Japon, Maori, Maya, Mezopotamya ve Slav mitolojilerinden birer metin; İskandinav, Kelt, Kızılderili, Mısır ve Türk mitolojilerinden ikişer metin; Yunan mitolojisinden ise üç metin seçmiştir. Evrenin yaratılışı ve tanrıların kökenleri hakkındaki metinlere yoğunlaşan yazar, farklı kaynaklardan karşılaştırmalar yaparak ulaştığı metinleri kendi üslubunca yorumlamıştır. Her bir milletin mitolojisine ait tüm tanrıların birliğini daha

kapsamlı olarak anlatabilmek için, zaman zaman aynı mitik anlatının farklı versiyonlarından yararlandığı da görülmektedir. Eserin bu bölümünde, “Kalevala’da Yaratılış” (s. 49-58) başlıklı metin dışındakiler mensur olarak kaleme alınmış; ayrıca her mitik anlatıdan önce o metni en iyi şekilde yansıtan/özetleyen temsili birer çizime yer verilmiştir. Çizimler, okurun gözünde mitolojik varlıkların somut bir hâl almasını kolaylaştırmaktadır.

Eserde yer alan yirmi iki mitik anlatının tamamını burada özetlemek, bu yazının sınırlarını aşacaktır. Bu sebeple, kitapta hikâye formuna yakın bir anlatımla kurgulanan üç anlatıdan bahsetmekle yetineceğim. Bunlar Türk, Çin ve Yunan mitik anlatılarından birer parçadır. İlki, Türk mitolojisine ait olup “Her Şeyden Önce Su Vardı” (s. 23) başlığını taşımaktadır. Bu hikâyede tanrı “Bay Ülgen” ile iblis “Erlik” arasında geçen olaylar anlatılmaktadır. Ak Ana, tanrı Ülgen’e yaratıcı ilhamı verir. Bay Ülgen, Ak Ana’yı dinler ve ilk insanı yaratır. Artık tanrı Ülgen yalnız değildir. Ama yalnızlığını paylaşması için yarattığı Erlik, kendisini onunla bir tutmaya başlar. Bay Ülgen, Erlik’in fesat olmasını hazmedemez. “Bu kadar fesat bir insan yeryüzünde barınmamalı. Sen, seni yaratana karşı nasıl kötü hislerle doluysan, tüm nesiller de sana karşı o hislerle dolsun. Beni tanrı bilsinler, seni de şeytan!” (s. 28) demekten kendini alamaz. Bu mitik hikâyeye, şeytanın ilk insan olan Hz. Âdem’e secde etmeyip Allah’ın emrine karşı gelmesi olayıyla bir benzerlik taşımaktadır. “Önce Hiçlik Vardı” (s. 79) başlıklı Çin mitik anlatısına göre, başlangıçta derin ve sonsuz bir kaos vardır. Bu kaos zamanla bir yumurta biçimini alır ve yumurtanın içinde “Pan Gu” oluşur. Pan Gu, yumurtanın içinde uzun süre uyuduktan sonra bir gün yaratma arzusuyla bu derin uykusundan uyanır. İçinde bulunduğu bu kaosu değiştirmek için hemen işe koyulur. Pan Gu’nun cüssesi iyice genişler ve en nihayetinde kaos, artık içinde büyüyen bu gövdeyi barındıramaz hâle gelerek ikiye bölünür. Bu bölünme “Yin” ve “Yang”ı meydana getirir. Yin “yeri”, Yang “göğü” oluşturur. Çin yaratılış miti olan bu hikâyeye, Çinlilerin günümüzde sahip oldukları “Kâinattaki her şey olumlu-olumsuz, iyi-kötü gibi her türlü zıtlığı temsil eden Yin-Yang ilkesine göre meydana gelmekte ve hareket etmektedir.” düşüncesinin temelini oluşturmuştur. Değineceğim son hikâyeye, “Prometheus ve İnsanlık” (s. 191) başlığını taşıyan Yunan mitik anlatısıdır. Bu mitik hikâyede Zeus’un Prometheus, Epimetheus ve Pandora ile yaşadıkları ön plandadır. Prometheus, killi topraktan insanlar yaratır ve Athena onlara ruhlarını üfler. İlk insanlar dört kollu, dört ayaklı, iki başlı ve hayli biçimsizlerdir. Zeus ilk insanların tanrılara böbürlenmesine kızar ve onları yıldırımıyla ikiye böler. Artık insanlar bir başlı, iki kollu, iki bacaklı ama yarım ruhlu birer canlıdır. Zeus, Prometheus’un insanlara sık sık yardım etmesine çok kızar ve ona ağır bir ceza verir. Zeus’un öfkesi dinmez ve bir ceza da insanlık üzerinden vermek ister. Bu maksatla önce ilk kadını yaratır. Adını “Pandora” koyar. Pandora ile Epimetheus evlenir ve Zeus onlara bir hediye verir. Hediyeyi kabul ederler, ama kutuyu açmazlar. Pandora kocasının tüm uyarılarına rağmen bir gün içindeki arzuya yenik düşer ve kutuyu açar. Kutunun içinden ölüm,

hastalık, nefret, kıskançlık, açgözlülük ve birçok kötülük çıkıp dünyaya yayılır. Bunlar insanlığın hiç bilmediği, tanımadığı şeylerdir. Kutudan en son çıkan şey ise “umut”tur. Tüm bu acılara ve kötülüklere rağmen insanları hayata tutunduran duygu olacaktır. Yani, Tanrıların Pandora’nın kutusunun içinde insanlara verdiği tek iyi şey “umut” olur.

Yirmi iki mitik anlatının tamamlanmasının ardından “Son Söz” (s. 199-202) başlığı gelmektedir. Yazar burada mitolojinin genel özelliklerinden, mitlerin “kozmoğoni, teogoni, antropogoni, eskatoloji” adıyla dört ana başlık altında toplanmasından kısaca bahsetmiştir. “Son Söz”den hemen sonra, yararlanılan eserleri gösteren “Kaynakça” (s. 203-204) başlığının geldiği görülmektedir.

Mitoloji; üzerine sayısız kitapların, tezlerin, makalelerin yazıldığı ve hâlâ çalışmaların yapıldığı girift bir alandır. Alanın hayli derin ve karmaşık olması, zaman zaman mitleri anlamakta ve yorumlamakta güçlük çekmemize sebep olabilmektedir. *Evren, Yaratılış ve Köken Mitleri*, bilhassa mitoloji okumalarına yeni başlayanlara mitolojiyi tanıttacak ve sevdirecek bir eser hüviyetinde yazılmıştır. Aynı zamanda, daha önce bu konuda başka kaynaklar okumuş mitoloji meraklıları için de farklı bir alternatif oluşturacaktır. Bu eser vesilesiyle farklı milletlere ait mitolojik hikâyeleri arka arkaya okuma fırsatını bulan okurlar; tanrıları, görevlerini, evrenin yaratılışını ana hatlarıyla tanımış olacaktır.

Bu eserin mitoloji meraklılarına yeni ufuklar açması dileğiyle.

ARSLAN, Meryem (2019). *Muhammed bin Mustafa El-Gûrânî Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvûd Fi 'İlmi't-Ṭıbb* (Metin-Tematik Dizin-Sözlük), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1148 s.

Songül ERDOĞAN*

Sağlık ve sağlıkla ilgili uygulamalar insanlık için oldukça önemli bir alandır. İnsanoğlunun çeşitli sağlık problemleri karşısındaki çare arayışları geleneksel tıbbın doğmasına zemin hazırlamıştır. Geleneksel tıptaki bazı uygulamalar ise zamanla modern tıbbın alt yapısını oluşturmuştur. İster geleneksel ister modern yöntemlerle olsun insanoğlunun şifa bulma amacıyla yapmış oldukları çalışmalar beraberinde bir tıp terminolojisini de doğurmuştur.

Tarihî tıp metinleri konusunda yakın zamanda yapılan çalışmalardan birisi Meryem Arslan'a aittir. Çalışma 2019 yılında Türk Dil Kurumu yayınları arasından çıkmıştır. Toplam 1148 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın dış kapağında mavi, pembe ve beyaz

renklerin ağırlıkta olduğu bir ebru deseni ve üst orta kısımda tedavi amacıyla kullanılan çeşitli bitkilerin yer aldığı küçük bir fotoğraf yer almaktadır.

Çalışmanın konusu 17. yüzyılda Muhammed bin Mustafa El-Gûrânî tarafından Osmanlı Türkçesine çevirisi yapılan *Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvûd fi 'İlmi't-Ṭıbb*'adlı eserdir. Tarihî bir tıp metni olan eser, Dâvûd-ı Antâkî'nin kısaca *Tezkire-i Dâvûd* olarak bilinen *Tezkiretü Uli'l-Elbâb ve'l-Câmi'ü li'l-'Acebi'l-'Ucâb* isimli Arapça eserinin 3. babının 17. yüzyılda Türkçeye yapılmış çevirisidir. Çalışmanın konusu olan eser, Süleymaniye Kütüphanesi'nde "Hekimoğlu Ali Paşa Koleksiyonu, Tıp, 1052, Nesih, Demirbaş No.: 566, 366 v." olarak kayıtlıdır. Tespit edilebilen tek nüsha olması sebebiyle çalışma bu kayıttaki eser üzerinden yapılmıştır.

Arslan, çalışmasında "Bölüm I, Bölüm II, Bölüm III" olmak üzere üç ana bölüme yer vermiştir. "Bölüm I" çalışmanın "*Giriş*" bölümünü oluşturmaktadır (s.13-50). Giriş bölümünde beş alt başlık yer almaktadır. Bunlar: Çalışmanın Konusu,

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, songultanboga@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5355-9399

Amacı, Malzemesi, Nüsha Betimlemesi ve Çalışmanın Yöntemi”dir. Çalışmanın konusu ve amacı hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, çalışmanın malzemesi bölümüne geçilmiştir. Burada eserin müellifi, Dâvûd-ı Antâkî'nin hayatı ve eserleri kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. Yazarın verdiği eserlerden yola çıkılarak müellifin İslam tıp tarihindeki yeri açıklanmaya çalışılmıştır. Arslan, Antâkî'nin eserleri ve buldukları kütüphaneler hakkında bilgi vermiş, çeşitli kaynaklardan yararlanarak eserlerin bulunduğu kütüphaneleri de tablo ile göstermiştir. Kör ve kötürüm olmasına rağmen matematik, felsefe, astroloji, psikoloji alanında da eserler veren Antâkî'nin aynı zamanda iyi bir şair olması da dikkat çekicidir. Birçok alanda sayısız eser bırakan, dâhilik derecesinde güçlü bir hafızaya sahip olan Dâvûd-ı Antâkî hakkında yeterince çalışma yapılmamış olması Arslan'ı çalışma konusu hakkında daha çok yüreklendirmiştir. Eserin müellifi Antâkî ve eserleri hakkında yeterince bilgi verildikten sonra eserin müstensih Muhammed bin Mustafa El-Gûrânî'nin hayatı ve eserlerine de yer verilmiştir. Müellifin çalışmanın konusunu oluşturan *Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvûd fi 'İlmi't-Tıbb* adlı eserin tanıtımına genişçe yer verilmiştir. Kitabın Arapça müellif ve müstensih nüshalarından alınmış görüntülerle okuyucu, çalışılan eser hakkında aydınlatılmıştır. Dördüncü kısım olan nüsha betimlemesinde ise üzerinde çalışılan nüsha sayfa sayısı, satır sayısı, yazı özellikleri gibi çeşitli yönlerden değerlendirilmiştir. Giriş bölümünün son kısmı olan beşinci alt bölümde çalışmanın yöntemi ortaya konmuştur. Bu bağlamda 17. yüzyılın tıp anlayışı, metin kurulurken uyulan esaslar da belirtilmiştir.

Araştırmacının “*İnceleme*” adını verdiği “Bölüm II”, “*Metnin Noktalama İşaretlerine Göre Düzenlenmiş Çeviri Yazısı*”, “*Tematik Dizin*”, “*Eserde Arapça Alfabetik Sırayla Verilen İlaç ve İlaç Ham Maddeleri*” olarak üç alt bölümden oluşmaktadır. İlk olarak metnin noktalama işaretlerine göre düzenlenmiş çeviri yazısına yer verilmiştir. (s.51-617) Eser okuması “[2a]” sayfa numarası ile başlamıştır. Sayfa numaraları köşeli parantez ve koyu renk ile gösterilmiştir. Eser okunurken metindeki hareketlere sadık kalınmış, okumada herhangi bir imla birliğine gidilmemiştir. Okunuşundan emin olunmayan kelimeler parantez içerisinde soru işareti konularak gösterilmiştir. Metinde geçen derkenarlar, ilgili kelimeye dipnot verilerek açıklanmıştır. Metinde geçen ve çeşitli sebeplerden dolayı okunamayan kelimeler de tahminî okumalarla tamamlanmıştır. Bu tahminî okumalar da parantez içine soru işareti konularak gösterilmiştir. Çeviri yazı metinde italik, koyu ve altı çizili kelimeler olduğu görülecektir. Burada el yazma nüshaya sadık kalınmıştır. El yazması nüshada kırmızı mürekkeple yazılan (*ve*) *şerbeti*, (*ve*)*bedeli*, ve *a'lem* gibi ifadeler, italik ve koyu olarak; ilaç ham maddeleri koyu, italik ve altı çizili olarak gösterilmiştir. İlaç ham maddeleri, ayrıca kolay fark edilmesi için aslına uygun olarak alt satıra taşınmıştır.

“[2a]” sayfa numarası ile başlayan metin çevirisi “[364a]” sayfası ile sona ermiştir. Metin çevirisinin [2b] sayfasından itibaren alfabetik olarak tıpta kullanılan bitkiler, madenler ve diğer unsurlara yer verilmiştir. Metinde geçen

madde başı olan ilk tıp terimi “*Alūsen*” dir. Metinde anlamı ile birlikte şu şekilde yer alır:

*“Alūsen: Yunan’dır. Ricli’l-gurāb daḥı dirler. Ve Mıṣır ehli cezerü’ş şeytān dirler. Ve Şām ehli ḥaṣiṣü’s-sūluḥfāt dirler. ‘Arabca mübriyü’l keleb dirler. Ve ol, bir ottur ki budaḡı rāziyāne gibi bir arşūn uzanur ve yaprakları kızıl ile siyāh mā-beynindedir ve tohumu nān-ḥ’āh gibidir. Kesici ve rāyihası şakıldır. Eger vaḥşizik ile ki bir otuñ adıdır, ḥarf-i vāvda zıkr olinsa gerek. Karışdırsalar fark olunmaz. Ve ol otu ḥuzeyrān ayında cem’ derler imiş. Tabi’atı ḥārdır üçüncü derecede evvelki derecesinde ve ḥuşkdır dördüncide. Ve bir kavilde dimişler: “Ḥārdır ikincide ve ḥuşkdır evvelkide.” Bal ile yaralar eşerlerine yā kel olan başa yā çibanlara sürseler zāyil ider. Ve eger buruna tāmzırsalar zūkāmı kaṭ’ ider. Ve eger bal ile içşeler diki’n-nefesi ve balgāme’l-kaşabayı kuluncı ve ḥām mi’deyi kaṭ’eyler ve bögrekleri şāfi ider. Mi’dede olan fażalātı çıkarur, hażm-ı ta’ām ider ve ḡaliż olan yelleri iḥrāc eyler. Bir kavilde dimiş ki: “Eger kızıl ḥırka ile başda aşşalar baş ağrısın zāyil ider.” Cigere zararlı var. Ve ketire anıñ muşlihidir. **Ve şerbeti: İki dirhem. Ve bedeli: Ḥaşişetü’l fāri yā ḥabbü’l-gāri nısfı kadarınca veyā iki mişli nān-ḥ’āh”**(s.53).*

Son madde başı ise “*Yenmūye*” maddesi olup metinde şu şekliyle kayıtlıdır:

“Yenmūye: Hindibāniñ bir nev’idir veyā bir Maḡribi otdır ki şaru çiçekleri olur ol yaraları etlendirir.” (s.617).

Satır sayısı değişkenlik gösteren eserde metin bölümünün geniş yer tutması ayrıca Arapça, Farsça ve Yunanca gibi dillerden alınmış söz varlığının bulunması, tamlamalardan sıkça faydalanılması Arslan’ın bu konuda oldukça dikkatli bir tutum sergilediğini göstermektedir.

“*Tematik Dizin*” (s.618-990) başlığını taşıyan ikinci alt bölümde “*Dizin Hazırlarken Uyulan Esaslar*” ve “*Tıpla İlgili Sözleri İçeren İsimler ve Fiiller Dizini*” başlıkları yer almaktadır. *Dizin Hazırlanırken Uyulan Esaslar* alt başlığında, tematik dizinlerin hazırlama yöntemleri açıklanmıştır. (s.618-624) Tematik dizin yönteminin seçiminde, metnin hacimli olması ve tıp terimlerinin ortaya çıkarılması fikri etkili olmuştur. “*Tıpla İlgili Sözleri İçeren İsimler ve Fiiller Dizini*” çalışmanın dizin kısmını oluşturmaktadır (s.625-990). Bu bölümde eserde geçen ve tıbbi terim olarak kullanılan isimlere ve fiillere alfabetik olarak yer verilmiştir. Basit, türemiş isimlerle birleşik yapıdaki fiilleri bu dizinde görmek mümkündür. Fiiller verilirken –mAk fiilimsi ekine yer verilmeden fiilin sonuna “-” işareti konularak fiilin açıklamasına yer verilmiştir. Dizindeki madde başları açıklanırken eserde geçen anlam dikkate alınmış, sözcüğün bu anlamı ile geçtiği sayfa ve satır numarasına yer verilmiştir. Dizin kısmında mütercimim imla tercihlerine sadık kalınarak aynı anlama gelen farklı yazılışları bulunan sözcükler için farklı madde başları yapılmış ve bunlar sayıca en çok hangisi kullanılmışsa ona gönderme yapılmıştır. Tematik olarak hazırlanan dizinde eş ve yakın anlamlı sözcükler karşılaştırılarak verilmiştir. Örneğin: “*yılan: Yılan. (krş. aşkari, ilan,*

hayye, hırşā, kışsa, mersā, rakş, sālīh, şamā, sānha, şill, tenin)” şeklinde verilerek okuyucunun benzer anlamları bir arada görmesi sağlanmıştır. (s.973) Metinde geçen bitki isimlerinin Türkçe karşılıklarından sonra parantez içerisinde, italik olarak, bitkilerin bulunabilen Latince karşılıklarına da yer verilmiştir.

İnceleme bölümünün üçüncü alt başlığı “*Eserde Arapça Alfabetik Sırayla Verilen İlaç ve İlaç Ham Maddeleri*”dir. (s.991-1089) Bu bölümde metinde geçen Arapça alfabetik sırayla verilmiş ve kırmızı mürekkeple belirgin hâle getirilmiş ilaç isimleri, ilaç ham maddeleri, bunların eş anlamlıları ve mizaç özellikleri, ayrıca Dâvûd-ı Antâkî’nin 155 madde başıyla ilgili olarak yaptığı etimolojik açıklamalar ile kelimelerin dizinde hangi başlıkta geçtiğinin açıklaması tablo ile gösterilmiştir. Bu tabloda eserde geçen 2015 tane ilaç ismi ve ham madde adına yer verilmiştir.

Eserin “Bölüm III” başlığını taşıyan son bölümü “Sonuç ve Öneriler” kısmıdır (s.1091-1096). Yazar bu bölümde çalışmanın genel bir değerlendirmesini yaptıktan sonra eserin özellikle tıp tarihi ve Türk dili açısından önemini vurgular.

Çalışmanın “Ek” kısmı da oldukça geniş hazırlanmıştır. Bu bölümde tematik dizin listelerine yer verilmiştir. Bu liste temalarına göre şu alt başlıklara ayrılmıştır: *Bitki İsimleri ve Bitki İsimleri ile İlgili Kelimeler Dizini Listesi* (s.1097-1112), *Hayvan İsimleri, ve Hayvan İsimleri ile İlgili Kelimeler Dizini* (s.1113-1114), *Maden İsimleri ve Maden İsimleri ile İlgili Kelimeler Dizini* (s.1115-1116) *Yiyecek ve İçecek ile İlgili Kelimeler Dizini* (s.1117-1118) *Toprak ve Toprakla İlgili Kelimeler Dizini* (s.1119) *Birinci Dereceden Tıpla İlgili İsimler Dizinleri, Öncesi ve Sonrası Süreçleriyle Hastalık, Rahatsızlık ile İlgili Kelimeler Dizini* (s.1120-1125) *Organ, Doku, Salgı ve Vücut Sistemleri ile İlgili Kelimeler Dizini* (s.1126-1127) *İlaçlar, İlaç Hazırlama ve Kullanım Şekilleri ile İlgili Kelimeler Dizini* (s.1128-1131), *Tıp Eserleri Dizini* (s.1132), *Yer İsimleri Dizini* (s.1132), *Arapça İbareler Dizini* (s.1133), *Tıbbi Fiiller Dizini* (s.1134-1139). Son olarak çalışmada yararlanılan kaynaklara “*Kaynaklar*” başlığı altında yer verilmiştir (s.1140).

Arslan, oldukça hacimli bir eser olan “*Kitâb-ı Tercüme-i Tezkire-i Dâvûd fi ‘İlmi’-t-Tıbb*” adlı yazmayı transkribe ederek üzerine kapsamlı bir tematik sözlük hazırlamıştır. Hazırlamış olduğu bu tematik sözlükle özellikle 17. yüzyılda kullanılan tıp terimlerini ortaya çıkararak Türk dilinin 17. yüzyıldaki söz varlığı hakkında çalışma yapan araştırmacılara ışık tutmaktadır. Çalışmanın kapsamı dışında olması sebebiyle eser üzerinde gramer incelemesi yapılmamıştır. Eserin metin kısmı incelendiğinde gramer açısından da zengin olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışma sadece dil açısından değil dönemin halk sağlığı ve tıp anlayışı ile ilgili uygulamalarına yer verdiği için tıp açısından da oldukça önemlidir. Bu yönüyle Arslan’ın çalışması disiplinler arası bir çalışma özelliği de taşımaktadır.

Türk diline ve Türk halk bilimine yapmış olduğu katkıdan dolayı Arslan’a teşekkür eder, yeni çalışmalarında başarılar dileriz.

**ENGİNÜN, İnci (2019). *Ahmet Hamdi Tanpınar*. İstanbul:
Dergâh Yayınları. 292 s.**

Ebul Vefa USTA*

Sükût suikastına uğradığının üzerinde defaatle duran Ahmet Hamdi Tanpınar'ı en iyi anlatabilecek kişilerin başında İnci Enginün gelir. Kendisi Mehmet Kaplan'ın talebeliğini yaptığı gibi bizzat Ahmet Hamdi Tanpınar'ın derslerinde de bulunur. Mehmet Kaplan'ın Ahmet Hamdi Tanpınar vefat ettikten sonra eline geçen günlüklerini Zeynep Kerman ile beraber İnci Enginün'e vermesi de bunun göstergelerindedir.

Enginün bu kitabı oluştururken Tanpınar hakkındaki hemen hemen her bilgiye ve yaşanmışlıklara ulaşır. Kendisinin Tanpınar hakkındaki konferansları, röportajları, yayımladığı makaleler ve Tanpınar'dan kalanlar ise bu eserde birleşir.

Enginün'ün Ekim 2019 yılında Dergâh yayınlarından yayımlanan *Ahmet Hamdi Tanpınar* adlı eseri önsöz, üç ana bölüm ve dizin olmak üzere toplamda 292 sayfadan oluşur. Muhtevası genel olarak Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinden, hayatından, sanatından, sanatçılığında ve ondan kalanlardan edinilen bulgular üzerine yoğunlaşır.

Üç ana bölüm “Tanpınar ile ilgili incelemelerin yer aldığı ilk bölüm”, “Tanpınar’la İlgili Söyleşiler” ve “Tanpınar’ın Kitaplarına Önsözler ve Bazı Değerlendirmeler” üst başlıklarıyla tasnif edilir ve kendi içlerinde alt başlıklara ayrılır.

Kitabın önsözünde Enginün Tanpınar'a öncelikle Mehmet Kaplan penceresinden baktığını, Tanpınar'ın “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” şiirinden çok etkilendiğini, Kaplan'dan sonra ilgisinin arttığını, ona yaşarken gelmeyen şöhretinin Mehmet Kaplan sayesinde vefatından sonra geldiğini anlattıktan sonra bu kitabın bir şablonunu burada zikreder/değiner. (s. 9-11)

“Tanpınar Hakkındaki İncelemeler” (s. 13-197) bölümünde Enginün Tanpınar'ın eserleri hakkında detaylı bilgiler verir. Eserlerinden hareketle onun sosyal, edebi

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, wefa-usta@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5361-4039

ve ailevi hayatını da geniş bir çerçevede ele alır. Enginün; “*Zaman Kırıntıları*”, “*Huzur*”, “*Beş Şehir*”, “*Aydaki Kadın*” eserleri üzerinden Tanpınar’ın ve çevresinin eserlerde nasıl konumlandığını gözler önüne serer. Onun mükemmeliyete ulaşma çabasını ele alır. İç dünyasının eserlerine yansımalarını, etrafında gördüğü şeyleri eserlerinde nasıl resmetmeye çalıştığını bu bölümde anlatır. Bu sonuçlara da Tanpınar’ın günlükleri vasıtasıyla ulaştığını izah eder.

“Son Durak: Zaman Kırıntıları” (s. 13-25) başlığı altında Enginün, Tanpınar’ın estetik zevklerine değinir. Şiirlerinden ve nesirlerinden örnekler vererek aslında onun estetiğinin bir bütünlük içinde olduğuna hükmeder. 1933 yılında yayımlanan “*Ne İçindeyim Zamanın*” şiiriyle Tanpınar’ın şiir estetiğini bulduğunu buna bağlı kalarak da buradaki estetik ve sembolleri hayatı boyunca kullandığını söyler.

“Hangi Huzur?” (s. 25-27) başlığında “*Huzur*” romanının tahlili ve “*Aydaki Kadın*” (yarım kalan) romanıyla benzerliklerini anlatır. Enginün burada özellikle Suat karakteri ve romanın adının neden huzur olduğunun üzerinde durur.

“Sahnenin Dışındakiler” (s. 32-38) başlığında Enginün romanın içeriğine değinir. Enginün’e göre “Bir medeniyet krizi içinde yaşanan bir aşkın romanı olan “*Huzur*”un öncesi “*Sahnenin Dışındakiler*” ve onun da öncesi “*Mahur Beste*” yazarın öteki iki romanı “*Huzur*” ve Türk edebiyatının bir mizah şaheseri olan “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*” kadar dikkati çekmemiş ve üzerinde durulmamıştır.” (s. 32) “*Sahnenin Dışındakiler*”de zaman 1920 yılıdır ve mekân İstanbul’dur. Enginün’e göre İstanbul hem sahnedir hem de sahnenin dışı. Ona göre asıl sahne Anadolu’dur. (s. 32) Romanın ihtivasından ve işlediği konulardan bahseden Enginün dağınık bir anlatım ile romanın diğer romanlarla birkaç benzer yanını ortaya koyarak bölüme son verir.

“*Aydaki Kadın*’ın Kaynakları Üzerine” (s. 38-60) başlığında bu romanın Tanpınar’ın mükemmeliyetçilik özelliği yüzünden yarım kalmasına değinir. Tanpınar’ın mükemmeliyetçi yapısı, romana devamlı bir şeyler ilave edip çıkarması sebebiyle roman nihayete erdirilemez. Enginün’e göre Tanpınar, romanının bir türlü tamamen hazır olduğunu düşünmez ve yazıp bitirilemez. Bu sebeple de roman yarım kalır. Enginün, Güler Güven’in zor şartlar altında bu romanın kalan parçalarını bularak üzerinde yaptığı yoğun çalışmalar sonucunda tamamladığını belirtir. Tanpınar’ın son eseri olma mahiyetini taşıyan bu eserde, Tanpınar’ın Avrupa seyahatinin, resim sanatının ve V. Woolf’un yansımalarını görmek mümkündür. 1960lı yıllarda bu eser ortaya çıkarken Tanpınar’ın fakirlikten, haklı şöhretinin bir türlü parlamamasından, çok okunmamasından yakınıdır. Enginün burada onun ikilem halindeki ruh ve düşünce dünyasını yansıtır.

Enginün, “*Beş Şehir*” (s. 60-66) başlığında roman ve deneme türlerinin arasındaki benzerlikler ve farklılıkları ortaya koyarak giriş yapar. Tanpınar’ın neden bu beş şehri seçtiğini, bu şehirlerin tarihi geçmişlerini ve mimarilerinin neler ifade ettiğini, beş şehrin ortak yönlerini, genel olarak romanların ana mekânının neden İstanbul olduğunu örneklerle detaylı bir şekilde anlatır. Bu eseri okuduktan sonra bu şehirleri görme arzusunun uyandığını da ilave eder. “Bursa, İstanbul Osmanlı

Devleti'nin, Konya ve Erzurum Selçukluların önemli merkezlerinden, Ankara ise Osmanlı'nın iki yıkılışının şahidi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti.” diyerek Tanpınar'ın bu şehirler ile arasındaki bağına ortaya koyar. Enginün, Tanpınar'ın bu şehirlerde bulunmasına rağmen onun romanlarındaki asıl mekânın daima İstanbul olmasını İstanbul'a olan tutkusuna bağlar. “Ankara ve dolayları “*Teslim*”, “*Eski Zaman Elbiseleri*” adlı hikâyelerinde, Erzurum “*Erzurumlu Tahsin*”de, Bursa ise “*Eski Zaman Elbiseleri*”nde geçer. Konya ise hiçbir romanında yoktur.” (s. 61) diyerek de diğer dört şehrin hikâyeye ve romanlarındaki yerinin azlığını belirtir.

İstanbul'u asıl mekânı seçen Tanpınar için Enginün: “Tanpınar çok sevdiği, kültürümüzün sembolü gibi gördüğü bu şehri her an yeniden keşfeder. İstanbul, sadece İstanbul'da yaşayanların şehri değildir. O gerçekten her insanın hasret duyduğu bir sevgili gibi andığı bir dünya şehridir.” (s. 61) şeklinde düşünür. Enginün, Tanpınar'ın “*Beş Şehir*”deki İstanbul'a yaklaşımını, İstanbul'un yaşamının kendi efsanesini oluşturması sebebiyle şehirdeki masalsi havaya bağlar. Şehrin her yerindeki tarihi mimarî de bu havayı destekler niteliktedir. Tanpınar'ın çocukluğunun bu şehirde geçmesinin de ayrıca etkisi vardır. Enginün'e göre başka bir sebep ise Tanpınar'ın sanat mürşidi olarak gördüğü Yahya Kemal ile birlikte İstanbul'u dolaşma zevkidir. (s. 62) Enginün, bu sebeplerden ötürü Tanpınar'ın ana mekânının İstanbul olduğunu ileri sürer.

“*Teslim*” (s. 66-76) başlığı altında Enginün, Tanpınar ve kader bağlantısı kurar. Tanpınar'ın hikâyelerindeki kahramanlar sıradan insanlardır tanımını yaptıktan sonra buna en uygun hikâyenin de *Teslim* hikâyesi olduğunu belirtir. Bu hikâyeyi diğer hikâyelerle mukayese ederek Tanpınar'ın hikâyelerinin aslında biyografik okuma olduğunu belirtir. Buna Zeynep Kerman karşı çıksa da Enginün bu görüşü savunur. Bu hikâyedeki Emin Bey'in aslında bizzat Tanpınar olduğunu ifade eder. Hikâyeye genelinden Tanpınar özeline iner ve Tanpınar analizine devam eder. Enginün'ün bu yargıları, -herkesin fikir dünyası farklı olduğundan- kişiden kişiye farklılık gösterebileceği için bir kesinlik ifade etmez.

Enginün, “Tanpınar'ın Şiir Çalışması” (s. 85-93) başlığında Tanpınar'ın ilk şiiri olan “Musul Akşamları”ndan vefatına kadar olan dönemi kısa ama etkileyici örneklerle ele alır. Aslında onun nasir değil de şair olduğunu Tanpınar'ın sözleriyle ortaya koyar. Başta velud bir sanatçı olduğunu ancak Ahmet Haşim ve üstadı Yahya Kemal'den sonra şiir zevkinin oluştuğunu söyler. Bu etkileşimden sonra da şiir estetiği mükemmeliyete ulaşır. Bu mükemmeliyetçilik sebebiyle de birçok eseri yarım kalır.

Diğer bir önemli başlık ise “Tanpınar ve Semboller”dir (s. 139-147). Enginün bu bölüme Tanpınar'ın soyadını kendisinin tercih ettiğini söyleyerek başlar. Tan ve pınar sembollerine değindikten sonra eserlerindeki sembollere örnekler verir. Yılan, su, aydınlık, şehir, yüzmek, çember, zaman, örümcek ve eşik kavramları bunlara örnektir. Enginün, Tanpınar'ın bu sembolleri sürekli kullanması da onun eserleri arasındaki bağlarını güçlü kıldığını ifade eder. “Ruh ve sezginin sembolü güneş ve gün ışığıdır; bilinçaltının karanlık yanı ay ve gecedir.” (s. 139) Bu

tahlilden sonra yılan, örümcek ve ağ sembollerinin üzerinde yoğunlaşarak Tanpınar'ın bolca kullandığı sembollere örnekler verir. Bu örneklerin başında da yılan sembolü gelir. Enginün, Tanpınar'ın eserinden bir alıntı yaparak “Onu her gördüğüm yerde tanıdım ve dünyamızda nasıl saltanat sürdüğünü gördüm. Balkan fecaatleri, Umumî Harbin sefaleti, yedi cephede girilmiş savaş, hep onun, bu zalim ve kanlı meleğin üst üste takınmış olduğu çehrelerdi.” (s. 141) Yılanın burada kader ve şeytan sembollerine dönüştüğünü belirtir. Yılan sembolüne Tanpınar'dan bir başka alıntıyla devam eder. “Ben gittikçe gençleşiyorum. Daima biraz daha gencim. Halklarım her gün biraz daha çevikleşiyor. Suda aydınlık gibi kayıyor, ormanda akşam gibi külçeleniyorum.” (s. 141) Burada da yılanın daima genç kaldığını ifade eder. Başka hikâyede ise Tanpınar'ın yılanı vicdan azabı yerine kullandığını da belirtir ama bunun analizine yönelmez. (s. 141)

“Tanpınar ve Çocuklar” (s. 158-172) başlığında Enginün, Tanpınar'ın sanatını çocuklar üzerine kurmadığını ancak çocuklara da sıkça yer verdiğini anlatır. “Huzur” romanı ile “Abdullah Efendi'nin Rüyalari”, “Teslim” ve “Yaz Gecesinde” hikâyelerinden örnekler vererek Tanpınar'ın hikâyelerindeki çocuk ile romanlarındaki çocuk kavramlarının farklı konumlandırıldığını belirtir. Enginün, Tanpınar'ın romanlarında çocukların daha önemli bir yer tuttuğunu söyler. “Mahur Beste”de çocuk ailenin mutluluğu değildir. İsmail Molla kendisine hiç benzemeyen cılız oğlu Behçet'i sevmez, ama uzun yıllar sonra ona acır.” (s. 162) burada Tanpınar'ın çocukları birer kahraman yerine arka plandan ibaret kullandığını belirtilir. Enginün'e göre bu romanda çocuk figürü ‘hüzün’ kaynağıdır. “Huzur” romanında ise “Çocukluğun mutlulukla birleştiği çocuk ‘Huzur’un Sabiha’sıdır. O masumiyetiyle çevresindekilerle oynayan zalim bir hükümdara benzer. Sevdiği ve sevmediklerini cezalandıran veya ödüllendiren küçük davranışlarıyla ‘o evin masalı’ anne ve babası içinse evliliği kurtaran, anneyi yeniden hayata bağlayan yaşama ve neşe kaynağıdır. Bu özelliğiyle Sabiha Tanpınar'ın çocuk kahramanları arasında yegânedir.” (s. 163) diyerek Tanpınar'ın romanındaki diğer bir çocuk figürünü açıklar.

“Günümüze Yansımalarıyla Tanpınar” (s. 178-187) başlığında Enginün Tanpınar hakkında tanımlamalar yaparak bölüme giriş yapar. Tanpınar, Enginün'e göre yalnızlaştırılmış insandır. Onun görmezden gelinen adam olduğunu ifade eder. Tanpınar'ın yazdığı eserler üzerinden örnekler verirken Tanpınar'ın kendi yazdıklarına yaptığı tenkitler ile de onun aslında sükût suikastına uğradığını ortaya koyar. Günümüzde Tanpınar'a bu kadar rağbetin olmasını da sınıflandıran Enginün, bunların arasında en önemlisinin Mehmet Kaplan'ın onu derslerinde anlatması ve eserleri üzerinde çalışmalar yaptırmasına bağlar. Bunların dışında Tanpınar'ın hece ustası olduğunu ama serbest nazımı da denediği vurgular. Buradaki şu çarpıcı ifadesiyle de bölüm sona erer. Tanpınar Enginün'e göre nesilleri besleyen bereketli bir kaynaktır. (s. 182)

“Tanpınar ve Mehmet Kaplan” (s. 187-197) başlığında Tanpınar'ın mektup ve müsveddelerinden yola çıkarak Kaplan ve Tanpınar arasındaki anılara değinilip aralarındaki güçlü bağa ve hoca talebe ilişkilerini anlatılır.

“Tanpınar’la İlgili Söyleşiler” (s. 200-239) bölümünde Enginün’ün Tanpınar ile ilgili yaptığı röportajlar, dergi röportajları ve Pertevniyal Lisesi öğrencileriyle yaptığı söyleşi yer alır. Enginün bu bölümde Tanpınar’ı (onu tanıyan tanımayan) herkesin sevdiğini belirtip ancak pek çoğunun onu okumadığından yakınıdır. Enginün ve Zeynep Kerman Tanpınar’ın günlüklerinden yola çıkarak onun karakterine, sanatçılığına ve özel hayatına dair kesitler sunar.

Enginün, Tanpınar’ın romanlarındaki kahramanları çevresinden seçtiğini düşünür. Buna da “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*”ndeki ispiritizmacı Taflan Deva’nın Peyami Safa olduğunu söyleyerek örnek verir. Yine “*Mahur Beste*”deki Ata Molla’nın Nurullah Ataç olduğunu ileri sürer. (s. 221)

Tanpınar hakkında özel hayatına da değinen Enginün onun 27 Mayıs günlerine de atıfta bulunur. Tanpınar’ın pek bilinmeyen bir yanını “Günlüklerde beni dehşete düşüren, askerî müdahaleyi büyük bir sevinçle karşılaması, alkışlaması ve Demokrat Partilileri yöneltilen suçlamaların idam edilmesine yetmeyeceğini düşünerek üzülmeye başladı. Bu tuhaf bir ruh hâli?” (s. 222) diye düşünerek ortaya çıkarır.

“Günlükler Işığında Tanpınar’la Baş Başa” adlı bölümde Zeynep Kerman’ın Tanpınar hakkındaki günlüklerinde yer alan “Kendisine hayatı boyunca tesir eden, Harbiye’deki mevkuhiyet günleri hakkındaki ifadelerin ‘üstü örtülü’. Bu belki de kendi kendine bile itiraftan çekindiği, baskısını ömür boyu hissettiği bir korkunun neticesi. Bunun duyulması ihtimali bile onu paniğe sevk ediyor.” (s. 231) sözleri de Tanpınar hakkında bilinmeyen tutukluluk sürecini ortaya çıkarır.

Enginün, Tanpınar’ın kitaplarına düşkünlüğünü yine onun günlüğünden yaptığı alıntı ile nakleder: “Irak fikri beni gittikçe sarıyor! Birkaç bin lira para. Fakat kitaplarımdan nasıl ayrılacağım!” (s. 234)

“Tanpınar’ın Kitaplarına Önsözler ve Bazı Değerlendirmeler” (s. 239-279) bölümünde Enginün’ün Tanpınar’ın bazı eserlerine yazdığı önsözler ve Tanpınar hakkındaki birkaç değerlendirmesi yer alır.

Kitabın diğer bölümleri ilk bölümü tekrarlar ve özetler mahiyettedir. Kitap başlı başına Tanpınar hakkında eşsiz bir eser niteliği taşır. Yapılan araştırmalar, başvuru kaynak kişiler ve elde edilen evraklar sayesinde Tanpınar bu kitaba sığdırılmıştır.

Kitapta bazı bölümlerde aynı konularda tekrara düşülmesine, kitabın sonlarına doğru artan imla hatalarına rağmen bu eser Tanpınar’ı tanımak için başucu eseri niteliğindedir. Yalnız Enginün’ün de dediği gibi Tanpınar’ı anlamak isteyen onun hakkında yazılanları değil bizzat onu okumalıdır. Eserlerindeki mükemmeliyeti musikiyle, resimle ve diğer sanat dallarıyla nasıl harmanladığını anlamak ancak onu okumaktan geçer. Onun şiir ve nesirleri bir arada düşünüldüğünde özgün bir bütünlük inşa ettiği onu tanıyan ve eserlerini okuyan herkesçe malumdur.

İnci Enginün, gerek sayısız konferans ve seminerleriyle gerekse (kendi tabiriyle) iyi bir araştırmacı olması hasebiyle Ahmet Hamdi Tanpınar hakkında detaylı

bilgilere sahiptir. Bu eser Tanpınar'a, Enginün'ün ufuk ve penceresinden bakma fırsatı da sunar. Samimiyete dayalı bir üslupla ele alınan bu eser, içerdiği zengin bilgi hazinesi, harcanan emek ve yapılan mesailerle; Tanpınar'ın eserleri, hayatı ve sanatı hakkında özgün bir konuma sahiptir. Kendi alanına sağladığı katkıyla beraber tespitleri, kendine has değerlendirmeleriyle yapılacak yeni çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından eser ciddi manada önem taşır.

METNE OLMAYANI SÖYLETME: ŞEYH GÂLİB PADİŞAH İÇİN “PEYGAMBER-İ RÛM” DEDİRTİR Mİ?

Kenan ÖZÇELİK*

Bir metnin üretildiği zaman geride kaldıkça onu anlamakta gittikçe zorlanırız. Bunun ana sebebi yaşadığımız zamanın bizde, o metnin ortaya çıktığı dönemdekinden farklı duyuş ve düşünüş şekilleri oluşturmasıdır. Özellikle büyük kültürel değişimlere maruz kalmış bir toplumun bireyi için eski zaman metinlerini anlamak daha fazla birikim, dikkat ve çaba gerektirir. Bu hususta gerekli çaba esirgenir yahut metin aşırı bir özgüvenle okunursa yazarının söylemediği/söyleyemeyeceği bir şey ona yakıştırılabilir; belki de yazar töhmet altında bırakılabilir. Böyle bir hata, alanında ismi duyulmuş, dedikleri ulusal ve uluslararası ilgiye mazhar olan uzman kişilerden sâdır olursa yanlışın sorgusuzca aktarılması ve başka yanlış çıkarımların doğması ihtimali artar.

Şeyh Gâlib’in (öl. 1799) *Hüsn ü Aşk* adlı meşhur mesnevisinde geçen bir mısra şâiri tarafından kastedilmesi mümkün olmayacak bir şekilde yorumlanmıştır: “Ayrıca bir padişaha onun döneminde damgasını vuracak aşk mesnevisi yazmak Osmanlı-Türk mesnevi edebiyatının baştan beri var olan bir iddiasıdır. Şeyh Gâlib, 18. yüzyılda edebiyatın küllenmiş olan bu hedefini, “*Peygamber-i Rûm dense lâyük*” dediği Osmanlı’nın yenilikçilik padişahı, III. Selim (öl. 1808) dönemine damgasını vuran/vuracak olan bir aşk hikayesi yazmayı gerçekleştirmek amacı taşıdığı da düşünülebilir.”¹

Klasik Türk Edebiyatına âşinâ olan, Şeyh Galib’i az çok bilen biri bu iddiadaki tuhaflığı hemen anlar; biraz zahmete katlanıp Şeyh Galib’in *Divanı*ndaki bazı şiirlerde padişahı nasıl algıladığına bakarsa onun böyle bir söz söyleyebileceğine ihtimal dahi vermez. Çünkü söz konusu iddianın dinî bir tarafı vardır ve Osmanlı padişahının dinî olan karşısındaki tutumu bilinmektedir; Osmanlı şairinin de padişah algısında buna dikkat edeceği ortadadır. Çünkü Osmanlı’nın Hz. Peygamber için övgü şiirleri (na’t) yazmış padişahları vardır. Doğrudan bu konuyla ilgili bir çalışmadaki şu tespit mühimdir: “Osmanlı gibi büyük bir devletin Sultanlarının acziyetlerini itirafla Hz. Peygamber’in şefaatine olan ihtiyaçlarını dile getirmesi, kanaatimizce diğer şairlerin acziyet ifadelerinden daha anlamlıdır.”²

Şairin padişahı dinî olanla irtibatlandırmasını anlamak için diğer şairler arasında konu itibarıyla müstesna bir yeri olan Bâkî’nin (ö. 1600) ifadelerine bakmak

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Osmanlı Türkçesi ve İslami Türk Edebiyatı Anabilim Dalı. ozcelikkenan@hotmail.com, ORCID: 000-0001-9255-055X

¹ Nuran Tezcan, *Divan Edebiyatına Yeniden Bakış İnceleme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 37.

² Zülfikar Güngör, *Osmanlı Padişahlarından Hz. Muhammed’e Na’tlar*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2009, s. 118.

önemlidir. Çünkü o, dört padişahın saltanatını görmüş, bilhassa Kanuni (ö. 1566) tarafından el üstünde tutulmuştur.³ Bâkî, Kanuni'ye sunduğu bir kasidede onun dini ve şeriatı koruyup kollayan, Allah'ın emirlerine uyan biri olduğunu söyler:

Hâfız-ı dîn-i kavî hâmî-i şer'-i Nebevî

Tâyî'-i emr-i Hudâ tâbi'-i nass-ı Kur'ân⁴

Görüldüğü üzere din söz konusu olduğunda Kanuni gibi bir padişahın bile şairin gözündeki konumu sıradan bir Müslümandan çok da farklı değildir. Dolayısıyla Klasik dönem Osmanlı şairinin, “yenilik padişahı” olsa bile bir padişaha peygamber denilebileceğini söylemesi makul değildir.⁵ Hele bu padişahın Hz. Peygamber'e yönelik duygu ve düşünceleri bilinirse, böyle bir iddia daha da tuhaf karşılanır.

III. Selim de atalarından bazıları gibi Hz. Peygamber karşısında neler hissettiğini oldukça samimi bir üslup ile dile getirmiştir:

Vaktini idrâk edeydim pâyına yüzler süreydim

Vech-i pâkini göreydim Ol Muhammed Mustafâ

Lutf ile ihsân edeydi afvına şâyân edeydi

Derdime dermân edeydi Ol Muhammed Mustafâ

Âh zamânında olaydım gazveye bile gideydim

Ben de çok rif'at bulaydım Ol Muhammed Mustafâ

Eylerim medh ü senâlar bulmada gönlüm safâlar

Bendesine rahm eyler Ol Muhammed Mustafâ

...

Bendedir İlhamî cândan lutfun ümmîd eyler andan

Hıfz ede anı ziyândan Ol Muhammed Mustafâ⁶

³ “Hayatının ilk döneminde güçlük çeken Bâkî, Sultan Süleyman'ın iltifatına eriştikten sonra onun musâhibi olmuş, en yüksek makamlara getirilmiştir.” Halil İnalçık, *Şâir ve Patron*, Ankara: Doğu Batı Yay., 2003, s. 25. İnalçık'ın aynı yerde devamla “Süleyman, iltifat ve iltimasta ölçüyü aşıp onu şeyhülislamlığa getirince...” şeklindeki ifadeleri dalgınlık eseri olmalıdır. Çünkü Bâkî çok istemesine ve o makama oldukça yaklaşmasına rağmen şeyhülislam olamamıştır. Bkz. Mehmed Çavuşoğlu, “Bâkî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay., 1991, c. 4, ss. 537-540.

⁴ Sabahattin Küçük (Haz.), *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*, Ankara: TDK Yay., 1994, s. 7.

⁵ Şeyh Gâlib'in III. Selim'in yenilikçi tarafının farkında olduğu, bunu desteklediği tespit edilmiştir. Konuyla ilgili bkz. Cem Dilçin, “Şeyh Galip'in Şiirlerinde III. Selim ve Nizam-ı Cedit”, *Türkoloji Dergisi*, c. 11, S. 1, 1993, ss. 209-219.

⁶ Kaşif Yılmaz, *III. Selim (İlhâmî) (Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni)*, Edirne: Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2001, s. 9. Bu na'tın açıklaması için bkz. Güngör, *age*, ss. 94-97.

Görüldüğü üzere III. Selim, Hz. Peygamber devrinde yaşamadığı için hayıflanmaktadır. Hz. Peygamber'in bir askeri olarak onun yanında gaza eyleyemediğinden ötürü üzüntülüdür. Çünkü Osmanlı padişahı olsa bile gerçekte onun kölesidir. Kendini Hz. Peygamber karşısında bu konumda gören bir padişahın, sevip saydığı⁷ bir şair tarafından dile getirilse bile, "Peygamber-i Rûm dense lâyük" şeklindeki bir övgüyü hoş karşılamayacağı kolaylıkla tahmin edilebilir. Haddizatında şairin bunun farkında olmaması da düşünülemez. Buraya kadar söylenenler sadece böyle bir şeyin olma ihtimalini sorgulamaya yöneliktir. Kaldı ki, birazdan da görülebileceği gibi, herhangi bir padişah için herhangi bir şair tarafından söylenmiş böyle bir söz mevcut değildir.

Şeyh Gâlib'in aslında ne dediğine geçmeden onun Hz. Peygamber karşısında III. Selim'i nasıl gördüğüne bakmak da ileri sürülen iddianın yersizliğini göstermek açısından anlamlı olacaktır:

Şehenşâhâ Peygamber-mesnedâ sensin o server kim

Gelir her yüzde bir İslâma etmekçün meded-kârî⁸

Nev nev sipâh îcâd eder âheng-i adl ü dâd eder

Rûh-ı Resûl'ü şâd eder hakkâ budur re'y-i ehem (s. 118)

Bütük hulk-ı azîmi ma'nî-i Kur'ân u Sünnetdir

Bu zıllullâha lâyükdur denirse sâye-i Tûbâ (s. 155)

Edip te'yîd re'yin mu'cizât-ı Seyyidü'l-kevneyn

Kerâmât-ı bülend-i evliyâ olsun nigezbânı (s. 159)

Anlaşıldığı gibi padişah için Hz. Peygamber bir dayanaktır. Ahlakı Kur'an ve Sünnet'e uygun olan padişahın yapıp ettikleri Peygamber'in ruhunu şad eder. Nitekim onun kararlarının Peygamber'in mucizesi ile teyit edilmesi de şairin padişah için temenni ve duasıdır.

Asıl konuya gelirsek: Bahis konusu olan mısra *Hüsn ü Aşk*'ta tevhid, na't ve mi'râciye kısımlarının ardından gelen ve "Der-Vasf-ı Şerîf-i Hazret-i Hudâvendigâr K.S." başlıklı kısımdadır. Bu kısım şu beyitle başlar:

⁷ "...Sultan Selim, Gâlib'in şiir yeteneğine hayran kalmıştı. Sık sık onu saraya çağırıyor, yahut kendisi mevlevîhaneye geliyordu...Padişah Gâlib'in dizine yatıp şiirlerini dinliyor, onu 'pamuk şeyhim' diye çağırıyordu. Bir yandan da onu durmadan ödüllendiriyordu." Halûk İpekten, *Şeyh Gâlib Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, Ankara: Akçağ Yay., 1996, s. 11.

⁸ Naci Okcu (Haz.), *Şeyh Gâlib Dîvânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli)*, Ankara: TDV Yay., 2011, s. 108. Diğer beyitler için her defasında dipnotta göstermek yerine bu kaynaktaki sayfa numaraları verilmekle yetinilecektir.

Hatmetti çü enbiyâyı Allâh

Geldi bize evliyâ-yı âgâh (b.137)⁹

İddia sahibini bazı mesnevilerde bulunan padişah övgüsünün¹⁰ *Hüsn ü Aşk*'ta da bulunması gerektiği yönündeki düşünce ve tabii ki ilgili kısmın başlığındaki “Hudâvendigâr” kelimesi yanıltmış olmalıdır. Bu kelimenin Osmanlı padişahlarından I. Murad için kaynaklarda ve kitabelerde kullanılan unvanlar arasında olduğu bilinse de¹¹ III. Selim için kullanıldığı vaki değildir. Öte yandan Mevlevî bir şairin sözleri arasında bu kelimeye rastlandığında akla ilk gelmesi gereken kişi dönemin padişahı değil, Mevlânâ'dır. Çünkü ona babası tarafından verilen bu unvan¹² adeta onunla özdeşleşmiştir. Her nasılsa bu başlığın yanılttığını düşündüğümüz yazar ilgili kısımdaki beyitleri de bu şartlanmışlıkla okumuş olmalı ki beyitlerde geçen “evliyâ, Molla Hünkâr, ulemâ-yı dîn, mağz-ı Kur'ân, ebyât-ı şerîf...” gibi kelime ve tabirler hiç dikkatini çekmemiştir. Aslında Şeyh Galib, Âbidin Paşa'nın Mesnevi Şerhi'nde Molla Câmi'ye atfettiği “Peygamber değil fakat kitabı vardır”¹³ sözüne gönderme yapmış ve aşırı bir övgü ile Mevlana'yı şöyle vafsetmiştir:

Oldu ulemâ-yı dîne fâik

Peygamber-i Rûm denilse lâyık (b. 143)

Yazar belki de Şinasi'nin (ö.1871) Mustafa Reşid Paşa (ö.1858) için yazdığı kasidedeki “Aceb midir medeniyet resûlü dense sana”¹⁴ mısraını hatırlamış ve genellemeci bir düşünce ile Şeyh Gâlib'in de III. Selim'i benzer bir tarzda övdüğünü zannetmiş olabilir.

Bu yazı Türk Edebiyatının klasik dönem metinlerini anlama ve anlatma çabasında olanlara biraz daha dikkatli olunması gerektiğini gösterme amacıyla yazılmıştır. Buraya kadar yazılanlar ile maksadın hâsıl olduğu düşünülmektedir. Yine bu vesile ile görülmüştür ki bir konuda araştırma yapılırken söyleyeni kim olursa olsun ileri sürülen görüşlere mutlaka şüphe ile bakılmalı ve birinci elden kaynaklara müracaat etmeden o görüşler aktarılmamalıdır. Aksi hâlde yanlış görüşler yaygınlık kazanacak ve bir zaman sonra meselenin doğrusu bilinmez olacaktır.

⁹ İlgili kısımdan alınan beyitler için her seferinde dipnot ile referans gösterilmeyecek, parantez içinde beyit numarası verilmekle yetinilecektir. Beyitler için bkz. Şeyh Galip, *Hüsn ü Aşk*, Haz. Orhan Okay- Hüseyin Ayan, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yay., 2013, ss. 72-74.

¹⁰ Bkz. İsmail Ünver, “Mesnevî”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417 (Temmuz- Ağustos- Eylül 1986), s. 436. Öte yandan Şeyh Gâlib'in yaşadığı dönemde şairlerin klasik dönemdekilerden farklı bir tavır içinde oldukları, kasidenin şair-memduh arasında karşılıklı olarak itibardan düştüğü bilinmektedir. Konuyla ilgili bkz. M. Kayahan Özgül, *Divan Yolu'ndan Pera'ya Selametle Modern Türk Şiirine Doğru*, Ankara: Hece Yay., 2006, s.101-113.

¹¹ Halil İnalcık, “Murad I”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yay., 2006, c. 31, s. 156.

¹² Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yay., 2004, c. 24, s. 441.

¹³ Semih Ceyhan, “Mesnevî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, Ankara: TDV Yay., s. 326.

¹⁴ M. Sadık Erdağı (Haz.), *Şinasi Nazım ve Nesirleri*, Ankara: Öncü Basımevi, 2004, s. 27.